

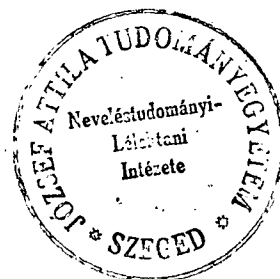
U
D/G-c

H o l l ó s I s t v á n :

JÓZSEF ATTILA TUDOMÁNYEGYETEM
Pedagógiai-Pszichológiai
Szakcsoport Könyvtára

A LETARTOZTATOTTAK FEGYELEMRE NEVELÉSE .

/: doktori disszertáció :/

K é z i r a t .

1965.

B e v e z e t é s .

Társadalmunk az elmúlt két évtized alatt rohamos fejlődésen ment keresztül. A fejlődés lényege, hogy agráripari országból fejlett iparral rendelkező országgá váltunk, s leraktuk a szocializmus alapjait. E fejlődési folyamat során nemcsak a társadalmi alap, a gazdasági struktúra megy át forradalmi változáson, hanem éppen ennek következtében a társadalmi felépítmény is gyökeresen megváltozik. A pedagógia - mint a felépítmény tartozéka - szintén alapjaiban változott; fő célkitűzése: a szocialista társadalomnak megfelelő ember kialakítása, nevelése. Nem kétséges, hogy ez a pedagógiai célkitűzés megvalósítása döntően az iskolai nevelés feladata, hiszen a felnövekvő nemzedék már az új társadalom szemléletében nevelkedik, fejlődik érett emberre. Azonban a régi társadalom szülöttei, a mai felnőtt nemzedék átnevelése, átforgatása, szocialista emberre válása sem kisebb feladat. Ez utóbbi feladatkörbe tartozik a bűnelkövetők nevelésének ügye is.

Az elmúlt társadalomban a bűncselekmény kizárólag büntetőjogi probléma volt. Társadalmunkban ez legalább annyira társadalom-pedagógiai ügy, mint amilyen mértékben büntetőjogi kérdés. Ma már világos, hogy azoknak van a legnagyobb szükségük nevelésre, akik valamilyen oknál fogva még jelentősen elmaradnak szemléletben, felfogásban, sőt szembe kerülnek, súlyosan megsértik a társadalmi együttélés szabályait, normáit, az állam törvényeit. A bűnelkövetők büntetése nevelési tartan; a büntetés-végrehajtási objektumok egyben a nevelésügy intézetei is.

Az is világos azonban, hogy a bűnelkövetők speciális nevelést igényelnek, legalábbis a normálpedagógiai cél - és eszközrendszer itt speciális körülmények között kerül alkalmazásra.

A bűnelkövetők nevelésének elmélete és gyakorlati módszerei még nem alakultak ki. Vannak azonban a gyakorlati nevelőmunkában kezdeményezések, s egyes nevelési eljárások már beváltak tekinthetők, elméleti jellegű munkák is jelentek már meg.

1956-ban jelent meg S. Németh Lajos - dr. Szentirmay Jánosné: Büntettek neveléstana c. tankönyv, 1961-ben pedig Pál László: Kriminálpedagógia c. egyetemi doktori disszertáció.

S. Németh Lajos és dr. Szentirmay Jánosné munkája kezdeti próbálkozás. Alapvető hibája, hogy a normálpedagógiát mechanikusan alkalmazza a büntettek nevelésére, csupán általános elveket ad. Tévesen értékeli a felnőtt-nevelést, s ez végighúzódik az egész munkán. A felnőtt-nevelés sajátosságainál a következőket mondják:

" Amíg az ifjúság nevelése tudományos értelemben nagyrészt megalapozott és történelmileg hosszú multra tekint vissza, addig a felnőtt dolgozók nevelése tudományelméleti szempontból kidolgozatlan és gyakorlatilag a kulturforradalommal egyidőben életbe lépő nevelési forma. Másik fontos különbség az, hogy az ifjúság nevelése - mivel államunk legfőbb feladatának tekinti - maximális tervszerűséggel és szervezettséggel történik, és szocializmust építő társadalmunkban a demokratikus művelődéspolitikának megfelelő egységes és nyitott állami iskolarendszerben folyik. Ezzel szemben a felnőtt-nevelés kevesebb tervszerűséggel, többnyire társadalmilag szervezett formában / párt és tömegszerve-

zetek segítségével / történik.

Az alapfoku iskolai nevelés / általános iskolai nevelés / kötelező jellegű, minden 6-14 éves koru gyermekre kiterjed. A felnőtt-nevelés általában önkéntes jellegű, - bár egyre inkább érvényesül az egész társadalmunk nevelésének célkitűzése - ma még elsősorban a szervezett dolgozók vesznek részt benne... "

A szerzőknek az idézett résszel kapcsolatban egy kérdésben van igazuk: hogy a felnőtt-nevelés tudományelméleti szempontból kidolgozatlan. A szocialista nevelés nem a kulturforradalommal egyidőben életbe lépő nevelési forma. A szervezett dolgozók nem a felszabadulás után, a kulturforradalom idején, hanem már a felszabadulás előtti időben is szocialista eszméken nevelődtek, s rajtuk keresztül családi, baráti körük is. A felszabadulás után pedig nem csupán a párt és társadalmi szervek útján folyt a néptömegek szocialista nevelése, hanem állami vonalon is. A pártnak az államhatalomban való részvétele súlyát is meghaladó mértékben. Felhasználva itt a rádiót, irodalmat, sajtót, a színházat, mozit, sőt az iskolai oktatást is. Hiszen a dolgozók iskolai oktatása a proletárforradalom győzelmének időszakában már szervezetten folyt. Ebben a vonatkozásban pedig a felnőtt-nevelésről nem lehet azt mondani, hogy önkéntes jellegű, mivel hatással voltak a széles néptömegekre.

Ugyanakkor azt is meg kell mondani, hogy Németh és Szentirmayné munkájukban a büntetettek nevelését jelentékenyen leszűkítik. Világnézeti nevelésükre vonatkozóan említést sem tesznek. Az erkölcsi nevelés munkájukban csupán a munkára és fegyelemre neve-

lésben merül ki.

Az itt vázoltak miatt munkájuk a büntetésvégrehajtás nevelőmunkája során nem kerülhet alkalmazásra. A büntetésvégrehajtás előtt konkrétan az a feladat áll, hogy kidolgozza a szocialista pedagógia elvei alapján a bűnelkövetők nevelésének elveit, módszereit, s ennek alapján szervezze meg a gyakorlati munkáját.

Dr. Pál László munkája kezdeti, úttörő jellegű, komoly fogytékossága azonban, hogy a periférikus jellegű kérdések széles alapokon való tárgyalása mellett, nem fordított kellő figyelmet a büntettek erkölcsi nevelésének kidolgozására.

A disszertáció éppen e fogytékosságon kíván segíteni, mikor az egyik leglényegesebb kérdést, az erkölcsi nevelést, illetve annak egyik részkérdését: a büntettek fegyelemre nevelését vizsgálja és tárgyalja. Disszertációmban alapul vettem a pedagógia elméleti tételeit, gyakorlati, módszerbeli utmutatásait, s ennek alapján a büntetésvégrehajtás nevelőmunkáját egyeztettem a szocialista pedagógia alapelveivel. A speciális körülmények szükségessé tették, hogy néhány pedagógiai eljárás egymáshoz való viszonya, egymással való összefüggése megváltozik disszertációmban a pedagógia álláspontjához képest. Így pl. a kényszerítés és a meggyőzés, amennyiben a büntettek nevelésében az előbbi nagyobb szerephez jut; továbbá pl. a fegyelmi büntetés formái, amennyiben a büntettek fegyelemre nevelésében ezek összehasonlíthatatlanul súlyosabbak bármely más, a szabad életben alkalmazott pedagógiai büntetési formáknál stb.

Disszertációm elkészítését megelőzték az alábbi vizsgálatok:

1./ A kriminalitás okainak vizsgálata "kérdő ív" felhasználásával, kikérdezéses módszerrel.

2./ Önéletrajz íratás.

E két vizsgálati módszer 300-300 letartóztatottnál került alkalmazásra. Egyik csoportnál a kikérdezés során kapott feleletek alapján kerültek rögzítésre a kérdő-iven szereplő kérdésekre adandó válaszok. A másik csoport a kérdő-ivem szereplő kérdésekre önéletrajz írás útján adott választ.

Mindkét vizsgálati módszernél az alábbi kérdések szerepeltek:

- név, születési év,
- családi állapot,
- iskolai végzettség,
- a büntetés ideje alatt részt vett-e általános iskolai oktatásban, mikor,
- jelenlegi büntetése előtt mennyi volt a jövedelme, milyen munkakörben dolgozott,
- eltartott családtagjainak száma,
- legutolsó állandó lakásában milyen minőségben lakott,
- van-e olyan szenvedélye, tulajdonsága, mely véleménye szerint közrejátszott bűncselekményének elkövetésében / nevezze meg azt /,
- a bűncselekményből származó pénzt mire használta fel,
- barátai segítették-e a bűncselekmény elkövetésében.

Megjegyzés:

A vizsgált személyeknél nem minden esetben származott az elkövetett bűncselekményből anyagi haszon. Így a mellékletben az anyagi haszon hova fordításánál a megoszlás csak azokra vonatkozik, akiknél ez ténylegesen előfordult.

Az önéletrajzot írt letartóztatottak a megadott kérdésekre nem minden esetben adtak pontos választ, így azokat figyelmen kívül kellett hagyni, három vonatkozásban azonban meg nem állapítható eseteknek kellett feltüntetni.

A felmérés adatait az 1-4 sz. mellékletek tartalmazzák.

3./ A letartóztatottak körében végeztem vizsgálatokat abban a tekintetben, hogy egyes személyek és elítélt közösségek fegyelmi helyzetének alakulásában milyen tényezők játszanak szerepet. E vizsgálat során alapvetően két elítélt kategóriát vettem alapul:

- súlyos visszaesőket, akik már harmadszor vagy több ízben követtek el büncselekményt és ugyanannyiszor kerültek börtönbe,
- súlyos büntényeseket, akik hosszú / 5-15 évi / szabadságvesztés büntetést töltenek.

E vizsgálat során összesen 550 fegyelmi ügyet vizsgáltam meg.

A vizsgálatokon kívül felhasználtam:

1. Dokumentációkból külföldi tapasztalati anyagokat gyűjtöttem, főleg Szovjetunió, Csehszlovákia, NDK, Anglia, USA, Franciaország büntetésvégrehajtási gyakorlatából. Összesen 80 dokumentációs nyersfordítást dolgoztam fel.
2. Disszertációm elkészítése előtt és alatt e témával kapcsolatos kisebb terjedelmű kérdéseket tanulmányként dolgoztam fel, amelyek azután disszertációmba részben bedolgozásra kerültek. E tanulmányokat a Büntetésvégrehajtási Szemlében és a Heti Hiradóban jelentettem meg.
 - a./ Az elítéltek iskolán kívüli oktatása. / Bv.Szemle 1960. februári számában /.
 - b./ Hogyan haladtunk előre az elítélt aktívák kiválasztásában és tervszerű irányításában. / Bv. Szemle 1960. októberi számában. /.
 - c./ A letartóztatottaknak adott kedvezmények helyes alkalmazásáról.

/ Bv. Szemle 1961. márciusi számában /.

d./ A Heti Hiradó felhasználása a letartóztatottak világnézeti nevelésében. / Bv. Szemle 1962. januári számában /.

e./ A letartóztatottak fegyelemre nevelésének néhány gyakorlati kérdése. / Bv. Szemle 1962. júliusi számában, közösen Róth András bv. hdgy-al: /.

f./ Gondolatok a barátságról. / Heti Hiradó 1962. évi 7 szám. /

g./ Néhány szó az őszinteségről. / Heti Hiradó 1962. évi 9 szám. /

3. A BM. Bv. nevelőképző tanfolyamára 1961-ben a letartóztatottak erkölcsi neveléséről iskolai jegyzetanyagot készítettem. Ez mint tananyag került leadásra, s jelenleg is a nevelők továbbképzési anyaga.

Disszertációm elkészítésével az a célom, hogy ezáltal hozzájáruljak a büntetésvégrehajtás nevelőmunkájának elméleti megalapozásához.

I. Fejezet.

A letartóztatottak fegyelemre nevelésének alapvető kérdései.

1./ A fegyelemre nevelés helye és szerepe a letartóztatottak nevelésében.

Minden társadalmi rend igen nagy gondot fordított - szükségleteinek megfelelően - az állampolgári fegyelem kialakítására. E téma feldolgozása nem teszi lehetővé a történelmi visszapillantást, mert célja kizárólag a szocialista társadalmi rend keretein belül a bűncselekményt elkövetők fegyelemre nevelésének elemzése. Az egy-egy társadalomban folyó fegyelemre nevelés célja, tartalma, eszközei és módszerei feldolgozása önmagában is megfelel egy teljesen önálló munkának.

A szocialista társadalom rendkívül nagy igénnyel lép fel a társadalom tagjainak nevelése tekintetében. A kapitalizmus megdöntése után a szocializmus építésével egyidőben kell kialakítani az új, a szocialista társadalom igényeinek és szükségleteinek megfelelő, szocialista erkölcsi tulajdonságokkal rendelkező embert is. Ezt a nevelés által éri el.

A szocialista társadalom nem mondhat, s nem is mond le a törvényeivel szembe került emberek megjavításáról, átformálásáról, neveléséről. Ellentétben a kapitalista társadalommal, - ahol a törvényekkel szembe került emberek büntetésének célja a megtorlás és elrettentés - a szocialista társadalom büntetésének és ebből következően büntetésvégrehajtásának célja a bűncselekményt elkövető megjavítása, nevelése.

Az, hogy a kapitalista társadalomban a büntetés céljának a meg-

torlást tekintik, bizonyítják egyrészt a XIX. századi büntetőjogi iskolák e kérdésben vallott felfogásai, másrészt büntetés-végrehajtási rendszereik, melyekből a bűnbánatra való serkentés céljából az elkövetett bűncselekmény megtorlása, a sanyargatás következett. E nézetek közül legszélsőségesebb a kriminálantropológiai irányzat. Sargorodszkij a büntetőjogi büntetés c. könyvében erről a következőket írja:

" A kriminálantropológiai irányzat képviselői / Lombrosó, Garofalo, Ferri és mások / azt hirdették, hogy állítólag van egy született bűnöző típus, amely a biológiai atavizmus eredménye, s hogy a bűnöző tulajdonságok átöröklés útján szállnak át.

Ezen az alapon azt javasolták, hogy a megtorló intézkedéseket nem az elkövetett cselekménynek megfelelően kell megállapítani - ami már nem elégithette ki a burzsoáziának a megtorló intézkedésekkel szemben támasztott igényeit -, hanem a bűnöző típusának megfelelően. A büntetés feladata a büntettes ártalmatlanná tétele: " a született bűnözőt " ki kell végezni, életfogytiglan el kell különíteni, lakatlan szigetre kell deportálni, kasztrálni vagy sterilizálni kell, hogy megfosszák a bűncselekmény elkövetésének fizikai lehetőségétől és hogy negatív biológiai tulajdonságai ne szállhassanak át utódaira. "

" Az antropológiai irányzatoknak, különösen pedig szélsőséges képviselőinek azok a nézetei, amelyekben azt követelték, hogy orvosokból és jogászokból külön bizottságot kell felállítani az egész lakosság ellenőrzésére és a született bűnözőket jellemző ismertetőjeleket felmutató személyek elkülönítése céljá-

ból, - tulságosan messze mentek, a XIX. század végén még elfogadhatatlanok voltak a burzsoázia számára. Csak a XX. század 30-as éveiben, a német fasizmus fajelméletében találták meg a kriminálantropológiai irányzatok a maguk gyakorlati megvalósulását. A fasizmus átvette a kriminálantropológiai irányzat barbar elméleteit és széles körben alkalmazta őket a gyakorlatban." / I. kötet 160-161 oldal. /

A kriminálantropológiai irányzat hirdetői azzal, hogy az öröklött tulajdonságokat változtathatatlanoknak tüntetik fel, lényegében tagadják a bűncselekmény elkövetőjének megváltoztathatóságát és nevelhetőségét. Ez hibás nézet. A tudomány mai állása szerint az ember öröklött tulajdonságai adják hajlamait, melyet a nevelés fejleszt ki, illetve az ember rossz tulajdonságai nevelés útján megváltoztathatók.

A mai burzsoá társadalmi rend jogfelfogása szerint is a büntetés tartalma a megtorlás, melyet a letartóztatottak saját bőrükön éreznek, s a büntetés céljaként a társadalom többi tagjainak a bűncselekményektől való visszatartását jelölik meg. A burzsoá büntetés, s büntetésvégrehajtás ma sem mentes tehát attól, hogy a büntetést megtorlásként alkalmazza.

A szocialista társadalmi rend nemcsak pedagógiájában, hanem jogfelfogásában is az ember nevelhetőségét hirdeti, s ebből kiindulva meg is szabja a büntetés és ezen keresztül a büntetésvégrehajtás célját. Ezt a célt tükrözte már az 1950. évi II. tvr. 50.§. /1/ bekezdése, amely kimondta: " A büntetést a dolgozó nép védelme érdekében, a büntettet elkövető megjavítása és nevelése, továbbá a társadalom tagjainak a bűnözéstől való visszatartása végett kell alkalmazni. "

Hasonlóképpen határozza meg a büntetés célját az új Büntető Tör-

vénykönyv, melyet az országgyűlés az 1961. évi V. törvényben fogadott el. Ennek 34.§-a kimondja: " A büntetés célja: a társadalom védelme érdekében a büntett miatt a törvényben meghatározott joghátrány alkalmazása, az elkövető megjavítása, továbbá a társadalom tagjainak visszatartása a bűnözéstől ".

A szocialista társadalmi rend, mint az idézett törvénycikkek is bizonyítják arra törekszik, hogy a törvényeivel szembe került embereket megjavítsa, nevelje.

Az ember nevelhetőségét hirdető és célultűző jogfelfogás ellenére is volt - s bizonyos mértékig még ma is fellelhető - a büntetésvégrehajtás személyi állományánál egy olyan nézet, hogy a bűnözők egy jelentős része nem nevelhető. Különösen elterjedt volt ez a már többszörösen bűncselekményt elkövetőkkel szemben. Ezen nézet leküzdése nélkül szocialista büntetésvégrehajtás nem lehetséges.

Ez felveti a bűnre vezetés motivációinak tisztázását.

A multban a bűnözésnek - a szubjektív alapok mellett -, objektív társadalmi-gazdasági alapja volt, s ez a társadalmi-gazdasági alap volt a döntő. A börtönből kikerült egyén, aki szabadulása után a társadalomban ismét szembe találkozott ezekkel az objektív társadalmi-gazdasági okokkal, s ezért a burzsoá társadalomban ha nevelni is akarták volna a bűncselekményt elkövetőket, akkor sem járhatott volna eredménnyel. Ilyen objektív társadalmi-gazdasági okok: kizsákmányolás, munkanélküliség, az utalzkodó osztálynak való kiszolgáltatottság, a jogfosztottság, háborúk stb.

A szocialista társadalomban a bűncselekmény elkövetésének alap-

vető objektív okai megszűntek, s ennek főképp szubjektív okai vannak. Ez azonban semmiképp sem jelenti azt, hogy ma már hazánkban / különös tekintettel arra, hogy még csak az átmeneti időszakban élünk, csak a szocializmus alapjainak lerakása fejeződött be, s hátra van a szocializmus teljes felépítésének időszaka /, nincs egyáltalán objektív alapja a bűncselekmény elkövetésének.

Dr. Molnár József " A fiatalok körében végzett személyiségvizsgálatokról " című cikkében - megjelent: Kriminalisztikai tanulmányok c. kiadványban 1962. Közgazdasági és Jogi Kiadó - erről a következőt írja: " A társadalmi környezet a szocializmus építése során egyre kedvezőtlenebb a bűnözés számára. Egyre inkább gyérülnek az u.n. "objektív" krimogén tényezők. A még meglévő tényezőket sem a szocialista társadalom, hanem az átmeneti kor ellentmondásos jellegével magyarázhatjuk, pontosabban a kapitalista társadalom erkölcsi, világnézeti maradványainak és a nemzetközi méretekben folyó osztályharc következményeinek. Tapasztalatunk szerint ilyen tényezőként foghatjuk fel a második világháború hatását, illetve következményeit ... az 1956-os ellenforradalom káros következményét, egyes rétegek deklaszszálódását ... A társadalomban létező krimogén tényezők csökkenése éppen ezért természetesen felhívja a figyelmet az elkövető személyében található szubjektív krimogén tényezők fokozottabb vizsgálatára ". / 121 old. /

Dr. Vermes Miklós " A társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények kriminológiai vizsgálatának néhány módszertani tapasztalata " címmel megjelent cikkében - megjelent: Kriminalisztikai tanul-

mányok c. kiadványban 1962. Közgazdasági és Jogi Kiadó -, néhány következtetést von le a bűncselekmények objektív és szubjektív okaira vonatkozóan.

Objektív okokként említi:

- az ellenőrzés hiányát,
- a helytelen vagy felületese ellenőrzést,
- az ellenőrzők részvételét a bűncselekmény megvalósításában,
- a helytelen szervezeti vagy ügyviteli rendelkezéseket.

Szubjektív okokként említi:

- az elkövető osztályhelyzetét,
- a szakképzettséget, két vonatkozásban
 - a hiányát, ebből következően a kötelező ellenőrzés elmulasztását,
 - a meglétét, mikor ezt felhasználva a többiekénél lévő hiány esetében bűncselekményt követ el,
- a büntetett előéletet,
- a káros szenvedélyeket,
- az elkövető családi, nevelési körülményeit, baráti társaságát,
- az iskolai végzettséget, foglalkozást, foglalkozásra való kiképzést,
- vagyoni és jövedelmi viszonyokat.

A tanulmány 84-85 oldalán a következőket mondja: az "...objektív okok és körülmények önmagukban nem váltanak ki bűncselekményt, illetve nem minden esetben, mert az emberek nagy részénél ezek csupán lehetőségként jelentkeznek, amelyet nem használnak fel, illetve nem élnek vele, tehát nem is kerülnek bűncselekmény vonatkozásában oksági kapcsolatba. Az okság folyamata csupán akkor

áll elő, ha valamely személy ezeket felhasználva, személyiségével kapcsolatos, szubjektív okoknál fogva bűnös magatartást követ el ".

Dr. Molnár és Dr. Vermes fent idézett cikkeikben azt bizonyítják, hogy a szocialista társadalomban a bűncselekmények alapvető objektív okai / kizsákmányolás, munkanélküliség, a kiszolgáltatottság, a jogfosztottság / megszűntek. A még meglévő objektív okok nem szükségszerűen fakadnak a szocialista társadalom gazdasági és politikai rendjéből. A még meglévő objektív okok - lehetőségek - döntően a szubjektív okok alapján válnak bűncselekménnyé. Dr. Vermes tanulmányából ez kitűnik, mikor leszögezi, hogy " az objektív okok önmagukban nem váltanak ki bűncselekményt ". Csak a szubjektív okok alapján kerülnek az objektív okok a bűncselekménnyel oksági kapcsolatba. Dr. Molnár és Dr. Vermes hibájaként kell azonban felvetni, hogy a szubjektív okok között fel sem vetnek olyan erkölcsi, jellembeli negativumokat, mint az akaraterő vagy önfegyelem hiánya. A bűnelkövetésben szerepet játszó okok között pedig a legtöbb esetben jelentkezik az önfegyelem hiánya, az akaratgyengeség.

A letartóztatottak körében végzett vizsgálataim életkor és az elkövetett bűncselekmény jellege szerint is eltérnek Dr. Molnár és Dr. Vermes által vizsgált elítélt csoportoktól. Az általam folytatott vizsgálat alá vont személyek életkora különböző, s elkövetett bűncselekményeik között a köztörvényinek minősített bűncselekmények szinte valamennyi formája fellelhető. Az elkövetés motivációit illetően részben igazolja, részben bizonyos mértékig módosítja és kiegészíti Dr. Molnár és Dr. Vermes által megállapítottakat. A letartóztatottak összetétele ezt jórészt

indokolja is.

A vizsgálat szempontjainak összeállításánál az vezetett, hogy egyrészt feltárják néhány nem a társadalmi rendszerből fakadó, de mégis meglévő és ható objektív motivációt, másrészt a szubjektív motivációk vonatkozásában kimutassam az akaraterő és önfegyelem hiányának jelentős szerepét a bűn elkövetésében.

A vizsgálat alá vont letartóztatottaktól összegyűjtött adatok alapján - a teljesség igénye nélkül, hiszen más vizsgálati szempontok alapján más motivációk is feltárhatók - a bűncselekmények elkövetésének motivációit az alábbiakban lehet összegezni:

Objektív motivációk:

1./ A mult társadalmi rendszer erkölcsi maradványai.

A vizsgálat alá vont személyek tulnyomó többsége fiatalságát a mult társadalmi rendszerben élte le. A férfiak 86 %-a, a nők 68.6 %-a tul van a 30 életévén. A vizsgált személyek közül a férfiak 41-50 év között/38.2 %/, a nők 31-40 év között /41.4 %-a/követtek el legtöbbször bűncselekményt. Az a tény, hogy a vizsgált női elítéltek majdnem 3/4 része / 72.8 % / 20-40 év között van, frappánsan bizonyítja a mult társadalmi rendszer erkölcsi maradványát, mert ezek bűncselekményei között főként az üzletszerű kéjelgés szerepel. Ez a bűncselekmény jellegénél fogva ezen életkorban lehet csak eredményes, az elkövetők erkölcsi felfogása szerint "kifizetődő".

2./ A mult társadalmi rendszerből örökségként ránkmaradt, s még fel nem számolt rossz lakásviszonyok.

A vizsgált személyek közül házasságban, vagy házasságon kívül együtt él 35.9 %, s önálló lakással csak 34.4 % rendelkezik. Ennél sokkal rosszabb képet mutat, ha az "igényjogosult"-ság

szempontjából vizsgáljuk az adatokat. Ha a nőtlenek, hajadonok 25.7 %-ból levonjuk az e csoportban a házasságon kívül együtt-élők 4.8 %-át, akkor a vizsgált személyek közül 79.1 % lenne önálló lakásra "igényjogosult". Ez a tény képet nyújt arról, hogy a vizsgált személyek közül miért lettek sokan a lakásügyekkel kapcsolatos bűncselekményért büntetve. Ezek között szerepel csalás / több személytől vett fel pénzt lakás szerzésre, adta el lakását több embernek /, lopás, sikkasztás / lakás építésére, vagy vételére stb. /.

3./ Szakképzettség hiánya, s ez ebből következő alacsony jövedelem.

Dr. Vermes következtetésével ellentétben a szakképzettség hiányát és a jövedelmi viszonyokat objektív okként kellett megállapítani. Fentebb bizonyítást nyert, hogy a vizsgált személyek zöme a mult társadalmi rendszerben élte ifjúságát, s általánosan tudott, - s ezt vizsgálataim adatai is igazolják -, hogy a multban sokak már gyermek korban kénytelenek voltak dolgozni. Az, hogy a vizsgált személyek 48.9 %-nak semmiféle szakképzettsége nincs és segédmunkásként, vagy alkalmi munkán dolgozik, elsősorban a mult társadalmi rendszerből fakad. A szakképzettség hiánya csak másodszorban jöhet számításba szubjektív okként, tekintetben, hogy nem próbált a felszabadulás után szakképzettséget szerezni, habár erre lehetőség bőségesen volt. Ebben azonban egyrészt a megélhetési viszonyoknak, másrészt az általános műveltség alacsony voltának is szerepe van.

4./ Az általános műveltség alacsony színvonalú.

Dr. Vermessel ellentétben ezt is objektív okként kellett, a szakképzettség hiányával kapcsolatosan ismertetett okok miatt

megállapítani.

A vizsgált személyek közül csupán 48.8 %-nak van meg a VIII. általános, vagy ennél magasabb iskolai végzettsége. Ennél figyelembe kell venni azt is, hogy sokan a büntetés végrehajtásának ideje alatt végezték el a VIII. általános iskolát. Ezt mutatja az, hogy a VIII. általános iskolai végzettséggel nem rendelkezők 36.1 %-a a büntetés ideje alatt iskolai oktatásban vett részt.

Szubjektív motivációk:

Vizsgálataim alapján a bűnelkövetés szubjektív motivációiként az alábbiakat állapítottam meg: / Az erre vonatkozó adatokat a 3. 4. sz. mellékletek tartalmazzák. /

- túlzott alkohol fogyasztás,
- szerencsejátékok mértéktelen üzése / kártya, lóverseny stb./
- költekező, züllött élet,
- túlzott igény,
- könnyelműség, felelőtlen életmód,
- munkanélküli élet,
- kalandvágy,
- rossz baráti kapcsolat.

Megjegyzés:

1. A kikérdezés módszerének alkalmazása során kitűnt, s némelyik önéletrajzból is kiviláglott, hogy a káros tulajdonságok kialakításában, meglétében jelentős szerepet játszott az önfegyelem hiánya, az akaratgyengeség. Az alábbiakban példákon keresztül bizonyítom e megállapítást.

2. A költekező, züllött élet, a túlzott igény, a könnyelműség, felelőtlen életmód és munka nélküli élet főként a titkos kéjelgésért,

lopásért, zsebmetésért elítéltekre volt jellemző. A könnyelműség, felelőtlen élet a fentieken túl a csalásért, sikkasztásért elítéltekre is igen jellemző volt.

3. A rossz baráti kapcsolatot azért kellett a szubjektív motivációk között említeni, mert a vizsgálat során a legtöbb esetben az tűnt ki, hogy ezen barátok társaságát a bűncselekményt elkövető maga kereste.

A bűncselekmény elkövetésének okait kutatva meg kellett állapítani, hogy a letartóztatottak is elsősorban a szubjektív motivációkban látják a bűncselekmény bekövetkezését. Ennek bizonyítására álljon itt az alábbi néhány példa.

M.B. letartóztatott életrajzában ezt írja: " Többször kellett bűnhődnöm, hogy belássam, az élet amit eddig folytattam, léha és felelőtlen, hogy a társas együttlétnek nem annyira ünnepnapjai, mint inkább hétköznapijai vannak, hogy a magam könnyű haszna, a hamis úton szerzett pénz nem értékes. "

Sz.P. letartóztatott arra a kérdésre, hogy mire kellett a lopásból származó pénz, a következőket válaszolta: " Gyorsan akartam venni egy motort vagy autót. A spóroláshoz idő kell, nekem ez nincs. Erre fizettem rá. "

Az önfegyelem hiányára, a gyenge akaraterőre utalnak az alábbi esetek:

Arra a kérdésre, hogy milyen okok készítették a bűncselekmény elkövetésére az alábbi válaszokat adták:

egy 25 éves fiatalember, aki több társával parkirozó autókat fosztogatott, vagy tulajdonított el, s használta: "Tessék elhinni erre semmi okunk nem volt, csupán a szórakozás, az érdekes kaland

az ujszerű izgalom keresése. Néha persze túl sok volt az izgalom, de egyikünk sem merte ellenezni, nehogy gyávának tartásák ".

K.I. letartóztatott: "Nagyon resteltem magam, hiszen már annyiszor fogadtam, hogy soha többé nem fogok börtönbe kerülni és mindig a gyenge akarat győzött ".

G.A. letartóztatott: " Azt hiszem, gyenge akaratú vagyok és befolyásolható ".

Ide vonatkozóan példa az alábbi két bűncselekmény elkövetése is.

M.K. letartóztatott társadalmi tulajdon elleni lopásért tölti többéves büntetését. Bűncselekménye motivációiként a következőket lehet megállapítani:

- szerette a társaságot, rendszeresen baráti társaságban töltötte szabad idejét,
- a társasága férfi tagjai jól kereső fiatalemberek voltak, szüleiknél éltek,
- M.K. közepes fizikumu, átlag munkás, átlag keresettel,
- a társaság rendszeresen zenés vendéglőkben szórakozott, a számlát felváltva fizették,
- M.K. fizetése nem volt elég arra, hogy mint egyedül élő ember eltartsa magát, s a reá is eső nagyszámú számlákat is fizetni tudja,
- becsvágya azonban nem engedte bevallani gyenge anyagi helyzetét,
- az üzemben ahol dolgozott, az ellenőrzés hiányosságait kihasználva rendszeresen lopott, s ebből fedezte társasági kiadásait.

B.M. letartóztatott azért tölti büntetését, mert mint szénszállító munkás társaival közösen csalt a mérlegelésnél és a fennmaradó

szénmennnyiséget eladták.

Bűncselekménye elkövetésének motivációi:

- börtönből szabadulása után a TUKER-nél helyezkedett el,
- szállítómunkás társai a fenti bűncselekményt már folytatták, mikor közéjük került,
- eleinte nem akart részt venni benne, tiltakozott, a börtön hatása alapján,
- társai azonban gyávának nevezték, gunyolták,
- látva, hogy társainak ebből milyen haszna van, s az ellenőrzéstől sincs mit tartani, rövidesen ő is részt vett a bűncselekményben.

Számtalan ilyen és hasonló példát lehetne felsorolni, de a fentiek is mutatják a következőket:

fellelhetők a bűnrevezetés objektív és szubjektív okai.

Objektív okok:

- ellenőrzés hiánya,
- rossz baráti környezet,

Szubjektív okok:

- becsvágy,
- anyagi előnyszerzés,
- gyenge akaraterő.

Természetesen a két bűnelkövető környezetében voltak pozitív pedagógiai hatások is. / Pl. a munkahelyen a művezető intelmei, az élenjáró munkatársak példája stb./ A bűnrevezető indítékok azonban erősebbek voltak.

Mindkét példánál fő oknak az akaraterő gyengeséget, önfegyelem hiányát kell megállapítani. M.K. megfelelő akaraterővel és önfegyelemmel nem került volna abba a helyzetbe, hogy bűncselekményt kövessen el, mert urrá tudott volna lenni becsvágyán,

s bevallotta volna társaságának, hogy anyagilag nem bírja az ilyen szórakozással járó kiadásokat. Társasága ezt vagy megérti, s más szórakozást keresnek együttesen, vagy M.K. és társasága között szakításra kerül sor.

Ebben az esetben is akaraterőre és önfegyelemre lett volna szüksége.

B.M. letartóztatott is akaratgyengesége miatt került ismét börtönbe. Kezdetben sikerült a csábításnak ellenállnia, akaratereje, önfegyelme megtört társai gunyolódása és "érvei" / érveltek az ellenőrzés elmaradásával és felületességével /, s anyagi előny-szerzés következtében. Részt vett a bűncselekményben, hogy ne tartsák gyávának / ál-becsvágó/, s anyagi előnyök miatt.

Az akaraterő hiányának a bűnelkövetésben szerepet játszó voltáról szól B. Imre elítéltnak a Heti Híradóban /1/ 1964. októberében megjelent cikke is.

" A minap éppen úgy, mint máskor, pontos időben vonultunk a munkahelyünkre, mikor a hátam mögött megszólalt egy hang:

- Imre, hát te is újra itt vagy?

Mintha villám csapott volna a közelenbe, úgy fordultam meg. Rög-tön megismertem a hang gazdáját. Egy hosszabb időt elítélt társam szólt, akivel már az előbbi büntetésemet is töltöttem.

- Imre, nem gondoltam volna, hogy te újra visszakerülsz! Már csak a Heti Híradóban közölt cikkeid után ítélve sem. Emlékszel, hogyan ostromoztad te akkor az újra meg újra visszaesőket.

Idézte a saját szavaimat - melyek úgy pattogtak, zuhogtak reám, mintha korbáccsal ütöttek volna. Éreztem, hogy fokozatosan előnt a forróság. Az arcomat égette a szégyen.

/1/ A Heti Híradó a Bv.Országos Parancsnokság kiadásában megjelenő heti lap, mely rendszeresen közöl elítéltek által írt leveleket.

- Mondd, ezek után kinek higgyen az ember?

- Teljesen igazad van - erősítettem meg szavait. - Minden lehetőség megvolt arra, hogy szabadulásomkor beilleszkedjek a becsületes emberek soraiba. Én nem éltem ezzel a lehetőséggel, gyenge voltam, bünt követtem el és bűnhődnöm kell újra érte.

Tanuljon belőle mindenki. Mert: nem elég csak a nagy szavakat hangoztatni, jobbra-balra fogadkozni. Igéretünket szívós akarat-
tal be is kell tartani. Mert ime az én esetem. A saját szavaimmal, fogadkozásaimmal szégyenitettek meg. Még csak nem is védekezhetek. Nem háríthatom senkire és semmire a felelősséget - mint ahogy azt egyesek teszik. Minden mellébeszélés nélkül egyedül csak én, és senki más nem hibás abban, hogy itt vagyok újra a börtönben.

Az én esetenben a szó már nem segít... Ide tettek kellene, őszinte tettek. Vasakarattal kell bizonyítanom! "

Mindezek mutatják: az akaraterő és önfegyelem hiánya döntő szerepet játszik abban, hogy a bűn útjára kerüljön az egyén. Ez azonban nem jelenti azt, hogy minden akaratgyenge, vagy önfegyelem hiján lévő egyén bűncselekményt követ el. Az objektív és szubjektív tényezők közül egyebeknek is közre kell játszania ebben, mint a példák is mutatják. Megfelelő akaraterővel és önfegyelemmel rendelkező ember azonban képes urrá lenni úgy az objektív, mint a szubjektív tényezőkön, mely a bűnelkövetés irányába vinné.

Következésképpen le kell szögezni, hogy a szocialista társadalmi rendszer viszonyai között a bűnelkövetés alapvető okai szubjektív eredetűek, melyben döntő szerepet játszanak az akaraterő és önfegyelem hiánya.

A fegyelem az emberi élet és tevékenység egyetlen területén sem

nélkülözhető. Az ember társas lény, termelőtevékenysége során szerzi meg a létfenntartásához szükséges javakat. Ez pedig magasfoku önfegyelmet követel az embertől tekintetben, hogy eleget tegyen a társadalmi együttélés szabályainak. A társadalom együttélési szabályainak teljesítése azt jelenti, hogy eleget kell tenni a társadalom iránti kötelességeinek, törvényeinek. Ez megköveteli, hogy saját érdekeit, vágyait, kívánságait képes legyen összeegyeztetni embertársai vágyaival, kívánságaival, érdekeivel s a társadalom érdekeivel. Ezért olyan tulajdonságokkal kell rendelkeznie, hogy le tudjon mondani bizonyos dolgokról. Ez a tulajdonság az akaraterő és az önfegyelem. A letartóztatottak pedig a fentebb bizonyítottak szerint azért követnek el bűncselekményt, mert többek között nem rendelkeznek elegendő akaraterővel, önfegyellemmel, ahhoz, hogy embertársaik vagy a társadalom érdekeivel ellentétes vágyaikon, kívánságaikon felül tudjanak kerekedni, s az együttélési szabályok, törvények követelményeit képesek legyenek teljesíteni.

Ilyen pl. azok a letartóztatottak, akik élet és testi épség veszélyeztetése, gázolás miatt lettek elítélve. Mint gépjárművezetők ittassan vagy gyorshajítás következtében - sokszor e kettő párosulva - veszélyeztetik utasaik életét, testi épségét, gázolnak. Ezen letartóztatottak nem tudnak urrá lenni italozási vagy száguldási - gyorshajtási - szenvedélyeiken. Mások önző hajlamaikon nem képesek uralkodni, vagy mert egyéni érdekeiket, kívánságaik teljesítését mások rovására, kárára is képesek kiélegetíteni, s ezért lopják meg embertársaikat vagy a társadalmi tulajdont. Az állampolgárok önfegyelme társadalmi igény, az állampolgári kötelességek, a társadalom együttélési szabályai be-

tartásának nélkülözhetetlen előfeltétele. Bár az állampolgári fegyelem kialakítása társadalmi szükségből fakad, világosan kell azonban látni, hogy az egyes emberek fegyelmezettsége / amelynek összességéből tevődik össze a társadalom szilárd fegyelme /, az egyes emberek védettségét is szolgálja. Makarenkó több alkalommal is utal erre példákon keresztül cikkeiben és beszédeiben.

Az emberek nevelése - így fegyelemre nevelésük is - nem öncélú, hanem a társadalom igényének, követelményének megfelelően folyik, hiszen a társadalom számára történik. A letartóztatottak nevelése is társadalmi igény, egyrészt, mert büntetésük töltése alatt is a társadalom tagjai maradtak, másrészt a büntetésük kitöltése után visszakerülnek a szabad emberek körébe, de a társadalom akkor már megváltozott embert, kötelességteljesítő állampolgárt vár vissza.

Mindezekből következik, hogy a letartóztatottak nevelésében alapvető feladat az akaraterő és önfegyelem kialakítása, formálása, szilárdítása vagyis nevelése.

2./ A fegyelemre nevelés kriminálpedagógiai értelmezése.

A büntetésvégrehajtás nevelőmunkájában a fegyelemre nevelést olyan tevékenységnek tekintik, amelyben egyrészt a börtön megtorló jellege, másrészt a jutalmazás és büntetés érvényesül. Ez nem nevelés, hanem fegyelmezés és a kriminálpedagógia leszűkítését eredményezi. Ezzel kapcsolatban felvetődik a kriminálpedagógia létjogosultságának kérdése is. Dr. Ágoston György "Pedagógia I. A nevelés elmélete" / 1962. tankönyvkiadó / c. könyvének befejező részében a következőket mondja:

Régebben sajátos pedagógiának számított a bűnügyi pedagógia /kri-

minálpedagógia / a bűncselekményt elkövetett vagy a bűnözés veszélyének kitett gyermekek nevelésével foglalkozó tudomány. A pedagógiának ez az alkalmazott ága közeli rokonságot tartott a jogtudománnyal. A szociálista pedagógiai felfogás azt az elvet vallja, hogy a bűncselekményt elkövetett vagy a bűnözés veszélyének kitett gyermekek különleges nevelést nem igényelnek.

Makarenkóra hivatkozva rámutat még itt arra, hogy " a pszichikailag nem sérült, ép idegrendszerű bűnt elkövetett vagy szociálisan elhanyagolt gyermekek kellő gondoskodás után, / jól szervezett / pedagógiai környezetben, rövid idő alatt ugyanúgy viselkednek, mint más, jó körülmények között felnőtt gyermekek, igazolva ezzel, hogy a bűnözés forrása a rossz környezet és nem "velük-született" természetük".

Dr. Pál László a "Belügyi Szemle" 1963. évi április 4. számában

" A kriminálpedagógia alkalmazása a büntetésvégrehajtásban. "

címmel a 15. oldalon vitába száll Ágoston professzor Makarenkó tanításai alapján tett megállapításaival, s a következőt írja:

" A szerzőnek helyes az az állásfoglalása, hogy a "bűnözés veszélyének" kitett gyermekek "különleges nevelést " nem igényelnek, s ezeknek nevelését a pedagógia feladatának tekinti. Nem helyeselhető azonban, hogy a "bűncselekményt elkövetett" gyermekek nevelése tekintetében ugyanezt vallja; ha a bűncselekmény elkövetőit szabadságvesztésre ítélik, éppen e büntetés által kerülnek ki a pedagógia hatásköréből. Azt hiszem abban nem lehet vita, hogy a szabadságvesztés ideje alatt is nevelni kell a bűncselekmények elkövetőit, ez a nevelés azonban nem lehet azonos a szabad életben folyó neveléssel, mert a büntetésvégrehajtás eljárásai "alapos eltérést" jelentenek a pedagógiától. Olyan speciális pedagógiai eljárásokra van

tehát szükség, amelyek a büntetésből adódó végrehajtási eljárásokkal összhangban vannak. Végül a szerző kifejezetten a fiatalok vonatkozásában veti el a kriminálpedagógiát, nyitva hagyja a felnőtt korok tekintetében alkalmazhatóságának kérdését. "

Dr. Pál László cikkének idézett részében az alábbi tévedésekre kell rámutatni:

Helytelen ilyen mereven elválasztani a bűnözés veszélyének kitett és a bűnt elkövetőket. Egyrészt azért, mert a bűnt elkövetők a bűnözés veszélyének kitettek közül kerülnek ki. Másrészt a bűncselekmény elkövetésének objektív / környezeti / és szubjektív okai vannak, melyben jelentős szerepe van a nevelés hiányának vagy a helytelen irányú nevelésnek. Ennek következtében a gyermekbűnözés döntően pedagógiai probléma.

Ugyanakkor hibás az a következtetése is, hogy Ágoston professzor "a fiatalok vonatkozásában elveti a kriminálpedagógiát".

Hibás azért, mert figyelmen kívül hagyja Ágoston professzor következő megállapításait: " A bűnös, a gyermekbíráóságok által elítélt gyermekek elhelyezését is megfelelő nevelőintézetekben körültekintően kell megszerveznünk. Szigorúan külön kell választani a normális gyermekeket és a gyógypedagógiai nevelésben részesítendőket. Mindezek a feladatok számos speciális pedagógiai, orvosi és jogi kérdést vetnek fel, amelyekkel tudományosan foglalkoznunk kell. "

Mindezek világosan mutatják, hogy Ágoston professzor csupán abban az értelemben veti el a kriminálpedagógiát, mint különleges nevelést. Nem veti el azonban abban az értelemben, mint a szocialista pedagógia speciális, sajátos körülmények között való alkalmazását, melynek "pedagógiai, orvosi és jogi" vonatkozásait egyaránt figyelembe kell venni, vagyis a problémát komplexumában vizsgálva mondja

ki, hogy minden vonatkozásban "tudományosan" kell vele foglalkozni.

Hibás az a konklúzió is, hogy Ágoston professzor könyvében "nyitva hagyja a felnőttkorúak tekintetében - a kriminálpedagógia - alkalmazásának kérdését". Ágoston professzor munkája a gyermeknevelés elméletének kérdéseivel foglalkozik. Így nem támasztható olyan igény, hogy miért nem tér ki a felnőtt-nevelés kérdéseire, vagy problémáira.

A bűncselekményt elkövetők nevelése sem fiatal, sem felnőtt korban semmiképp sem kíván különleges nevelést. A büntetésvégrehajtás során folyó nevelőmunkában a szocialista pedagógia tanításait kell sajátos módon alkalmazni úgy, hogy figyelembe kell venni az orvosi, a jogi és igazgatási problémákat, a jogpolitikai elveket, szervezeti kereteket. A kriminálpedagógiának tehát terminológiai értelemben van létjogosultsága, melyel kifejezésre juttatjuk azt, hogy a szocialista pedagógia elveinek és módszereinek alkalmazása sajátos körülmények és feltételek között kerül alkalmazásra. Mindezekből következik, hogy a büntetésvégrehajtás nevelőmunkájában a fegyelemre nevelés fent vázolt elvei nincsenek helyesen meghatározva.

A fegyelemre nevelés nem szűkülhet le a kényszerítésre, a büntetésre és jutalmazásra, s méginkább nem a megtorlásra. A kényszerítésben, a jutalmazásban és büntetésben látni a fegyelemre nevelést, azt jelenti, hogy a fegyelemre nevelést leszűkítjük a fegyelmezésre, vagyis a fegyelmezést tekintjük fegyelemre nevelésnek. Ez pedig ellenkezik a szocialista nevelés elveivel.

3./ Fegyelmezés, fegyelemre nevelés.

A szocialista pedagógia a fegyelmet a maga sokoldalúságában vizs-

gálja és elemzi. Kimutatja, hogy a fegyelem nem csupán a nevelés célja és eszköze, hanem a nevelőfolyamat eredménye. Nem a fegyelmező eszközök, a fegyelmi rendszabályok, hanem a nevelőfolyamat eredményeként válik az ember fegyelmezetté. " Az iskolai fegyelmet nem alakíthatjuk ki csupán speciális fegyelmi rendszabályok segítségével. A szovjet pedagógia a fegyelmet az egész nevelőmunka általános eredményének tekinti. Azt tartja, hogy a magasfoku fegyelmet az iskola sokoldalú tevékenységének egésze biztosítja". / Kairov-Goncsarov-Jeszipov-Zankov: Pedagógia. Tankönyvkiadó 1960. 322 old. /

A burzsoá pedagógia a fegyelmezésben látja a fegyelemre nevelést, vagyis azonosítja a fegyelemre nevelést a fegyelmezéssel. Imre Sándor a magyar burzsoá pedagógia egyik legnevesebb alakja a következőket mondja: " A fegyelmezést sokszor úgy értik, mintha előfordult rendellenesség megszüntetése, tehát csak a rend helyreállítása lenne. Ide tartozik ez is, de csak kivételes lehet. A fegyelmezés lényege az, hogy a növendék napról-napra észleli a rend értékét, s a rendetlenség kellemetlen voltát ". Néhány sorral lejjebb így folytatja: "Ezer apró mozzanat megérteti a növendékkel, hogy rend a lelke mindennek, a rend megtartása feltétele a békés együttlétnak, a nyugodt, közös munkának, megelőzi a kellemetlenségeket. A rendtartás, fegyelmezés igazi rendeltetése tehát az önfegyelmezés, azaz a közösségbe való szándékos beilleszkedés". / Imre Sándor: Népiskolai Neveléstan. Studium kiadás 146. oldal./ Hasonlóképpen fogalmazza meg ezt a problémát a Neveléstan c. munkájának 320. oldalán is.

Az idézett részből az tűnik ki, hogy a szerző tisztában van azzal, hogy a fegyelemre nevelés sokoldalú folyamat. Csakhogy Imre Sándor

a fegyelmezés alkalmazását tekintti a fegyelemre nevelés folyamatának. A fegyelmezést egyenlőnek tekintti a fegyelemre neveléssel - nála - az önfegyelem a fegyelmezés során alakul ki a növendékben. Ez csak kényszer-fegyelem lehet, hiszen maga is kimondja "megelőzi a kellemetlenségeket".

A fegyelmezett ember kialakítása, formálása tekintetében Imre Sándor pedagógiai álláspontjából kitűnik, hogy az önfegyelmet tekintti lényegesnek. Hibája e kérdésben - bár tudja, - hogy az önfegyelem tudatos, mégis ennek kialakítását folyamatát úgy határozza meg, hogy ez a fegyelmezés során alakul ki. Leszűkíti a fegyelemre nevelés egész folyamatát a kényszerítésre, azaz a fegyelmezésre.

A tudatos önfegyelem csak az egész nevelőfolyamat eredményeként jöhet létre, mint ahogy ezt a szocialista pedagógia világosan kimutatja és bizonyítja. A fegyelmezés mint ilyen csak egyik eszköze a fegyelemre nevelésnek.

A fegyelem, az ember fegyelmezettsége abban jelentkezik, hogy miként tesz eleget a reá háruló kötelességeknek. A kötelességeket pedig mindenkor a társadalmi együttélés szabályainak követelményei határozzák meg.

4./ A követelmény szerepe a letartóztatottak fegyelemre nevelésében.

A társadalom tagjai együttélésének szabályai egyrészt írottak, másrészt íratlanok. Az együttélés írott szabályait a törvények, az íratlanokat az erkölcsi szokások alkotják. A társadalom egyes tagjainak ezekhez a szabályokhoz kell igazodniuk, különben szembeke-

rülnek a társadalommal, vagy a társadalom egyes csoportjával, környezetükkel. Az életben az egyes ember csak úgy tudja megállni helyét, ha ezekhez a szabályokhoz igazodik, saját érdekeit, vágyait, kívánságait stb. összeegyezteti környezetével, a társadalom érdekeivel. Ehhez megfelelő akaraterővel és önfegyelemmel kell rendelkeznie.

A börtönben is érvényesülnek olyan együttélési szabályok alkotta követelmények, melyek iratlanok. Ezek a társadalom erkölcsi normáiból fakadnak, hiszen itt is együtt élnek a letartóztatottak. A börtönben lévő együttélés azonban sokkal szorosabb, mint a szabad életben, mert a nap szinte minden órájában és percében az egy zárkában lévők együtt vannak, mert együtt is dolgoznak. Ennek következtében a többségnek ezen iratlan szabályokhoz való viszonya az egyedekre úgy pozitív, mint negatív vonatkozásban nagyobb hatással van, mint a szabad életben.

Pozitív hatás:

- Az őszinteség és becsületesség önmagához és társaihoz.

Ez mutatkozik meg az olyan esetekben, amikor bűncselekményével kapcsolatban az elkövetés okait önmagában keresi, s nem másokat okol azért. Ugyanakkor a letartóztatott társainak is igyekszik segíteni abban, hogy bűncselekményük okait önmagukban keressék és tárják fel.

- Egymás megbecsülése: amikor letartóztatott társaikban nem a "rabot", hanem az embert látják, segítenek egymásnak hibáik kijavításában és fejlődésében. Fellépnek egyes letartóztatottak helytelen magatartásával, esetleges terrorizálásával szemben.

Ilyen hatással vannak társaikra rendszerint azok a letartóztatottak, akik csak a büntetés, illetőleg a börtönbe kerülés után döbbennek rá előző életük helytelenségére.

Negatív hatás:

Ilyen hatással a már több ízben börtönbüntetést töltő letartóztatottak vannak társaikra.

- Alakoskodás a bírósági szervek felé. Így pl. kedvezőbb színben igyekeznek feltüntetni önmagukat. Erre oktatják társaikat, hogy esetleg így kedvezőbb elbírálásban részesülhetnek, s enyhébb ítéletet kaphatnak.
- Alakoskodás és hizelgés a büntetésvégrehajtás beosztottai felé. Így próbálnak a maguk számára kedvezőbb körülményeket, esetleg kedvezményeket elérni. Ugyanakkor társaikat a börtön-szabályok be nem tartásának különféle formáira tanítják és buzditják.

A börtön életének alapvető követelményeit az írott szabályok alkotják, melyek meghatározzák a nap minden szakára, valamint a magatartásra vonatkozó összes követelményeket. A letartóztatottak tevékenységét meghatározó szabályok képezik a letartóztatottak elé állított követelményeket. Ezen követelmények teljesítése után formálódik önfegyelmük, társaikhoz, az állami szervekhez, azok intézkedéseiseihez, a munkához, a termelés követelményeihez való viszonyuk.

A követelményekben meghatározottakat a büntetésvégrehajtás / a továbbiakban: bv. / személyi állományának úgy kell végrehajtani, hogy a börtön követelményein túl, a társadalmi élet követelményeihez kapcsolja. A bv. nevelőmunkája a fegyelemre nevelésben is csak akkor lehet eredményes, ha nem kizárólagosan a börtön fegyelmeire korlátozódik, mert a börtönben folyó nevelésnek célja az, hogy az életre neveljen. A letartóztatott szabadulása után is eleget tegyen a társadalom követelményeinek, kötelességének.

Ez nem könnyű feladat, mert a börtönben a letartóztatott személye és egész tevékenysége állandó felügyelet és ellenőrzés alatt áll, melyet a letartóztatott maga is lát és érez. Ugyanakkor azonban szabadulása után az ilyen szoros felügyelet és ellenőrzés alól kikerülve csak akkor tud fegyelmezetten eleget tenni kötelességeinek, az együttélési szabályoknak, ha a börtönben eltöltött ideje alatt a börtön követelményeivel párhuzamosan a szabad élet követelményeit is érvényesítik, figyelembe veszik, támaszkodnak rá.

Ehhez a lehetőséget biztosítják a magatartási szabályok és a társadalmi élet együttélési szabályai között fennálló kapcsolatok. Így pl. a magatartási szabályok előírják: " A letartóztatottak kötelesek a bv. személyi állomány tagjaival szemben tiszteletet tanúsítani és őket köszöntéssel üdvözölni." Ezen követelmény teljesítésére való nevelés során tul kell menni a bv. személyi állomány keretén, s meg kell mutatni, hogy nemcsak a börtönben kell tisztelettel tudóan, előzékenyen viselkedni, hanem az idősebbekkel, embertársainkkal szemben a szabad életben is. Ezt az együttélési szabályok megkövetelik minden embertől. Ehhez kapcsolódik a magatartási szabályok egy másik előírása: " A letartóztatottak kötelesek egymással szemben tisztelettel tudóan és fegyelmezetten viselkedni". Ezen követelmény a tisztelettel tudó és előzékeny viselkedésen tul a társadalmi együttélés olyan követelményeihez is kapcsolódik, mely embertársaink munkáját, annak eredményeit tisztelni, értékelni és megbecsülni követeli a társadalom minden egyes tagjától.

Egy más irányu követelményt állit a letartóztatottak elé az alábbi magatartási szabály: " A közös zárkában elhelyezett letar-

tóztatottak kötelesek egymást figyelmeztetni a szabálytalan magatartásra. Ha a figyelmeztetés nem vezet eredményre, a szabálytalanságot jelenteni kötelesek a nevelőnek vagy a szolgálatban lévő őrnék". Ezt a követelményt össze kell kapcsolni a társadalmi élet együttélésének azon követelményeivel, hogy következetes harcot folytassunk a fogyatékosok felszámolásáért, valamint a birálat és önbirálat kérdésével. Ezen túlmenően az egymásnak nyújtott segítség problémájával.

Mindezekből következik, hogy a börtönben a letartóztatottak elé állított követelmények / magatartási szabályok / szerepe egyrészt az, hogy végrehajtása, illetve végrehajtatása során lehet biztosítani a börtön rendjét, fegyelmét, a letartóztatottakban a fegyelem-készségeinek kialakítását. Másrészt a társadalmi élet együttélési szabályaival való összekapcsolása alapján, a társadalom követelményeinek megfelelően előkészíteni a letartóztatottat a szabad életben való helytállásra, a vele szemben támasztott követelmények teljesítésére.

A követelménynek bár jelentős szerepe van a fegyelemre nevelés folyamatában, azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni azt, hogy a követelmény a személyre irányul. Nem közömbös, sőt igen fontos momentum a személy reagálása a követelményre.

5./ A személyiség szerepe a fegyelemre nevelésben.

Minden emberi tevékenység vizsgálatánál abból kell kiindulni, hogy az emberi tevékenység egyrészt objektív / társadalmi és biológiai /, másrészt szubjektív / belső tulajdonságok / sokrétű összefüggésén keresztül megy végbe. Rubinstein: Lét és tudat című könyvében a következőket mondja: " Minden pszichikus jelenséget - mint az objektív valóság visszatükrözését - tárgya

határozza meg. A szichikus jelenségnek az objektumtól való függését azonban az illető jelenség létrejöttét előidéző pszichikus tevékenység közvetíti. Az észlelés folyamatában például a képmás elsősorban attól a tárgytól függ, amelynek képmása. A képmás azonban a tárgynak nem élettelen lenyomata. Az, hogy a tárgy melyik oldalát mutatja meg a képmásban, attól függ, hogy a szubjektum létfontosságu viszonyokat alakít ki a visszatükrözött tárggyal, vagy személlyel ... "

"... Az objektív világ szubjektív képmását maga a valóság határozza meg, s ennek során a valóság nem úgy jelentkezik, mint valamiféle "magánvaló" dolog, amely semmilyen viszonyban nem áll a szubjektummal; hanem mint a szubjektummal reális, hatékony, létfontosságu viszonyokban álló tárgy. A képmás a tárgy visszatükröződése, s a tárgy a képmásában úgy tükröződik, ahogyan a szubjektummal kialakult valóságos, létfontosságu viszonyokban jelentkezik ... " / 246-247 old. /

Mindez azt jelenti, hogy az objektív valóság képmását az egyén, az egyén személyisége befolyásolja. Azaz, hogy a valóságnak hű vagy torz képe alakul ki az egyénben az a személyiségtől függ, mégpedig attól, hogy az objektív valóság és az egyén között milyen viszony alakul ki. Az egyén az objektív valóság melyik oldalát, milyenségét, minőségét képes felfogni és felismerni, az személyiségétől függ. Személyiség alatt "azoknak a jegyeknek összességét értjük, melyek az élőlényekhez tartoznak és amelyekben különböznek a többiektől ... az egyes jegyek tulsulya okozza az alany strukturájának és viselkedéseinek egész különlegességét. "

/ Prihoda: Bevezetés a pedagógiai pszichológiába 230-231 old. /

A letartóztatottak nevelésénél, tehát fegyelemre nevelésénél is, vizsgálnunk kell egyrészt azt, hogy milyen tényezők, motivációk

játszottak közre bűnelkövetésében, másrészt megváltoztatásához, neveléséhez milyen tényezők adóttak, milyen tulajdonságait kell formálni, melyeket lebontani, s milyen új vonásokat, tulajdonságokat kell kialakítani. Mindezekkel alakítani, formálni személyiséget, személyi tulajdonságait. " Az ember tulajdonságainak egész sokféleségéből voltaképpen személyi tulajdonságként rendszerint azokat emelik ki, amelyek meghatározzák az ember társadalmi jelentéssel bíró magatartását vagy tevékenységét. Ezért a tulajdonságok között a fő helyet a motivumok és a kitűzött feladatok rendszere, valamint az ember jellemének tulajdonságai foglalják el, melyek meghatározzák magatartását / pl. eljárásait / - vagyis azokat a cselekedeteket, amelyek realizálják, vagy kifejezik másokhoz való viszonyát - és képességei - vagyis azok a tulajdonságai, amelyek alkalmassá teszik történelmileg kialakult formájú, társadalmilag hasznos tevékenységre. " / Rubinstein: Léte és tudat 328. old./ Bűncselekményt elkövető személyek vonatkozásában pedig azon tulajdonságai, melyek közrejátszottak abban, hogy bűncselekményt kövessenek el.

A letartóztatottak nevelése, így fegyelemre nevelés során ahhoz, hogy a társadalmilag hasznos tevékenységre inspiráló tulajdonságot fejlesszük és erősítsük bennük, szükséges megismerni a fegyelemre nevelés motivációit.

6./ A fegyelemre nevelés motivációi.

A fegyelemre nevelés során figyelembe kell venni azokat az indítékokat, alakító / motiváló / hatásokat, melyek elősegítik vagy gátolják az önfegyelem formálását, szilárdítását. Ezek két irányúak: egyrészt az egyén erkölcsi tulajdonságaiból, személyiségéből fakadnak, másrészt a fegyelemre nevelés során alkalmazott

nevelői eljárásokból következnek.

- Az egyén, ha bűncselekményt követett el még nem jelenti azt, hogy hiján van minden pozitív erkölcsi tulajdonságnak. Rendelkezik olyan tulajdonságokkal, melyek elősegítik az önfegyelem szilárdítását.

Ilyenek:

- Vágy az elkövetett cselekmény jóvátételére. Ez a vágy a letartóztatottak döntő többségénél megtalálható.
- Az elkövetett cselekmény fölötti szégyenérzet. Sokszor kifejtik, hogy mennyire szégyellik elkövetett cselekményeiket, s mennyit töprengenek azon, hogy szeretteik, családjuk és munkatársaik, barátaik, de a társadalom is, megbocsátja-e valaha is azt, amit ellenük vétettek.
- A becsvágy, mely az elkövetett cselekmény fölötti szégyenérzetből fakad, s ez növeli a cselekmény jóvátételére irányuló vágyat.
- a felelősségérzet a család iránt, s ebből kifolyólag a büntetése ideje alatt tehetetlenséget, elkeseredettséget érez, mert egyrészt el van szakítva családjától, másrészt nem tud kellően gondoskodni róluk.
- Az önvád, mely a szebb, a becsületesebb és boldogabb élet utáni vágyból fakad.

Mindezek a tulajdonságok megfelelő nevelői közreműködéssel pozitív irányu motiváló hatással vannak az önfegyelem szilárdítására irányuló nevelésben. Vannak azonban olyan negatív tulajdonságai is a letartóztatottnak, amelyek gátló motivációk. Ilyenek: a jellemfogyatékokosságok és a kialakult rossz szokások, mint pl. a dac, a konokság, a makacsság, az alakoskodás, a durvaság, az önkény, az önzés, anyagiasság, léhaság, felelőtlenység stb. Türel-

mes, rendszeres és alapos nevelői ráhatások útján azonban ezek a tulajdonságok csökkenthetők, megszüntethetők.

A nevelői eljárásokból következő motivációk:

A nevelői eljárások, ha helyesen vannak megválasztva és alkalmazva, az egyén tevékenységére, így fegyelmére, magatartására ható pozitív motivációkat serkenti - ez lehet pozitív tulajdonság, vagy a negatívval szembeni gátlás -, míg a helytelenül megválasztott és alkalmazott nevelői eljárás a negatív motivációkat erősíti. A nevelői eljárások eredményeként a serkentés vagy gátlás hatása alatt fejlődnek, alakulnak, formálódnak az egyén tulajdonságai, s ezzel együtt maga az ember is.

A letartóztatottak fegyelemre nevelésénél két tényezőből kell kiindulni. Egyrészt abból, hogy milyen motivációk hatására követte el a letartóztatott a bűncselekményt, mert ezen motivációk gyengítésével, lebontásával, megsemmisítésével erősíthetjük akaraterejét és önfegyelmét. Másrészt az egyén pozitív erkölcsi tulajdonságaiból. Az egyén pozitív erkölcsi tulajdonságainak szilárdításával a nevelő hatással van a fegyelmezett magatartás alakulására, vagyis a pozitív erkölcsi tulajdonságok szilárdításával motiválja az egyén fegyelmi magatartását.

A nevelő csak e két tényező figyelembevételével képes helyesen meghatározni azokat az eljárásokat, melyeket alkalmaznia kell a letartóztatottak fegyelmi magatartásának formálásában.

Ha a bűncselekményt elkövetőket abból a szempontból vizsgáljuk, hogy milyen motivációk hatására követték el bűncselekményüket, akkor azt tapasztaljuk - mint ahogy ezt vizsgálataim tapasztalatai is igazolják -, hogy az egyes bűncselekményeket azonos, vagy hasonló motivációk hatására követték el. Ebből kiindulva a letartóztatottak nevelése szempontjából jelentős szerepe van

a letartóztatottak differenciálásának. Éppen ezért vizsgálat tárgyává kell tenni a büntetésvégrehajtás során alkalmazott differenciálás elveit, formáit, hogy ez mennyiben segíti elő a letartóztatottak nevelését.

7./ A differenciálás szerepe a fegyelmi magatartás alakításában.

A büntetésvégrehajtás során a bűncselekményt elkövetők differenciálása a Büntető Törvénykönyv alapján a miniszteri rendeletnek megfelelően az alábbi képet adja:

a büntetés végrehajtása börtönökben és munkahelyeken történik. Két fő csoportban való differenciálás alapjául a bűncselekmény első vagy ismételt elkövetését, valamint a büntetési időt tekintik alapnak. Ez azt jelenti, hogy az első ízben bűncselekményekért elítéltek egy részét, melynek ítéleti ideje egy meghatározott évet nem halad meg, munkahelyeken, e fölött pedig éppen úgy mint az ismételten bűncselekményt elkövetők, börtönben töltik le büntetésüket. Ennek megfelelően igyekeznek megszabni a letartóztatottak nevelésének elveit és módszereit az első bűntényesekre, a visszaesőkre, a többszöri visszaesőkre és a konok bűnözőkre vonatkozóan.

A differenciálás mint a fentiekből kitűnik, a büntetésvégrehajtás során egybe esik a kategorizálással. Pedagógiailag ez nem helyes, mert ez a nevelés hatékonyságát gátolja.

A kategorizálással egybe eső differenciálás, valamint az ezen alapuló nevelési elvek és módszerek teljesen helytelenek, mert figyelmen kívül hagyják a bűncselekmény elkövetésének, valamint a bűncselekményt elkövető nevelésének objektív és szubjektív feltételeit, azokat a motivációkat, amelyek a bűn elkövetésére vezették, s azokat, amelyek erősítésével a bűn útjáról levezet-

hető az egyén. Szerintem az elítéltek nevelése a bűncselekmény jellege szerinti differenciálást követel.

A bűncselekmény jellege szerinti differenciálás azt eredményezi, hogy a bűncselekmény elkövetése szempontjából azok a letartóztatottak kerülnek egy csoportba, akiknél az elkövetés szubjektív okai azonosak, vagy legalábbis hasonlóak, közelállóak egymáshoz. Ez megkönnyíti a nevelők munkáját, hatékonyabbá teszi a nevelést, mert egyrészt szűkebb területre korlátozódik a nevelőknek a káros tulajdonságok lebontására irányuló tevékenysége, másrészt a letartóztatottakat társaik részéről újabb káros tulajdonságok kialakulására irányuló hatás nem éri.

A letartóztatottaknak bűncselekmény jellege szerinti differenciálására - a teljességre való törekvés nélkül - többek között az alábbi módokat javasolnám.

a./ Gondatlan bűncselekményekért elítéltek:

A büntetésvégrehajtás során a gondatlan bűncselekményekért elítélteknek a bűnelkövetők azon kategóriáját értik, akik esetében a bíróság a cselekmény elkövetésében szándékosságot nem állapított meg.

Az ilyen alapon megállapított gondatlanság a nevelés szempontjából nem elégséges. A motivációk figyelembe vételével a gondatlan bűncselekményekért elítélteket két csoportra kell osztani. Az egyik csoportba azok tartoznak, akik nem látják a cselekmény helytelenségét, akik nem ismerik, hogy cselekményüknek milyen következménye lehet, vagy lesz. Ilyen pl: az orgazdaságért elítéltek egy része, akik magán személyektől vásárolnak használt holmit, s eredetéről nem győződnek meg.

Az ilyen cselekmények okai lehetnek:

- hiszékenység,
- felületesség,
- felelőtlenség.

A másik csoportba azok tartoznak, akik látják ugyan, hogy cselekményüknek káros következménye lehet, de abban biznak, hogy az nem fog bekövetkezni. Ide sorolhatók: ittas állapotban való gépkocsi vezetés, ellenőrzés elmulasztása, foglalkozás szabályainak gondatlan megszegése / gyorsajtás / stb.

Az ilyen cselekmények okai lehetnek:

- szakképzettség hiánya,
- hanyagság,
- önállótlanóság,
- felelőtlenség,
- akarat és önfegyelem hiánya.

b./ Garázda, erőszakos, huligán típusu bűncselekményekért elítéltek.

Ide sorolhatók: verekedés, súlyos testi sértés, garázdaság, erőszakos nemi közöszlész, gyilkosság, rablás stb. cselekményekért elítéltek.

Az ilyen cselekmények okai lehetnek:

- a káros szenvedélyek pl. ital mértéktelen fogyasztása,
- tulzott érzékenység pl. verekedésnél,
- gyűlölet, indulatosság, harag, bosszu,
- gyengébb feletti uralkodási, parancsolási vágy,
- akarat és önfegyelem hiánya.

c./ Intellektuális bűncselekményekért elítéltek.

Ide sorolhatók: csalás, sikkasztás, okirathamisítás, vesztegetés, hivatali hatalommal való visszaélés stb. cselekményekért elítéltek.

Az ilyen cselekmények okai lehetnek:

- ellenőrzés hiánya,
- szakképzettség,
- káros szenvedélyek / ital, lóverseny stb./
- szándékos károkozás,
- jogtalan előnyszerzés,
- pénzsóvárság, haszonlesés,
- anyagilag megalapozatlan igények,
- akarat és önfegyelem hiánya.

Nyilvánvaló, hogy még számos ehhez hasonló csoportot kell kialakítani a bűncselekmények jellegének további elemzésével.

Igy. pl. a társadalmi tulajdon lopása, szándékos rongálása, hűtlen kezelése stb. Vagy a társadalmi rend ellen irányuló cselekmények stb.

A letartóztatottak differenciálásának bűncselekmény jellege szerinti megvalósítását nem csupán az indokolja, hogy a bűnelkövetés és a letartóztatottak nevelésének objektív és szubjektív okait, feltételeit, motivumait figyelembe vegyük, hanem az is, hogy a nevelők pedagógiai felkészültsége következtében a bűncselekmény létrejötte, elkövetése szempontjából sokirányú indító okok és motivumok követelte nevelőmunka megoldása rendkívül nagy nehézséget okoz számukra. A bűncselekmény jellege szerinti differenciálás lehetővé teszi, hogy az azonos és egymáshoz közelálló erkölcsi fogyatékosságokkal rendelkező letartóztatottak kerüljenek egy közösségbe, s ezáltal a nevelők tevékenységi köre szűkebb lesz, koncentráltabbá és hatékonyabbá válik.

A neveltek - a letartóztatottak oldaláról vizsgálva a kérdést - számára, fejlődésére nézve is előnyösebb a bűncselekmény jellege szerinti differenciálás. A környezet rosszirányu hatása nem érvényesülhet olyan széles körben, mint a jelenlegi differenciálás következtében. A visszaeső elítéltek egy részénél a bűncselekmény elkövetésének okánál közrejátszik az a tény, hogy a börtönbüntetése ideje alatt a negatív irányu hatás erősebb volt, mint a pozitív. Pl. a gondatlan cselekmény miatt elítélt, aki felelőtlenség, hanyagság stb. miatt követett el bűncselekményt, a jelenlegi differenciálás következtében együtt van olyan letartóztatottakkal, akik rosszindulatból, károkozási szándékból, gyűlöletből stb. követtek el bűncselekményt. Ezek káros hatása következményekkel járhat és jár is a gondatlan cselekményért elítéltek vonatkozásában.

Különösen nagy a rosszirányu hatás az előzetes letartóztatás időszakában, ugyanis ezen időszak alatt csupán kor és nem, valamint egészségi állapot szerint differenciálnak. Még attól a káros hatástól sem védik az előzben bűncselekményt elkövetőt, amelyetől az elítélés utáni időben oly következetesen védelmezik: a visszaeső és többszörös visszaesők hatásával szemben.

Csak hogy a büntetésvégrehajtás során a káros hatásoktól való védelem az elítélés utáni differenciálás miatt már késő, mert a romboló hatás már megkezdődött az előzetes letartóztatás időszakában és folytatódik a jelenlegi differenciálás hibája következtében, a büntetés idejének letöltése alatt.

A bűncselekmény jellege szerinti differenciálás önmagában is motivál. Mivel azonos vagy hasonló jellemfogyatékosságuk kerülnek ezáltal egy csoportba, gátat vet újabb jellemfogyatékosságok hatásának és kialakulásának. Ez megkönnyíti és eredményesebbé teszi

a meglévő jellemfogyatékokosságok lerombolására, s pozitív jellemtulajdonságok kialakítására irányuló nevelőmunkát. A büntetés letöltése után az egyén cselekvését meghatározó motivációk létrejöttében így játszik szerepet a helyes differenciálás.

Mindezek világosan mutatják, milyen jelentős szerepe van a differenciálásnak a letartóztatottak nevelésében. A letartóztatottak nevelését a helyes elvek szerinti differenciálás elősegíti, míg a helytelen gátolja.

A fegyelmi magatartás alakulása a letartóztatott fejlődésétől függ. A fejlődés, a nevelés, a nevelőhatás eredménye. A fegyelmezett magatartás alakítását, formálását, szilárdítását elősegítik a nevelés többi területei. Nevelésről, így fegyelemre nevelésről is csak komplexumában beszélhetünk. A letartóztatottak helyes elvek szerinti differenciálása elősegíti, eredményesebbé teszi a letartóztatottak nevelését, így jelentősen hozzájárul a fegyelmi magatartás alakításához.

8./ A fegyelemre nevelés kapcsolata a nevelés más területeivel.

Nem kívánom teljes részletességgel tárgyalni e témakört. Szándékom csupán néhány területen bizonyítani a szocialista pedagógia azon elvi álláspontját, hogy a nevelés egyrészt komplex folyamat, másrészt, hogy a fegyelem, a fegyelmezett magatartás e komplex nevelőfolyamat eredménye a büntetésvégrehajtás nevelőmunkájára vonatkozóan is teljességgel érvényes.

a./ A munkára nevelés és fegyelemre nevelés kapcsolata.

Nem kívánom e kérdésen belül a munkára nevelés problémáit minden vonatkozásban elemezni, ez önmagában is széleskörű tevékenység.

Csupán a fegyelemre nevelés vonatkozásában néhány sajátosságának kiemelésére törekszem.

A büntetésvégrehajtáson belül elterjedt nézet az, hogy csak azokat a letartóztatottakat kell munkára nevelni, akik dologkerülők voltak, ilyen cselekmény miatt lettek elítélve, s azokat, akik egyébként sem szeretnek dolgozni. Ez téves nézet.

Nyilvánvaló, hogy munkára, a munka szeretetére nevelni, a munkához való helyes viszonyt kialakítani, alapvetően fontos a dologkerülő letartóztatottaknál, de nemcsak ezek, hanem minden letartóztatott nevelésében fontos feladat a munkára nevelés. Ezt indokolják olyan körülmények, hogy a szabadságvesztés ideje alatt fenn kell tartani munkakészségüket, szakmai ismereteiket, lépést kell tartaniuk - különösen fontos ez a több éves szabadságvesztést töltők tekintetében - a technológia fejlődésével stb.

A munkára nevelésnek azért van kiemelkedő jelentősége a letartóztatottak nevelésében, mert leginkább segíti elő valamennyi nevelési cél megvalósítását, közöttük a fegyelmi magatartás kialakítását is. Ez érthető is, hiszen a letartóztatottak a nap jelentős részét munkában töltik el. A dolgozó elítélt legtöbb ellentétes érzelmi konfliktusa / sikertelenség és siker, öröm és bánat stb./ a termelőmunkával kapcsolatos, perspektívái is a munkára épülnek / szakmai képzés és továbbképzés /.

Az eredményes munka egyrészt fegyelmezett embert követel, másrészt formálja, alakítja és szilárdítja a fegyelmi magatartást. Így pl. amikor a nevelés során kialakítjuk a letartóztatottakban a munka folyamatos és pontos elvégzésének, a tervi és technológiai előírások betartásának készségeit és szokásait, kétségek nélkül fegyelemre is neveljük. A pontosság, kötelességteljesítés a fegyel-

mezett magatartás ismertető jegyei. Amikor arra neveljük a letartóztatottakat, hogy a munka során szerzett ismereteiket adják át egymásnak, akkor nem csupán a technológiai előírások tökélesebb teljesítésére neveljük őket, hanem ezzel együtt, egymás munkájának megbecsülésére, egymás támogatására is, s ez már az együttélési szabályok betartására, annak önkéntes vállalására nevel. Az együttélési szabályok betartása, annak önkéntes vállalása pedig a fegyelmezett magatartás ismertető jegye.

b./ Közösségi munka, közösségi fegyelem.

A közösséggel kapcsolatban Dr. Vaclav Prihoda: Bevezetés a pedagógiai pszichológiába c. könyvében a következő gondolatokat veti fel:

"... minden tagja tudatos alanya a tevékenységnek..."

"... nemcsak cél van, hanem megvan a csoport tagjai között a lelki érintkezés is ... "

"... mindig kell lenni valaminek, amely valamennyi tagját összekapcsolja ... "

"... a kollektiva a jól kidolgozott szervezettség, vezetés és alárendeltség, a tagság, egy célra, munkamegosztásra és fegyelemre való beállítottsága ... "

Ezek a gondolatok kétséggel tükörzik a közösség alapvető ismertető jegyeit. A letartóztatott közösségek azonban nem önkéntes alapon kialakult közösségek, hanem ebben bizonyos kényszer jut kifejezésre. Az a kényszer, mely a büntetésvégrehajtás során alkalmazott differenciálásból következik. Ebből következik, hogy a homogen csoportokból közösségeket kell kialakítani, mégpedig olyan közösségeket, melyeket a fenti sajátosságok jellemeznek. A letartóztatottak homogen csoportjából válhat-e ilyen közösség? Feltétlenül.

Hiszen másképp közösségről nem is beszélhetünk. A munka, a tanulás, az érdeklődési köröknek megfelelő szakkörök, a kulturmunka stb. megteremtik mindazokat az előfeltételeket, célkitűzéseket és tevékenységi területeket, amelyek során és alapján a homogen csoportok közösséggé válnak.

A közösség alapformája a termelőmunka során kialakított - brigád, munkacsapat stb. - szervezeti formák. Ezt egészítik ki az egyéb szervezeti formák: zárkaközösség, - az a forma a termelőközösségnek egy részéből alakul, vagyis pl. egy munkacsapat 2-3 vagy több zárkaközösségre oszlik - iskolai közösségek, az érdeklődési köröknek megfelelő szak- és sportkörök. / pl. irodalmi, szavaló, színjátszó, földrajzi, fizikai stb. szakkörök és sakk, asztalitenisz, röplabda stb. sportkörök /.

A közösségi nevelés terén kell az egyén fejlődése során minőségi változásnak bekövetkeznie, mert a homogen csoportok közösséggé csak úgy válnak, ha tagjai egyedi, elszigetelt, magába zárkózott emberekből közösségi emberre válnak.

A közösségi munka megköveteli minden tagjától, hogy a közösség érdekeit tekintse elsődlegesnek, alá-vesse magát a közösségnek, a közösségi döntéseknek. A közösségi fegyelem, a közösséghez való viszony kifejezője. A rendszeres közösségi munka alakítja, formálja a kitűzött célok elérése során az igényességet, a következtességet a munkában, gyarapítja azokat a tárgyi és pszichikai feltételeket, melyek összekovácsolják a közösséget. Így a közösségi fegyelem egyre szilárdabbá válik és ezáltal elősegíti, hozzájárul az általános fegyelem kialakulásához és megszilárdulásához. A rendszeres közösségi munka így válik részévé a fegyelemre nevelésnek.

c./ Az iskolai oktatás és a fegyelemre nevelés kapcsolata.

Az iskolai oktatás során a nevelés minden területe érvényesül.

A letartóztatottak jelentős számban vesznek részt általános iskolai oktatásban. / 1 sz. melléklet. /

Az oktatás során széleskörű lehetőség nyílik a fegyelemre nevelésre is. Az órákon való pontos megjelenés, a házi feladat elkészítése, az oktatási órán való munka, a figyelem, egymás segítése stb. mind hozzájárul ahhoz, hogy a fegyelmi magatartás készségei és szokásai szilárduljanak a letartóztatottakban. Ezen túlmenően azonban az oktatásban való részvétel jelentős áldozatvállalás a letartóztatott részéről. Felvetődhet az, hogy legalább ilyen áldozat a dolgozók esti iskolájában való tanulás minden dolgozó részéről a szabad életben is.

Kétségtelen, hogy a szabad életben is jelentős áldozatvállalást jelent a dolgozó részéről a munka melletti rendszeres tanulás.

Azonban a letartóztatottaknál a napirend betartása mellett az amugyis kevés szórakozási lehetőségről való lemondás nagyobb erőfeszítésbe kerül az embernek, mint a szabad életben. Ennek oka, hogy a letartóztatottaknál közvetlenebbül jut érvényre az együttélés. / Éjjel-nappal együttvannak. /

Nagyobb vonzerővel hatnak a közös szórakozások, az un. "csúbitás"nak is jobban vannak kitéve, hiszen hívják egymást a szórakozásban való részvételre. Míg társai szórakoznak, sportolnak, az iskolába járó tanul. Társai szórakozását így jobban érzi, közvetlenebbül tud róla, mint a szabad életben, hiszen látja elmenetelüket, egyedül marad, hallja mindazokat, amit a szórakozásban részt vevők elmondanak egymásnak a szórakozás örömeiről, így a szórakozás élvezetének hiánya - mindezek következtében - aktívabban lép fel.

Igy a tanulás jelentős áldozatvállalással és erő kifejtéssel jár - a felmerült akadályok leküzdése során. Az áldozatvállalás és az akadályok leküzdése, akaraterő és az önfegyelem erősítését jelenti. Ugyanakkor az iskolai oktatás széleskörű ismereteket is nyújt. Műveltebb, ismeretekben gazdagabb lesz az egyén. Ismereteinek bővülésével változik felfogása, környezetéhez való viszonya. Ez egyrészt hatással van azokra a motivációkra, melyek szerepet játszottak bűncselekménye elkövetésében, módosítja azokat. Másrészt erősíti pozitív tulajdonságait, melyek a társadalmilag hasznos tevékenységekre inspirálják. Így az iskolai oktatás közvetlenül és közvetve is hozzájárul, elősegíti a fegyelmezett magatartás alakulását, a készségek és szokások megszilárdítását.

d./ Önfegyelem.

A nevelés során a fegyelmezett magatartás formálására irányuló hatások és az egyes tevékenységek folyamán ennek gyakorlása kialakítja és egyre szilárdabbá teszi az egyénben a fegyelem készségeit és szokásait. Tudatossá, jellembeli tulajdonsággá válik a fegyelem, kialakul az önfegyelem. A letartóztatott, aki kezdetben félelemből / a fegyelmi felelősségrevonástól való félelmében / tesz eleget az eléje állított követelményekből fakadó kötelességeinek, különböző irányú tevékenysége / termelőmunka, oktatásban való részvétel, a közösségi munkák különböző formája stb. / során a rendszeres gyakorlás következtében megszokja a fegyelmezett magatartás követelményeinek teljesítését és egyéni, jellembeli tulajdonságává válik.

Egy emberről csak akkor mondhatjuk, hogy fegyelmezett magatartású, ha a fegyelem tudatossá, szokássá és jellembeli tulajdonsággá vált nála. Ez abban jelentkezik, hogy nem csupán önmaga teljesíti kötelességeit, betartja a társadalom együttélési szabályait, hanem

annak teljesítésére buzdít másokat is, másoktól is megköveteli azt.

Az itt kifejtetteket az alábbi példák is igazolják, bizonyítják: Sz.S. letartóztatott foglalkozás nélküli, azaz tanult mestersége, állandó munkahely nem volt. Segéd munkásként hol dolgozott, hol nem. Rendszerint nem dolgozott. Amit keresett elitta, de ez nem volt elég az italozásra, lopott, garázdálkodott. Lopás és garázdaság miatt több évi szabadságvesztés büntetést szabott ki rá a bíróság. Büntetésének kezdetén rendkívül sok probléma volt vele. Nem akart dolgozni, hanyagul, felületesen végezte a munkát, ha meguntta megtagadta a munka végzését. Zárvatársaival kötekedett, nem egyszer tettelegességet provokált. A fegyelmi büntetések következtében ritkultak ugyan a fegyelmezetlenségek nála, de nem szűntek meg. A kényszer hatására a fegyelmi büntetéstől való félelmében kezdett ügyelni magatartására, igyekezett betartani a követelményeket. Egy alkalommal részt vett " A fa az ember életében" címmel tartott ismeretterjesztő előadáson, amelyen a növényzet élettani szerepéről, a különböző fafajtákról és felhasználásuk módjáról volt szó. Ez felkeltette érdeklődését az asztalos szakma iránt. Kérte, hogy helyezték a butorüzembe, szeretné megtanulni az asztalos mesterséget. Kérésének eleget tettek. Előbb betanított munkásként dolgozott, s ekkor még voltak vele problémák a munkafegyelem, a technológiai előírások betartása terén. A munkavezető és letartóztatott társai is segítették a munka során, bár kötekedő magatartása miatt nem szerették őt. A brigádvezető és a brigád tagjai, amelyben dolgozott, rendszeresen foglalkoztak vele, melynek eredményeként egyre jobban végezte munkáját. A letartóztatott társai által nyújtott segítség következtében, a

türelmes és segítő szándéku foglalkozások eredményeképpen belátta, hogy mennyit köszönhet nekik, ez arra készítette, hogy megváltoztassa hozzájuk való viszonyát. Később letette a szakmunkás vizsgát is. A termelőmunka, brigádtársainak vele való rendszeres foglalkozása, a brigádeletben való tevékenysége és egyéb jellegű közösségi munkájának hatása alatt egyre fegyelmezettebbé vált. Munkáját lelkiismeretesen és egyre nagyobb eredménnyel végezte, ebben lelkesítették azok a dicséretok és jutalmak is, melyeket eredményes munkája során kapott. Szabadulása után butorgyárban helyezték el. Itt munkájával ma is meg vannak elégedve, már több észszerűsítése és újítása is volt. Sz.S. volt letartóztatottból fegyelmezett, munkaszerető ember lett.

K.L. letartóztatott gépkocsivezető társadalmi tulajdon elleni lopás miatt több évi szabadságvesztés büntetést kapott. Műveletlen, önző és anyagiasság jellemű ember volt. Büntetése kezdetén többször előfordult, hogy meglopta letartóztatott társait. Nevelője felfigyelt hiányosságaira. Szilárd, egymást kölcsönösen segítő közösségbe helyezte. Ez a közösség mindenekelőtt rávette őt arra, hogy végezze el az általános iskolát, mivel csak négy elemije volt. A közösségi munka és az iskolai oktatásban való részvétel során jellembeli fogyatékosságait is levetkőzte. A történelem és irodalom tanulása során megismerte a kiemelkedő egyéniségeket, azok jellembeli tulajdonságait. Egyrészt ennek hatása alatt, másrészt a közösségi munka során a megszégyenítés és segítség eszközeivel sikerült fogyatékosságait leküzdenie. Nem volt könnyű ez sem a közösség, sem K.L. számára. Letartóztatott társai, amikor a nevelő K.L-t hozzájuk helyezte ismerték bűncselekményét és a letartóztatott társaitól való lopásait is,

mindkettőnek oka önző és anyagiasság jelleme volt, ezt tudták róla. Ennek ellenére úgy bántak vele is, mint odahelyezése előtt egymással. Megkínálták a hazulról érkezett csomagokból, cigarettából stb. Egy ideig társai nem kértek tőle semmit, később hozzáfordultak, hogy segítse ki egyik-másik társát cigarettával. Erre csak ellenszolgáltatásért lett volna hajlandó. Segítségét nem vették igénybe, de figyelmeztették arra, hogy a közösség őt is egyenrangú tagként kezelte mindeddig és segítette is. Megszégyenítették. Továbbra sem tagadták meg a segítséget, mikor igényelte azt. Később ismét kérték az ő segítségét, de újból megtagadta. Most már egy ideig a közösség is megvonta tőle támogatását, melyet rövid idő után ismét folytattak. Így ment ez néhányszor, mindaddig, míg az iskolai tanulmányi munka és a közösség tevékenységének hatására, annak eredményeképpen annyira megerősödött az akaraterője, és önfegyelme, hogy önző és anyagiasság tulajdonsága felett képes volt urrá lenni. Ezt követően ő is ugyanugy vett részt a közösség mindenirányú tevékenységében, mint a közösség többi tagja. Szabadulása után ismét korábbi helyére ment vissza dolgozni. Ott akarta bizonyítani megváltozását, jóvátenni elkövetett hibáját. Az üzem vezetősége megadta neki erre a lehetőséget. Ő eredményesen bizonyított.

Itt a nevelés néhány területével kapcsolatosan került sor annak bizonyítására, hogy a büntetésvégrehajtás során folyó nevelőmunkában is érvényre jut a szocialista neveléstudomány azon megállapítása, hogy a fegyelmezettség kialakulása az egész nevelőfolyamat eredménye. A büntetésvégrehajtás során sem a munka, vagy az iskolai oktatás, vagy a közösségi munka során alakul ki a letartóztatottakban a fegyelmezett magatartás, hanem a nevelés valamennyi

területén kifejtett, erre irányuló nevelőmunka együttes eredményeként.

e./ A letartóztatottak fegyelemre nevelése alapja más nevelői eljárásnak.

A letartóztatottak nevelése azt jelenti, hogy a bíróság által kiszabott szabadságvesztés büntetés ideje alatt olyan hatást gyakoroljunk a letartóztatottakra, melynek következtében gyengülnek, majd megszűnnek azok az erkölcsi fogyatékosságok, melyek a bűncselekmény elkövetésében annak okaként szerepeltek.

Az ember képes arra, hogy rossz tulajdonságait levetkőzze, megszüntesse. Ehhez azonban megfelelő akaraterőre, önfegyelemre van szüksége. Az akaraterő és önfegyelem hiánya minden bűnelkövetés esetében fellelhető és kimutatható. Pl. a szándékos emberölés büntetnének esetében, ahol látszólag, nagy akaraterőre van szükség arra, hogy véghez vigyék a cselekményt, mégsem az akaraterő játszik szerepet, hanem az akaratgyengesség, az önuralom, az önfegyelem hiánya. A szándékos emberölés vagy annak kísérletében mindig szerepet játszanak: az irigység, az indulatosság, a gyűlölet stb. együttesen, vagy külön-külön. Bizonyítható ez általánosan ismert esetek vonatkozásában is. Így pl. annál az asszonynál is, aki szeretője két gyermekét sósavval itatta meg, azzal a szándékkal, hogy megöli a kétgyermeket, mert őket tartotta fő akadálnak abban, hogy a férfi nem válik el feleségétől. Ezért gyűlölte a gyermekeket. A gyűlölet, az irigység, az indulatosság erkölcsi fogyatékosságok, emberi hibák, melyek kellő akaraterővel, önfegyelemmel leküzdhetők. Mivel a büntetésvégrehajtás ideje alatt a nevelés fő célja, a " bűncselekményt elkövető megjavítása "

/ Btk.34.§./ vagyis az, hogy úgy adja vissza az embert a társadalomnak, hogy az becsületes, dolgozó, hasznos tagja legyen. Ezt pedig csak úgy érheti el, ha igyekszik megszabadítani erkölcsi fogyatékosságaitól. Vagyis képessé teszi az embert arra, hogy hibáit leküzdje. Ezért a fegyelemre nevelés az alapja a letartóztatottak nevelése során alkalmazott nevelői eljárásoknak.

Ugyanakkor azonban a büntetés végrehajtása is fegyelmet követel. Az életben sehol sem lehet semmiféle tevékenységet kifejtteni fegyelem nélkül. Ha valaki belép egy üzembe, ott munkát vállal, akkor ismertetik vele az üzem rendjét, azt, hogy mit, hol talál meg, ki a vezetője, milyenek a munkakövetelmények és feltételek stb. A zenekar tagjai számára a karmester határozza meg a játszandó számot, intésére kezd, vezénylete alatt játszik és fejezi be munkáját. Mindez mutatja, hogy fegyelem nélkül nincs élet. A fegyelem pedig csak a nevelés során alakulhat ki, jöhet létre. Ezért a büntetés végrehajtása során nemcsak a nevelői eljárásoknak képezi alapját a fegyelemre nevelés, hanem az egész büntetésvégrehajtásnak is. A büntetésvégrehajtás egész apparátusa nem tudná tevékenységét elvégezni / nevelőmunkáját sem/, anélkül, hogy ne biztosítaná a fegyelmet. A fegyelem biztosításának alapja pedig a fegyelemre nevelés.

9./ A letartóztatottak fegyelemre nevelésének célja.

A szocialista társadalom Büntető Törvénykönyve meghatározza a büntetés alkalmazásának célját, s ebből fakad a bv. nevelési célja is. A büntetés egyik célja, melynek megvalósítása a bv. feladata és nevelési célja: " A bűncselekményt elkövető megjavítása ". A megjavítás alatt értendő: olyan eredményeket kell a letartóztat-

tottnál a büntetésének letöltése ideje alatt elérni, hogy a szabad életbe való visszakerülése után ne kövessen el újabb bűncselekményt, tartsa be a társadalmi együttélés írott és íratlan szabályait. Tehát a bv. nevelési célja az állampolgári kötelességek teljesítésére való nevelés. Ezért a letartóztatottak fegyelemre nevelésének célja: a követelmények teljesítésére való nevelés útján a fegyelmezett állampolgár kialakítása. Azért kell ezt tekinteni a letartóztatottak fegyelemre nevelésének céljaként, mert a követelmények teljesítése útján kialakított fegyelem készségei alapján lesz képes eleget tenni állampolgári kötelességeinek.

10./ A letartóztatottak fegyelemre nevelésének folyamata.

A letartóztatottak fegyelemre nevelése a börtönbe történő befogadással megkezdődik. A börtönbe történő befogadás / felvételi eljárás / során a nevelőnek ismertetnie kell a hozzá tartozó letartóztatottal a börtön rendjét, a magatartási szabályokat. A nevelő tehát felállítja azokat a követelményeket, amelyeket a letartóztatottnak a börtönbüntetése ideje alatt teljesítenie kell.

A letartóztatottak fegyelemre nevelése a követelmények felállításával kezdődik. A fegyelemre nevelés folyamata alatt alakulnak ki és szilárdulnak meg a letartóztatottakban a fegyelmezettség készségei. A fegyelmezettség kialakulásának és megszilárdulásának két szakasza van. Első szakaszban a börtön rendjéhez, fegyelméhez való alkalmazkodás alakul ki a letartóztatottban, míg a második szakaszban a szabad élet együttélési szabályaiból fakadó kötelességek önkéntes vállalása dominál.

a./ A börtön szabályaihoz, fegyelméhez való alkalmazkodás.

Ebben a szakaszban még nem beszélhetünk fegyelmezettségről, hiszen itt a letartóztatott még csupán alkalmazkodik: a rendhez, a fegyelem követelményeihez; alkalmazkodik, mert állandó felügyelet és ellenőrzés alatt áll. Itt még jelentős szerepe és befolyása van a kényszernek. E szakasz végén jelentkezik csak a tudatosság, mely alapját képezi a következő szakaszban végzendő nevelőmunkának, melynek eredményei a kötelességek önkéntes vállalásához vezetnek. A nevelőfolyamat ezen szakaszában a kényszernek azért van döntő szerepe, mert azon letartóztatottak, akik a szabad élet együttélési szabályaiból fakadó kötelességeiknek nem tettek eleget, csak azért tartják be a börtönrendjét és fegyelmét, hogy elkerüljék a fegyelmi felelősségre vonást, s az ebből fakadó hátrányokat. Tehát az első szakasz nagy részében a kényszer és a félelem váltja ki a fegyelmi követelményekhez való alkalmazkodást. A fegyelmi követelményekhez való alkalmazkodás során kezd a nevelőfolyamat eredményeként tudatosodni a letartóztatottakban a fegyelem szerepe és jelentősége a börtönben. S a további folyamat az, hogy a börtönön túl, a szabad élet vonatkozásában is megértsék a fegyelem szükségességét.

A szükségesség felismerése érzelmileg motiválja az embert. A fegyelmezett magatartás nem csupán a fegyelem szükségességének felismerésén alapszik, hanem ennek szerves része az érzelmi viszonyulás is. A fegyelemre nevelés a tudatra való hatáson túl érzelmi nevelést is jelent.

Vannak, akik e folyamatot nem látják. Megelégednek azzal, hogy kialakul a letartóztatottakban a fegyelem követelményeihez való alkalmazkodás készsége. Ugy vélik, hogy ez elegendő a letartóztatottak fegyelemre nevelésében, mert ez képessé teszi őt arra,

hogy szabadulása után képes legyen az együttélési szabályokhoz alkalmazkodni, s az ebből fakadó kötelességeket teljesíteni. Ez helytelen nézet. Két okból is helytelen. Először azért, mert e nézet vallói nem látják, hogy a fegyelem követelményeihez való alkalmazkodás döntően a kényszerítésből és a félelemből fakad. Ennek következtében a letartóztatott szabadulása után, mivel nincs szoros ellenőrzés és rendszeres értékelés alatt, mivel még nem alakultak ki benne a fegyelmezettség készségei, nem képes eleget tenni kötelességeinek. Másodsorban azért helytelen ez a nézet, mert figyelmen kívül hagyja a letartóztatottak fegyelemre nevelésének fő célját, hogy a fegyelmezettség készségeit kell kialakítani és megszilárdítani ahhoz, hogy az életben helyt tudjon állni, s nem az alkalmazkodó készségeit. A fegyelemhez való alkalmazkodás - még nem fegyelezettség.

b./ Az együttélési szabályokból fakadó kötelességek önkéntes vállalása.

A nevelőfolyamat ezen szakaszában alakulnak ki a letartóztatottakban a fegyelmezettségnek azon készségei, melyek alkalmassá teszik arra, hogy az életben képes legyen helytállni, kötelességeit teljesíteni. Csak az az ember képes teljesíteni a társadalom által eléje állított kötelességeket, aki tudatában van annak, hogy kötelességei teljesítése az alapja a jogai biztosításának, a jogok gyakorlásának. Vagyis csak tudatos fegyelmezettséggel rendelkező ember képes önként vállalkozni kötelességeinek teljesítésére. Éppen ezért a letartóztatottak fegyelemre nevelésének döntő szakasza ezen második szakasz. E szakaszban a nevelőfolyamatban már nem kényszer és félelem játszik döntő szerepet, hanem a tudatra való ráhatás.

Az első szakasz végén, amikor a letartóztatott már megérti a börtönön belül a fegyelem jelentőségét és szükségességét, akkor veszi kezdetét a második szakaszra való áttérés. E két szakasz nem választható el mereven egymástól. A második szakasz nevelő-folyamata szorosan kapcsolódik az első szakaszéhoz. Itt jut döntő szerephez a börtön követelményeinek összekapcsolása a társadalmi együttélés követelményeivel, melyről " A követelmények szerepe a letartóztatottak fegyelemre nevelésében " c. részben már szó esett. Ezen követelmények összekapcsolása döntően a tudatra való ráhatás útján megy végbe.

A letartóztatottak fegyelemre nevelésének célkitűzése e kettős követelménynek összekapcsolásán kell, hogy alapuljon. Csak ezen az úton érhető el, hogy a tudatos fegyelem készségei kialakuljanak és megszilárduljanak. Csak a tudatos fegyelem kialakult és megszilárdult készségei teszik alkalmassá az egyes embert, így a letartóztatottat is, hogy szabadulása után eleget tudjon tenni kötelességeinek. Csak tudatos fegyelem teszi lehetővé, hogy saját érdekei, akarat, kívánságai, vágyai teljesítése során figyelembe és számításba vegye más emberek érdekeit, kívánságait stb., valamint a társadalom érdekeit; saját érdekeit összeegyeztesse a társadalom és embertársai érdekeivel.

A fegyelemre nevelés folyamatával kapcsolatban az eddig kifejtettek alapján világos, hogy itt nem a börtönfegyelem kialakításáról van szó, hanem ennél sokkal többről. A fegyelmezettség készségeinek, szokásainak kialakításáról. Nem lehet szó börtönfegyelemről akkor, ha a fegyelmezettség készségeinek, szokásainak kialakítását a fegyelemre nevelés során elhanyagoljuk. A börtönfegyelem a fegyelmezettség része. A fegyelemre nevelés célja nem a rész, hanem az egész megvalósítására irányul, vagyis a fegyel-

mezett emberre formálásra.

A fegyelemre nevelésnek az előbbiekből elemzett folyamatát nem úgy kell tekinteni, mint egyenesvonalu, egyenletes, zökkenőmentes fejlődést. A gyakorlati nevelőmunka során tapasztalhatók, hogy a fejlődésben már egy bizonyos szintet elérő letartóztatott - aki már megközelíti a fegyelmezett ember erkölcsi színvonalát - bizonyos okok hatására fejlődésében megáll, sőt alacsonyabb színvonalra esik vissza.

Ilyen okok lehetnek: a letartóztatott társak részéről ért rossz hatások; külső okok mint pl. levél útján, látogatás alkalmával ért kedvezőtlen hatások; a bv. személyi állománya részéről gyakorolt káros hatások. / Szabályzattól eltérő, helytelen intézkedés, törvénysértés, egymás intézkedését keresztező utasítások stb./

Abban az esetben, ha a nevelő időben nem figyel fel a letartóztatottak fejlődésében mutatkozó ilyen tartalmu jelenségre, - nemcsak a már elért eredmény vesz el, hanem legkárosabb következményként megindulhat az adott letartóztatott renitenssé válása.

A börtönben folyó nevelőmunkában ez a visszaesés, illetve hanyatlás / retrakció / gyakori jelenség. Sőt azt is mondhatjuk, hogy éppen ezért a fegyelemre nevelésben e jelenség megelőzését és az ezzel kapcsolatos nevelői intézkedéseket fontos feladatnak kell tekinteni.

A retrakciós folyamatok megelőzésének, illetőleg a renitens megnyilvánulások felszámolásának eredményessége attól függ, hogy egyrészt a nevelők milyen széleskörűen képesek feltárni, megismerni a letartóztatottak személyiségjegyeit, másrészt milyen mélységben képesek a jelenségek indító okait és azok összefüggéseit meglatni.

II. Fejezet.

A letartóztatottak fegyelemre nevelésében alkalmazott nevelői eljárások.

A letartóztatottak fegyelemre nevelése során alkalmazott nevelői eljárások alapvetően a következők:

- 1./ A követelés és kényszer.
- 2./ A meggyőzés.
- 3./ A követelmények teljesítésének gyakorlása.
- 4./ A követelmények teljesítésének ellenőrzése.
- 5./ A követelmények teljesítésének értékelése.

1./ A követelés és kényszer.

A követelés alapja - a szabályokban rögzített, s a letartóztatottak elé állított követelmények. A letartóztatott amikor bekerül a börtönbe, a nevelő megismerteti vele a magatartásra, a tevékenységre vonatkozó szabályokat. Ennek során nincs helye semmiféle magyarázatnak arra vonatkozóan, hogy miért kell így meg így viselkedni, cselekedni, hanem fel kell állítani a követelményt, s annak végrehajtását, betartását meg kell követelni. Makarenkó több alkalommal rámutatott, hogy bizonyos körülmények között nincs helye semmiféle magyarázkodásnak, hanem fel kell állítani a követelményt, s a tanulóval teljesíttetni kell azt, a pedagógus akaratát érvényre kell juttatni.

A követelmény érvényre juttatására sokkal inkább szükség van a börtönben, mint az iskolában, a gyermekkorban.

A gyermekkorban helyes erkölcsi tulajdonságok formálása, alakítása sokkal könnyebb, mint a felnőttkoruaknál. Könnyebb azért, mert a gyermek fogékonyabb, nincsenek kialakult nézetei az egyes problémákkal kapcsolatban, a felnőttek véleményét éppen ezért könnyebben fogadja el. A letartóztatottak helyes irányba nevelése a gyermek nevelésénél egyrészt azért nehezebb, mert felnőtt emberekről van szó, akikben helytelen szemléletek alakultak ki és merevedtek meg, rossz erkölcsi tulajdonságokkal rendelkeznek. Helytelen és rossz tulajdonságaitól meg kell szabadítani, le kell rombolni azokat, hogy a jó tulajdonságokat kialakíthassuk bennük, hogy helyes irányba fejlődhessenek. Ezt csak a követelés útján valósíthatjuk meg. Másrészt a börtön jellege is ezt követeli meg. A börtönbe került emberek szembekerültek a társadalom együttélési szabályaival, törvényeivel. A velük szembeni fellépésnek másnak kell lennie, mint a társadalom többi tagjaival szemben, hogy vissza lehessen vezetni őket a helyes útra. Ezek megszabják a követelés milyenségét is.

Milyen legyen a követelés.

- A követelésben érvényre kell jutnia a következetességnek. A következetességnek két irányban kell érvényesülnie. Először: a börtönélet valamennyi területén következetesen teljesíteni kell a szabályok által meghatározott követelményeket. Másodszor: a következetességnek abban kell kifejezésre jutnia, hogy valamennyi letartóztatott egyformán teljesítse a követelményeket.
- A követelésnek mentesnek kell lennie a szubjektívizmustól. Nem engedhető meg, hogy a bv. személyi állománya szimpátia vagy unszimpátia alapján bírálja el a letartóztatottakat tekintetben, kinek, hogyan kell teljesítenie a követelményeket. Nem engedhető meg az sem, hogy az időleges, a nem állandó jellegű

követelményekben szubjektivizmus érvényesüljön. Pl. a körlet-takarítási munka elosztása nem történhet szimpátia és unszimpátia alapján, egy gyenge fizikumu emberrel nem lehet ehhez a munkához a vizet hordatni csak azért, mert az nem szimpatikus, vagy azért, mert az előzőleg fegyelmezetlen volt.

- A követelésnek egységesnek kell lennie. Ez azt jelenti, hogy az egyes követelmények teljesítését a bv. egész személyi állományának egyformán kell megkövetelnie. Nem engedhető meg, hogy az egyik szolgálati ág enyhébben, a másik szigorubban járjon el a követelmények végrehajtása során. Pl. " a munkateremben tilos a dohányzás ", - s ha a termelési szakszolgálat ennek teljesítését megköveteli / meg is kell, hogy követelje /, akkor pl. az őrnök is ezt kell tennie; ha tehát ennek megszegését észleli feltétlenül kifogásolnia kell, s meg kell szüntetnie, a tilalom megszegőjét felelősségre kell vonnia, vagyis, ha szükséges a kényszerítés útján kell teljesíttetni.

Az egységesség másik oldala, hogy a letartóztatottaknak is egységesen kell teljesíteniök a követelményeket. A követelmények egyformán érvényesek minden letartóztatotttra. Nem engedhető meg semmiképpen, hogy a letartóztatottak közül bárki-nek is lehetősége legyen a követelmények nem megfelelő teljesítésére vagy nem teljesítésére. Pl. a körletmunkálatokból kivonja magát, mert nagyobb fizikai erővel rendelkezik társainál, s a végrehajtandó feladatokat maga helyett másokkal végezteti el; vagy régebben van a börtönben, s a később börtönbe kerülőkkel szemben előjogokat biztosít magának.

- A követelésben az állandóságnak kell érvényesülnie. A követelmények teljesítését nem alkalomszerűen, időlegesen, hanem minden időben, azaz állandóan meg kell követelni. Az állandóság útján érhető csak el, hogy a fegyelem követelményeinek teljesítésére irányuló követelés során kialakuljanak a fegyelmezett-ség készségei, szokásai. A követelésben érvényesülő állandóság alapján megszokja, szokásává válik a követelmények helyes teljesítése.
- A követelésnek ösztönző hatásnak kell lennie. A követelésnek akkor van értelme és eredménye, ha az ösztönző hatás, ha ennek alapján a követelmények teljesítése egyre eredményesebbé válik. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a követelés során ételmi ráhatások után el kell érni, hogy a letartóztatott megértse a követelés, valamint a követelés teljesítésének szükségességét. Másrészt, ahol az értelemre gyakorolt hatás útján ez nem érhető el, a kényszerítés eszközeivel kell ösztönözni a követelmények eredményesebb teljesítésére.
- A követelésben a fokozatosságnak kell érvényesülnie. Kezdetben a követelés csak arra terjed ki, hogy az egyén maga teljesítse a szabályok által meghatározott követelményeket. Később azonban már az irányba is ki lehet és ki is kell terjeszteni, hogy másokat is a követelmények teljesítésére serkentsen. Kezdetben csak egyszerű követelményeket állítsunk a letartóztatottak elé. Később a követelmények lehetnek bonyolultabbak, nehezebben megoldhatók. Ilyen követelmény pl. a termelőmunka területén állítható leginkább eléjük.

- A követelésben a humanizmusnak is érvényesülnie kell. A követelés nem önmagáért van, hanem azt szolgálja, hogy a követelmények teljesítése egyre eredményesebb legyen. Ez megköveteli a bv. személyi állományától, hogy a követelés során az egyén adottságait / fizikai, egészségi, értelmi képességeit / figyelembe vegye. A gyenge fizikumu embertől nem követelheti meg a nehéz fizikai munkában azt, hogy egyenlő teljesítést érjen el az erősebb fizikai képességgel rendelkező emberrel. A beteg embernél elsősorban egészsége helyreállítása érdekében kell követelményeket állítani, s ennek teljesítését kell követelni tőle, mert egészsége helyreállítása nélkül nem lesz képes más irányú követelmények teljesítésére.
- A követelésben a tudatosságnak is érvényesülnie kell. Az egyes feladatok megoldása során arra kell törekedni, hogy felesleges, szükségtelen, óltalan követelményeket ne állítsunk a letartóztatottak elé. Pl. ha egy feladat megoldása tekintetében helytelenül járt el a letartóztatott, mielőtt e feladatot ismételten elvégeztetnénk vele, feltétlenül el kell mondani, hogy miért tartjuk a feladat megoldását helytelennek. E nélkül nem látja célját, értelmét, szükségét, a feladat ismételt elvégzésének.

A kényszer alkalmazása.

A követelés a követelmények teljesítésére vonatkozik. A kényszer alkalmazásának célja szintén a követelmények teljesítésére irányul. A kényszer tehát együtt jár a követeléssel. A letartóztatottak kezdetben csak a kényszer, a félelem hatása alatt tesznek eleget a követelményeknek. A börtönbe való kerüléskor meghatározzák számukra azokat a követelményeket, amelyeket teljesíteniök kell, s ugyan-

akkor megismerik a fegyelmi felelősségre vonás azon eszközeit is, melyek a követelmények nem teljesítése esetén alkalmazást nyerhetnek. A börtön jellegéből fakad, hogy a letartóztatottak tevékenysége szoros ellenőrzés alatt áll, s ebből következik, hogy a követelmények nem teljesítése esetén haladéktalanul megindul a fegyelmi felelősségre vonás. A kezdeti időben a felelősségre vonástól való félelem, a kényszer hatása az ami arra készíteti a letartóztatottat, hogy az eléje állított követelményeket teljesítse.

Vannak, akik nem látják ezt az összefüggést, s azt vallják, hogy a kényszer ellentétben áll a neveléssel, kényszerítsünk, vagy neveljünk, teszik fel a kérdést. Ez a szemlélet éppen úgy, mint a kérdés ilyen felvetése helytelen. Ez abból a hibás szemléletből fakad, hogy a kényszer alatt burzsoá értelembbe vett testi-lelki fájdalom-okozást értenek. Erről pedig szó sincs.

A szabadságvesztés büntetés maga is kényszer, a társadalom kényszeríti a bűncselekmény elkövetőjét, hogy a büntetéssel járó hátrányokat elszenvedje. Nem azért kényszeríti a bűncselekmény elkövetőjét a büntetéssel járó hátrányok elviselésére, hogy ezzel szenvedést okozzon az embernek, hanem azért, hogy a személyt a későbbi bűncselekményektől, a társadalom tagjait pedig a bűncselekmény elkövetésétől visszatartsa. Ezzel kényszeríti a bűncselekmény elkövetőjét a meghatározott társadalmi normák, követelmények betartására, teljesítésére.

A börtönben a kényszer egyrészt a fegyelmi felelősségre vonásban, másrészt az esetleges újabb büntetőeljárás alá vonásban van. A fegyelmi felelősségre vonásról, annak folyamatáról a követelmények teljesítésének értékelése c. résznél lesz szó

részletesen. A büntetőeljárás alkalmazása olyan esetekben következik be, amikor a letartóztatott olyan cselekményt követ el, amelyért a polgári életben is büntetőeljárásnak kell bekövetkeznie. A kényszer során azonban nemcsak a fegyelmi felelősségre vonás vagy újabb büntetőeljárás indítása jut érvényre, hanem esetenként a fizikai kényszer is. A fizikai kényszer alkalmazása csak rendkívüli esetben és körülmények között alkalmazható. Ilyen esetek: amikor a letartóztatott saját vagy társai, esetleg a bv. személyi állomány egyes tagjainak testi épségét kell védeni, s ennek érdekében hathatós indézkedést kell foganatosítani.

Pl. ha egy letartóztatott olyan idegállapotba kerül, hogy pillanatnyilag elveszti ítélő és józan cselekvő képességét, s ha önmagában vagy letartóztatott társaiban kárt akar tenni, esetleg a bv. személyi állomány beosztottaira támad, ilyen esetben a törvényekben meghatározott fizikai kényszer alkalmazását is igénybe kell venni a cselekvés meggátlására, a börtön követelményeinek betartása érdekében. Fizikai kényszert lehet és kell alkalmazni olyan esetben is, ha a letartóztatott törvénytelen módon ki akarja magát vonni a kiszabott büntetés végrehajtása alól, azaz szökni akar. Ilyen esetben a törvény még a fegyverhasználatát is előírja. A büntetésvégrehajtási szabályok kimondják, hogy a normális állapot helyreálltakor a fizikai kényszerítést - pl. kényszerzubbony alkalmazását - haladéktalanul meg kell szüntetni.

A kényszer alkalmazása során, akár fegyelmi felelősségre vonást vagy büntetőeljárást, vagy fizikai kényszert alkalmazunk, azt csak a törvényes keretek között tehetjük meg. Ezért a kényszer során minden körülmények között be kell tartani a törvényességét. A kényszert, csak a követelmények teljesítése érdekében lehet és szabad alkalmazni. A nevelés és a kényszer tehát nem áll ellen-

tétes egymással.

A nevelés azonban nem elégedhet meg azzal, hogy a letartóztatott a kényszer hatására eleget tesz az eléje állított követelményeknek. A követelésnek és a kényszernek is elő kell segíteni a lelki, a jellembeli változásokat. Vagyis azt, hogy a követelmények ne csupán a kényszer hatása alatt valósuljanak meg, hanem a követelmények teljesítése kielégülést, az elégedettség érzését váltsa ki a letartóztatottból. A nevelés ilyen célkitűzése a követelmény teljesítésében nagyon reális dolog a letartóztatottak vonatkozásában is. Kezdetben, ha a kényszer hatása alatt tett is eleget és valósította meg a követelményeket, a későbbiek során e követelmények teljesítését megszokja, szokásává válik. A követelmények megszokott teljesítésétől a tudatos cselekvésig csupán egy lépés, amelyet a letartóztatottak egy részénél el lehet érni megfelelő tudati és erkölcsi ráhatások alapján. Felvetődik a kérdés, hogy miért csak egy részénél érhető el.

Egyrészt azért, mert a letartóztatott meghatározott időt tölt a börtönben, s ezen idő alatt nem bizonyos, hogy a maximum érhető el e tekintetben nála. Másrészt a letartóztatottat a börtönben a pozitív hatások mellett negatív hatások is érik. Mint ahogy erről már a követelmények szerepéről szólva említés történt, melyek hátráltatják e tekintetben is az erkölcsi folyamatokban bekövetkező változásokat.

A fentiek alapján világos, hogy a büntetőeljárás alá vonás, a fizikai kényszer csak rendkívüli esetekben kerülhet és kerül alkalmazásra, mint kényszerítő eszköz. A követelmények nem teljesítése, vagy tiltott cselekvés megakadályozása végett a fegyelmi felelősségre vonás kerül alkalmazásra. Ezért a fegyelmi felelősségre vonást mint a kényszer eszközt kellene tárgyalnunk.

Azonban a fegyelmi felelősségre vonás nem csupán a kényszer eszköze, hanem nevelői eljárás is. Ennek következtében nem volna helyes leszűkíteni a fegyelmi felelősségre vonást a kényszerítés eszközére. A fegyelmi felelősségre vonást szerepénél fogva az értékelés egyik formájának kell felfognunk és e tekintetben kell vizsgálnunk. Éppen ezért a fegyelmi felelősségre vonás: a követelmények teljesítésének értékelése című részen belül kerül kifejtésre.

2./ A meggyőzés.

A börtön jellegénél fogva a letartóztatottak kötelességeik teljesítésére való nevelésében a börtönbe kerülésük után először a kényszerítés érvényesül. Ugyanis olyan emberekkel áll szemben a nevelő, akik a szabad életben a társadalmi együttélési szabályokat nem tartották be, bűncselekményeket követtek el, s ezért a bíróság a kötelességteljesítésre való nevelés céljából olyan kényszerítő eszköz alkalmazásához nyult, mely emberi jogaiban korlátozza. A bíróság szabadságvesztés büntetés alkalmazásával látja csak biztosítotttnak azt, hogy az elkövetőt visszatartsa a további bűnözéstől. Mivel a letartóztatottat kötelességeinek teljesítésére kell elsősorban nevelni, melynek előfeltétele a fegyelmezettség, ezért a börtönben a fegyelmezett ember kialakítására kell törekedni. Mivel a letartóztatott a szabad életben rosszul vizsgázott fegyelmezettségből, ezért nyilvánvaló, hogy a kezdeti időben kényszeríteni kell a fegyelmet, s ezzel együtt az együttélési szabályok követelményeinek teljesítésére. A fegyelmezettség azonban csak kény-

szer útján nem alakulhat ki az emberben. Szükséges, hogy az ember kötelességeinek tudatosan tegyen eleget. Csak akkor beszélhetünk fegyelmezettségről, ha az ember kötelességteljesítője tudatos. Ezért nélkülözhetetlen a börtönben is a fegyelmeztség szükségességének megértése. E nélkül a letartóztatott börtönből való szabadulása után nem válhat fegyelmezett, kötelességteljesítő emberré, mert nincs meggyőződve annak helyességéről. Ezért szükséges a meggyőzést a nevelői eljárás során a börtönben is alkalmazni a letartóztatottak nevelésében.

A börtönben a meggyőzés alkalmazásának mindkét formája szerepet játszik a nevelőmunka során.

Az egyik formában az egyes emberre való ráhatás az etikai beszélgetés során, a másik formában amikor egy-egy letartóztatottra éppen úgy, mint a közösségre, a közösségi foglalkozások során gyakorolunk hatást.

Mindenekelőtt azt szükséges tisztázni, mikor kell az egyéni ráhatás, az etikai beszélgetés útján, s mikor a közösségi foglalkozás útján hatást gyakorolni a letartóztatottra, hogy a kitűzött nevelési célt a legeredményesebben tudjuk megvalósítani. Erre természetesen nem lehet szabályt adni, minden egyedi esetben a nevelőnek magának kell tudnia, hogy mikor, milyen esetekben, melyik eljárást alkalmazza, melyik lesz célravezetőbb. Nagy általánosságban lehet csak e kérdésben az elveket megfogalmazni.

a./ A közösségi foglalkozásokat kell minden olyan esetben alkalmazni, amely az egész közösséget érintő problémá. Így:

- a letartóztatott társa ellen elkövetett fegyelmi vétség esetén:

- megverte zárkatársát,
- lopott zárkatársától.
- Súlyosabb fegyelmi vétség esetén:
 - munkamegtagadásra vett rá más letartóztatottakat,
 - szökést kísérelt meg, erre vett rá másokat is,
 - megtámadta az őrt,
 - a börtönben olyan cselekményt követett el, melyet a törvények büntetni rendelnek. Ilyen pl. izgatás, társadalmi tulajdon szándékos rongálása, társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett lopás stb.

b./ Az etikai beszélgetés útján kell hatást gyakorolni a letartóztatottra olyan esetekben, amikor fegyelmi vétségének bekövetkezése nem a börtönbeli, hanem külső hatásokra következik be. Így:

- hozzátartozó elhalálózása, vagy a házastárs válása következtében elkeseredés, lemondás lehet urrá rajta, s olyan nézetek alakulhatnak ki emiatt benne, hogy a büntetésének letöltése után nincs szüksége rá a társadalomnak, környezetének, hozzátartozóinak. Ilyen állapotban öngyilkossági kísérletet követett el, vagy fegyelmi vétséget követ el. Megtagadja a munkát, vagy nem tesz eleget a magatartási szabályok követelményeinek,
- félénk, visszahuzódó természetű a letartóztatott. Ez különféle okok miatt lehetséges:
 - alaptermészeténél fogva magába zárkózott,
 - szégyelli elkövetett bűncselekményét, azaz a szégyenérzet,
 - valamilyen fogyatékosága következtében letartóztatott társai között rendszeres élcélődés középpontjává vált,

- a visszahuzódás oka kisebbségi érzésből is fakadhat, melynek alapja lehet:
 - általános ismeretbeli hiányosság,
 - hiányos beszéd, kifejezőkészség,
 - a közösség előtti szereplés esetén fellépő gátlások stb.

Ezekből is világos, hogy a nevelőnek magának kell tudni eldönteni, hogy mikor alkalmazza az etikai beszélgetést, s mikor a közösségi foglalkozásokat. Az elhatározásban jelentős segítséget nyújtanak a nevelőnek, a fegyelmi vétség tisztázása során feltárt azon okok, melyek a fegyelmi vétség elkövetéséhez vezettek a letartóztatottnál.

A pozitív cselekmények értékelése során a félénk és visszahuzódó letartóztatott esetében is helyes a közösségi foglalkozásokon való dícséret vagy jutalom ismertetése, mert cselekménye elismerése a közösség előtt magabiztosabbá teszi, s ez elősegíti félénksége leküzdését.

A nevelőnek - a fegyelmi vétség tisztázása során - a fegyelmi vétség elkövetésének okai és a letartóztatott egyénisége alapján kell eldöntenie a meggyőzés formáját / etikai beszélgetés vagy közösségi foglalkozás útján /.

A letartóztatott fogyatékoságai olyan feladatot állítanak a nevelő elé, hogy harcot indítson a feltárt jellembeli fogyatékoságok felszámolásáért.

Az eddigiekből kitűnik, hogy a meggyőzés szükségessége egyrészt fegyelmi vétség bekövetkezése esetén, másrészt a pozitív tulajdonságok erősítése érdekében, tehát jó munka esetén merül fel. Ez utóbbi esetben azonban a bv. nevelőmunkájában elhanyagoltság

tapasztalható. A közösség előtt vagy etikai beszélgetés útján csak a termelésben elért eredményekért alkalmaznak dicséretet, jutalmat. Ez is csak a kihirdetésben jelentkezik. Hiányos a további feladatok meghatározása, ez csökkenti az értékelés eredményét és hatékonyságát. A meggyőzés alkalmazása teljesen hiányzik a megismerés folyamatában. Ugyanis nem csupán ott szükséges a meggyőzés, ahol fogyatékokosságok vagy pozitívumok jelentkezőnek, hanem az átlagembernél is, akiknél - esetleg hosszabb időn keresztül - nem tapasztal a nevelő egyik irányban sem konkrét megnyilvánulásokat. Így az olyan letartóztatottak vonatkozásában is, akik nem követnek el ugyan fegyelmi vétséget, s munkájukat is elvégzik minden kimagasló eredmények nélkül.

Az ilyen letartóztatottaknak is vannak pozitív és negatív tulajdonságaik, s a nevelőnek meg kell azokat ismerni ahhoz, hogy céltudatosan tudjon a fegyelemre nevelés vonatkozásában eredményeket elérni ezen letartóztatottak esetében is. A fegyelmezett, kötelességteljesítő ember formálása, a fegyelmezettség készségeinek és szokásainak kialakítása épp az ilyen típusú embereknél a legnehezebb, mert lényege nem tárul fel a nevelő előtt.

Hogyan folyjanak le ezek a foglalkozások?

Ha fegyelmi vétséget követ el, akkor előbb felelősségre kell vonni, ki kell szabni a fegyelmi büntetést, s végre kell azt hajtani. Csak ezután kerülhet sor a meggyőzés alkalmazására. Hiba volna e folyamatot felcserélni, összekeverni, mert hatásában gátolná az egyes nevelői eljárásokat. Makarenko pedagógiai tapasztalatai alapján tartott előadásaiban, írásaiban nem egy ízben rámutat arra, hogy a felállított követelményeket előbb teljesíttetni kell, s mikor ezt teljesítik, akkor jöhet a meggyőzés, hogy miért helyes és szükséges azon követelmény teljesi-

tése. Ha a követelmény teljesítése elmarad, minden magyarázat nélkül kell a büntetést kiszabni.

Ezt a makarenkói elvet fokozottabb mértékben kell követni a letartóztatottak fegyelemre nevelése során, ha megfelelő eredményeket akarunk elérni egy-egy nevelői eljárás alkalmazásával.

A meggyőzésnek a fegyelmi büntetés letöltése után kell következnie, melyben a cselekvés helytelenségének bizonyítása, valamint a feladatok meghatározása kell, hogy jelentkezzen.

Foglalkozni kell a letartóztatottal akkor is, ha pozitív a cselekedete, s ebben a pozitív cselekvésben tovább akarjuk erősíteni. Az erősítés e cselekvésben csak úgy következhet be, ha nem csupán abban merül ki a foglalkozás, hogy elismerjük cselekvése helyességét, hanem meghatározzuk az újabb tennivalókat is.

Vagyis újabb követelményeket állítunk eléje.

A közösségi foglalkozások formái:

- írásbeli parancsok ismertetése. Ennek formájáról " a követelmények teljesítésének gyakorlása " c. rész 6. pontjában lesz szó;
- termelési értekezletek, ahol az egész üzem, egyes brigádok munkáját, munkafegyelmét, az általános magatartást értékelik, s meghatározzák a további feladatokat,
- brigádértekezletek, ahol a termelési értekezlet alapján, valamint a termelési értekezletek közötti időben rendszeresen a brigád tagjainak munkáját, fegyelmét értékelik, s személy szerinti feladatait határozzák meg,
- a közösségi vezetők értekezletei, ahol a börtön rendjének, fegyelmének követelményei alapján az egyes közösségek és közösségi vezetők tevékenységét értékelik, s a közösségi vezetők feladatait határozzák meg személyére, valamint a közösség kötelességtel-

jesítésének vonatkozásában,

- zárka foglalkozások, ahol a zárkaközösség tevékenységét értékelik a börtönszabályok állította követelmények teljesítésére vonatkozóan, s a közösség egyes tagjának feladatát, illetve a közösség feladatát az egyes tagok vonatkozásában határozzák meg,
- osztályfőnöki órák, ahol a tanulóközösségek tevékenységét értékelik, s meghatározzák személy szerint a közösség tagjai, illetve az egész közösségnek egy-egy tagjával szembeni feladatát a tanulmányi munka és tanulmányi fegyelem javítása terén,
- Önkormányzati Tanács. Ennek ülésein rendszeresen értékelik az egész letartóztatott közösség minden irányú tevékenységét, hogy ezek a börtön szabályainak, követelményeinek hogyan felelnek meg.

Meghatározzák e téren az Önkormányzati Tanács tagjainak feladatait. Rendszeresen foglalkoznak emellett egy-egy kirívó fegyelemsértővel, egy-egy kimagasló eredményt elért letartóztatottal.

Itt nyilvánvalóan a közösségi foglalkozások olyan formáiról esett szó, melyek a fegyelemre nevelés vonatkozásában döntő szerepet játszanak. Emellett azonban az értelmi-, világnézeti-, testi nevelés területein alkalmazott közösségi foglalkozások is gyakorolnak hatást a letartóztatottakra a fegyelmezettség kialakítása irányában. Pl. az iskolai oktatás során az órák alatti rendszeres és fegyelmezett munkával, vagy a sportfoglalkozásokon a sport szabályainak betartásával stb.

c./ A példaadás: a meggyőzés egyik leghatásosabb eszköze. A példaadás alatt egyformán értendő a személyes példamutatás és a példák alkalmazása.

A személyes példamutatás.

Csak az a nevelő képes meggyőzni a letartóztatottat cselekménye helytelenségéről vagy helyességéről, aki maga is fegyelmezett. Nem követelhet a letartóztatottól olyat, amit maga nem teljesít. Pl. ha a letartóztatottak azt látják, hogy a nevelő irodája mindig rendetlen, akkor maguk sem törekednek arra, hogy hálókörletük rendben legyen, vagyis a körlet rendjére vonatkozó szabályokat betartsák.

A fegyelmezett nevelő saját példájával neveli a hozzá beosztott letartóztatottakat kötelességeik teljesítésére. N-i börtönben B. alhdgy. nevelőhöz tartozó letartóztatottak egymás közötti érintkezése igen példás volt. Soha nem fordult elő, hogy egymást önérzetében megbántották volna, gorombáskodtak volna egymással, vagy tetteleg bántalmazták volna egymást. Pedig korábban a drasztikus beszéd igen elterjedt volt, s előfordultak verekedések is. Amikor B. alhdgy. került e csoporthoz nevelőnek, az ő nyugodt, kimért és közvetlen modorával beszélt a letartóztatottakhoz, soha egy drasztikus szóval nem illette egyiküket sem, s ugyanezt elvárta, s megkövetelte a letartóztatottak egymás közötti érintkezésében is. Rövid idő alatt e hatás következtében megváltozott a letartóztatottak közötti viszony is.

A példák alkalmazása.

A meggyőzésben igen nagy szerepet játszik a példa alkalmazása. Ahhoz, hogy a letartóztatottak megértsék, s meggyőződjenek cselekményük helytelenségéről, példák segítségével kell azt bizonyítani az egyes embernek is, különösképpen pedig a közösség előtt. Bizonyítani kell, hogy a kifogásolt cselekmény miért helytelen, s a helyeselt cselekvést miért tartjuk helyesnek.

Különösképpen nagy jelentősége van ennek a parancsok ismertetése során, a közösségi vezetők részére tartott megbeszéléseken, de az etikai beszélgetések során is. A közösségi és egyéni foglalkozások során fel kell tárni, hogy a kifogásolt cselekmény miért helytelen, mik annak következményei.

Ismertetni kell azokat a fegyelmi szankciókat, melyeket az ilyen cselekményekért alkalmaztak.

A példák szerepe pozitív vonatkozásban is nélkülözhetetlen.

Nem csak azt kell bizonyítanunk a letartóztatottakkal való foglalkozás során, hogy ezt vagy azt a cselekvést miért tartjuk helytelennek, hanem azt is, hogy az egyes cselekvéseket miért tartjuk helyesnek. A helyesnek tartott cselekvés követésére kell őket inspirálni. A helyes irányu hatás szempontjából eredményesebb az, amikor példa állításával arra mutatunk rá, hogy mi a helyes cselekedet, s az ilyen cselekedet követésének helyességét szükségességét bizonyítjuk.

Csak a meggyőzés útján válhat tudatossá a letartóztatottakban a követelmények teljesítésének szükségessége, s ennek alapján érzhetik meg a kötelességteljesítés fontosságát, szerepét, jelentőségét. Csak így teljesítheti a börtönből való szabadulása után a társadalom által eléje állított követelményeket, kötelességeket. Azért csak a tudatos kötelességteljesítés útján, mert a társadalomba való visszakerülése után már nem áll olyan szoros megfigyelés és ellenőrzés alatt tevékenysége, mint a börtönben. Ekkor már önmaga dönti el, hogy mit, miért kell tennie, ebben pedig a kötelességteljesítésének tudatossága játszik szerepet. Önmagának kell eldöntenie, hogy cselekményével a kötelességét teljesíti-e, vagy sem. Ha a börtönben folyó nevelés - így a fegyelemre nevelés - célja, hogy a letartóztatottakat a börtönből

való szabadulásuk utáni helyes cselekedetre, kötelességteljesítésre nevelje, akkor a nevelés során a meggyőzésnek is megfelelő helyet és szerepet kell biztosítani.

3./ A követelmények teljesítésének gyakorlása.

A letartóztatottak fegyelemre nevelésének célja - mint ahogy erről már e kérdés tárgyalásánál szó esett - a követelmények teljesítésére való nevelés útján, a fegyelmezett állampolgár kialakítása. Ezért igen fontos szerepet tölt be a letartóztatottak fegyelemre nevelésében a követelmények teljesítésének gyakorlása. Csak a gyakorlás útján rögződnek meg, alakulnak ki és szilárdulnak meg a fegyelmezettség készségei és szokásai.

A fegyelmezettség az ember előtt álló követelmények teljesítésében jelentkezik. A börtön szabályainak betartása is gyakorlás kérdése. Mivel a börtön szabályai, a magatartási szabályok olyan követelményeket tartalmaznak, hogy ahhoz kapcsolódnak a társadalom együttélési szabályai - mint erről "a követelmények szerepe a letartóztatottak fegyelemre nevelésében" c. résznél már szó esett -, így a börtön követelményeinek gyakorlásával egyidőben a társadalom együttélési szabályaiból fakadó kötelességeket is gyakorolják a letartóztatottak.

A követelmények teljesítésének gyakorlása a letartóztatottak mindennapi tevékenységében jelentkezik. Nem külön tevékenység a gyakorlás, hanem az ellenőrzés és értékelés alapján mindenkor meg kell határozni, hogy a tevékenységüket, feladataikat hogyan, miképpen végezzék, illetve oldják meg. Ezt segíti elő a fegyelmi felelősségre vonás épp úgy, mint a buzdítás külön-

böző formája.

Ennek folyamatát vizsgáljuk meg egy konkrét példán keresztül. M.Z. letartóztatott esztergapadon dolgozik. Az ellenőrzés során azt tapasztaljuk, hogy az áramtakarékosságra vonatkozó rendelkezéseket nem tartja be, mert a gépe akkor is jár, ha történetesen nem dolgozik rajta. Az első lépés az, hogy figyelmeztetjük kötelességére - az áramtakarékossági rendelkezések betartására -, majd az ellenőrzést sűrítjük. Ha a figyelmeztetés nem használ, akkor fegyelmileg felelősségre vonjuk. Mindezzel az intézkedéssel a tevékenységét helyes irányba tereljük, vagyis a követelmények helyes irányu teljesítését gyakoroltatjuk vele. A gyakorlás során megszokja, hogy gépét, ha azt elhagyja, le kell állítania, vagyis teljesíti az áramtakarékosságból reá háruló kötelezettségeket.

Nyilvánvaló, ha ezt a börtönben megszokta, akkor büntetésének letöltése után a szabad életben végzett termelőmunkája során is ezt fogja tenni. Így a börtönben kialakult kötelességteljesítés érvényesül a szabadulás utáni tevékenységében is.

A gyakorlás lehetőségének területei a börtönben.

a./ A napirend.

A napirend előírásainak betartására irányuló rendszeres követelés során a letartóztatottak nap mint nap gyakorolják a napirendben előírt feladatok megoldását. Ennek során olyan erkölcsi tulajdonságok alakulnak ki bennük, melyek a fegyelmezett embert jellemző tulajdonságok. Ilyenek:

- A pontosság. Azzal, hogy naponta ugyanazon időben, ugyanazon feladatokat oldják meg, megszokják, hogy mikor, mit kell tenni.

Igy az ébresztőtől a tisztálkodáson, a reggeli tornán, az étkezési időn, a munkakezdésen és befejezésen át, egészen a takarodóig mindent naponta egyazon időben végeznek. A napirend megszokása, a gyakorlás, a teljesítés útján azt jelenti, hogy kialakul az emberben annak tudata, hogy mindent időben kell elvégezni, tehát a napirend betartása pontosságra nevel.

- A rendszeresség. A pontosság mellett a napirend gyakorlása rendszerességre is nevel. A napirend azzal, hogy meghatározza, mikor, mit kell tenni, ez a napi élet rendszerét adja. A nap minden szakára meghatározott feladatok teljesítése rendszerességre nevel, szoktat. A napirend rendszert visz a börtön életébe, így a letartóztatottak tevékenységébe is.

- A rendszeretet. A napirend betartása rendszeretetre is nevel. Azáltal, hogy a napi életben rendszeresség van, a rendszeresség megszokása a rend szeretetét is kialakítja. Kezdetben a napirend betartása terhet jelent, hiszen a letartóztatott nincs hozzászokva a pontos, rendszeres napi időbeosztáshoz. Ha azonban a napirend betartását követelés alapján gyakorolja, annak végrehajtását megszokja, s már ekkor kialakul benne a rend szeretete, mert látja annak előnyét a napi tevékenység végrehajtásában. Rájön, hogy csak e rend biztosításával oldhatók meg azok a feladatok, melyek számára a nap folyamán megvannak határozva. Így alakul ki benne a rendszeretet.

b./ A magatartási szabályok.

A magatartási szabályokban vannak rögzítve a letartóztatottak kötelességei és jogai. A magatartási szabályok teljesítésének megkövetelése során a kötelességteljesítést gyakorolják a le-

tartóztatottak. A kötelesség mindennapi teljesítése, rendszeres gyakorlása során kialakul a letartóztatottakban egy sor olyan erkölcsi tulajdonság, amely a fegyelmezett embert jellemzi.

Ilyenek:

- A kötelességtudat. Ez már a napirend betartása, illetve gyakorlása során is jelentkezik bizonyos mértékig. A napirend tartalma azonban az egyes előírt kötelességek gyakorlati megoldásában realizálódik, ezért a kötelességtudat a magatartási szabályok gyakorlása során szilárdul és erősödik a letartóztatottakban. A napirendben csupán az van rögzítve, hogy a nap mely időszakában mit kell tennie, a magatartási szabályok viszont az tartalmazzák, hogy hogyan kell azt tenni. Pl. a napirend előírja, hogy 5.30 - 5.45-ig zárkatakartítás, zárkarendezés, vagy 6-14 óráig munka. Azonban, hogy a zárkarendezés után amikor elvonulnak a munkára, hogyan kell a zárkának kinéznie, vagy a munkát hogyan kell végeznie, ezt a magatartási szabályok rögzítik. Ezért a kötelességtudat alapjában csak a magatartási szabályok betartásának gyakorlása során szilárdulhat meg.

- Alkalmazkodás. Az embernek a mindennapi életben alkalmazkodnia kell a környezetéhez, embertársaihoz. Enélkül örökös összeküzdés volna közöttük. A börtönben a magatartási szabályok határozzák meg, hogy a bv. személyi állományhoz és egymáshoz hogyan kell viszonyulniok a letartóztatottaknak. Ezen szabályok betartásának gyakorlása során alakul, formálódik és szilárdul a letartóztatottakban az alkalmazkodó képesség. Az alkalmazkodó képesség formálása nem jelentheti, s nem is jelenti azt, hogy az alakoskodást meg kell tűrni. Az alakoskodás ellen harcolni kell, mert nem elősegíti, hanem gátolja a helyes erkölcsi tulajdonságok szilárdítását, s így a fegyelmezett emberréválást is.

Az alakoskodás kárt okoz az embereknek, mert szándékosan megteveszti, becsapja őket. Az alkalmazkodás pedig azt jelenti, hogy figyelembe vesszük embertársaink vágyait, kívánságait, s a magunkét úgy elégítjük ki, hogy azt ne más rovására, esetleg kárára tegyük.

A magatartási szabályok betartásának gyakorlása a börtön rendjének és fegyelmének biztosításán túl olyan erkölcsi tulajdonságokat is megszilárdít a letartóztatottakban, melyek a társadalom szempontjából feltétlenül szükségesek és kívánatosak, hogy a társadalom tagjaiban meglegyenek. Így pl. a magatartási szabályok előírják: "A letartóztatott köteles a munkaidő alatt szorgalmasan dolgozni, a rábizott anyagra, gépre, szerszámra stb. vigyázni". Ez tehát a munkaidő alatti kötelessége. Ezt be kell tartania. Tehát egyrészt munkaszorgalomra, másrészt a társadalmi tulajdon védelmére nevel. Amikor a letartóztatottat kötelességteljesítésre, azaz fegyelmezettségre neveljük, ezzel egyidőben fontos erkölcsi tulajdonságokat is alakítunk, formálunk, szilárdítunk benne.

c./ Írásbeli parancsok.

A letartóztatottak részére készített parancsok csak akkor jöhetnek számításba a gyakorlás szempontjából, ha azok rendszeresek és követelményeket állítanak.

A parancsokat ezért rendszeres időközönként kell kiadni, s ezekben értékelni kell a letartóztatottak fegyelmét, tevékenységét abból a szempontból, hogy a követelményeket hogyan teljesítették. Fel kell tárni eredményeiket, fogyatékoságaikat. Meg kell határozni azokat a feladatokat, melyek megoldásával a fogyatékos-

ságok kijavíthatók. Így állít a parancs követelményeket.

A napirend, a magatartási szabályok, s az írásos parancsok általánosságban, vagyis indirekt módon határozzák meg a követelményeket, s teremtik meg a gyakorlás feltételeit. A részfeladatokat, a direkt követelményeket, s a konkrét gyakorlást a szóbeli parancsok, utasítások alapján végzik. Pl. a magatartási szabályok meghatározzák, hogy a letartóztatottak kötelesek egymással szemben udvariásan viselkedni; hogy az udvariás viselkedés konkrétan miben kell, hogy jelentkezzen, ezt részletesen ismertetni és gyakoroltatni kell. E nélkül nem alakulhatnak ki, s nem szilárdulhatnak meg az udvariás viselkedés készségei, szokásai, melyek részét képezik a fegyelmezett magatartásnak.

4./ A követelmények teljesítésének ellenőrzése.

A letartóztatottak nevelése során a nevelő alapvető feladata annak ellenőrzése, hogy a letartóztatottak hogyan, milyen mértékben teljesítik az eléjük állított követelményeket. Csak a helyesen tervezett és szervezett ellenőrzés teszi lehetővé, hogy a letartóztatottakban a követelmények teljesítése alapján változások menjenek végbe, s a helytelen tulajdonságaik halványuljanak, megszűnjenek, a helyes tulajdonságoknak adják át helyüket. A letartóztatott helyes tulajdonságait a nevelés során erősíteni kell, s új pozitív tulajdonságok kialakítására és megszilárdítására kell törekedni. A jól tervezett és szervezett ellenőrzés ezt elősegíti. Segíti azért, mert a letartóztatott érzi, látja, tapasztalja, hogy minden tevékenysége ellenőrzés

alatt áll, s ennek következtében igyekszik az eléje állított követelményeket teljesíteni. Az így teljesített követelmények később megszokottá válnak, s akkor már nem az ellenőrzés miatt, hanem szokásból teljesíti a követelményeket.

Milyen legyen az ellenőrzés?

a./ Az ellenőrzés legyen tervszerű és szervezett.

Csak a tervszerű és szervezett ellenőrzés alapján alakulhatnak ki a letartóztatottakban a követelmények teljesítése során a kívánt helyes szokások és készségek. Hiszen, ha az ellenőrzés rendszertelen, akkor lehetőség nyílik a követelmények nem teljesítésére. Ez pedig káros, mert ilyen helyzetben nem a helyes tulajdonságok kialakulása irányában gyakorol hatást az ellenőrzés, hanem a rossz, a helytelen tulajdonságok erősödését eredményezi. Ha az ellenőrzés nem rendszeres, akkor lehetőség van arra, hogy csak az ellenőrzés során teljesítse a követelményeket, s máskor nem. Ez alakoskodásra neveli az embert. Ugyanis az ellenőrzés során azt mutatja, hogy teljesíti a követelményt, s máskor nem ezt teszi, s a rendszertelen ellenőrzés ezt nem képes feltárni. Ebből a letartóztatott azt látja, hogy megvan a lehetősége és módja arra, hogy a követelményt ne mindig teljesítse, csak akkor, ha azt látják. Tehát a szabad életben is lehet színlelni a kötelességek teljesítését, mert ott az ellenőrzés még úgy sem valósulhat meg, mint a börtönben.

A fentiekből következik, hogy a nevelőnek az ellenőrzést meg kell tervezni és szervezni. Tudnia kell, hogy mikor, mit és milyen formában ellenőrizzen. Az ellenőrzés tapasztalatai alapján a hozzátartozó letartóztatott közösség egészét, s az egyes

személyeket is értékelnie kell. / Az értékelésről részleteiben a letartóztatottak tevékenységének értékelése c. résznél lesz szó. /

b./ Az ellenőrzés legyen alapos és részletes.

A felszínes ellenőrzés nem teszi lehetővé a követelmények nem teljesítése okainak feltárását. E nélkül pedig nem lehet eredményes hatást elérni a követelmények minden körülmények között való teljesítése irányában. A felszínes ellenőrzés, mivel nem képes feltárni a követelmények nem teljesítésének okát, a nevelő minden magyarázatot kénytelen elfogadni a nem teljesítés indokolására.

Kénytelen, mert okát nem tudja. Ez a letartóztatottak nevelése szempontjából végzetes, mert, ha azt látja, hogy a követelmények nem teljesítésére lehetőség van, csak meg kell tudni magyarázni. Ez szintén alakoskodásra, hazudozásra nevel. Nemcsak az egyes emberre van ilyen hatással, hanem a közösségre is, mert látják, hogy az alakoskodónak van igaza, sőt az alakoskodó lehetőséget kap arra is, hogy ez irányba hasson saját példáján keresztül másokra is.

P-i egységnél előfordult, hogy az egyik letartóztatott jelentette: a konyháról B.S. letartóztatott lopja a zsirt, azonban a vizsgálat során ezt bizonyítani nem tudta. Ezért rágalmazásért felelősségre vonták. A vizsgálat azonban nem volt elég alapos, mert néhány nap múlva kiderült, hogy B.S. valóban lopkodta a zsirt a konyháról. Világos tehát, hogy az esetet jelentő letartóztatott a valóságnak megfelelő tényt állított. Ennek ellenére sem módosították a fegyelmi büntetést. Itt két irányu

hiányosság is mutatkozik. Egyrészt a vizsgálat felületessége, másrészt a felelősségre vonás jogtalansága. Ha a nevelő vizsgálata, a bejelentés valódiságának alapos ellenőrzése megtörtént volna, akkor nem kerülhetett volna sor jogtalan fegyelmi büntetés kiszabására, ami csak azt eredményezi, hogy a letartóztatott ne tegyen eleget azon követelménynek - melyet a magatartási szabályok követelményként állítanak eléje - "... a szabálytalanságot jelenteni kötelesek a nevelőnek, vagy a szolgálatban lévő őrnak ..." Nyilvánvaló, hogy ha a felszines ellenőrzés következtében a szabálytalanság jelentőjét vonják felelősségre, akkor nem a követelmények teljesítése irányában fejtenek ki nevelőhatást, hanem éppen ellenkezőleg. Ez a cselekvés arra ösztönöz, hogy ne tegyenek a letartóztatottak eleget ezen követelményeknek. A felszines ellenőrzés éppen azt eredményezte ebben az esetben is, hogy az szenvedett hátrányt, aki eleget tett a követelményeknek.

E példa az ellenőrzésben jelentkező kettős fogyatékokosságra mutat rá. Egyrészt a bejelentés felületes ellenőrzése, kivizsgálása, másrészt a konyha vezetőjének ellenőrzésében jelentkező felületességet is mutatja.

Csak az alapos és részletes ellenőrzés alapján lehet feltárni a követelmény nem teljesítésének okait, s az okok feltárása alapján elemezni és értékelni a letartóztatottak tevékenységét abból a célból, hogy a követelmények teljesítése irányában fejlesszük pozitív tulajdonságaikat.

c./ Az ellenőrzésben a segítségnek kell kifejeződnie.

Az ellenőrzés nem öncélú eljárás a nevelés során, hanem célja

az, hogy elősegítse olyan érzetek kialakulását és megszilárdulását, melyek alapján a letartóztatott már szükségesnek és nélkülözhetetlennek tartja a kötelességteljesítést. E célkitűzés csak úgy érhető el, ha az ellenőrzés segítő jellegű. Az ellenőrzés akkor lesz segítő jellegű, ha:

az ellenőrzés során kerüljük

- a mindenáron való hibakeresést,
- a felesleges zaklatást,
- a következetlenséget,
- az egyesekkel szembeni elnézést, s a másokkal szembeni túlzott szigorot,

az ellenőrzés során érvényesítjük

- az igazságosságot,
- a körültekintő vizsgálatot,
- a hibák feltárásában a megalapozottságot,
- a kötelességteljesítés terén mutatkozó minden pozitívumot és negatívumot, feltárunk.

Csak ezek figyelembevételével érhető el, hogy valóban segítő jellegű legyen az ellenőrzés. Nem tud a nevelő a kötelességteljesítés irányában hatást gyakorolni a letartóztatottakra, ha ellenőrzése során igazságtalan: vélt, erőszakolt hiányosságokat vet fel, igazságtalanul és feleslegesen zaklatja a hozzá tartozó személyeket, vagy a közösséget; ha nem egyenlő elbírálás alapján ítéli meg az egyes emberek cselekedeteit, ha a rosszindulatu, provokatív emberek bejelentései alapján értékeli, s nem a megvizsgált tények alapján; ha nem minden részletében tárja fel a fogyatékosságokat, hanem egyes hibák mellett eltekint; / ez még akkor is helytelen, ha lényegtelennek vélt hibáról van szó /.

Csak a minden részletében feltárt fogyatékoság alapján lehet dönteni a fogyatékoság okait illetően.

Az ellenőrzés során mindig azt kell szem előtt tartani, hogy azokat az eredményeket kell feltárni, melyek elősegítik, s azokat a hiányosságokat, melyek gátolják a kötelességérzetek kialakulását, formálását a letartóztatottakban.

5./ A letartóztatottak tevékenységének értékelése.

A követelmények teljesítésének előfeltétele az ellenőrzés tapasztalatai alapján végzett értékelés. Ahhoz, hogy a letartóztatottak tudják mit, hogyan teljesítettek, s a jövőben hogyan teljesítsék, szükséges az értékelés. A letartóztatottak tevékenységének értékelését a bv. személyi állománya részére a bánásmódra vonatkozó szabályokban rögzített alapvető feladat szerint kell végezni. Ez kimondja: " a letartóztatottakkal való bánásmód mindig határozott, szigorú, de emberséges és igazságos legyen ". A letartóztatottak tevékenységét elbírálni, értékelni szigorúan, de igazságosan kell.

Az értékelés során mit vegyünk figyelembe?

- A letartóztatott egyénileg és a közösség hogyan teljesíti a követelményeket, az eredményeket éppen úgy, mint a fogyatékoságokat fel kell tárni.
- A követelmények nem teljesítése esetén:
 - mi volt a nem teljesítés oka,
 - keletkezett-e ebből kifolyólag erkölcsi vagy anyagi kár.
- Helyesen megválasztani az értékelés módját, a nevelés szempontjából.

- Melyik uton érhető el a megfelelő nevelőhatás, ha egyénileg vagy a közösség előtt történik az értékelés.

Ezek figyelembevételével nélkül helyesen értékelni nem lehet.

Az alábbi példa is bizonyítja ezt:

F.H. letartóztatottáról a munkáltató őre fegyelmi lapot állított ki azért, mert mint kazánfűtő a begyújtáshoz meg nem engedett módon és helyről szerzett be tüzelőanyagot. Ezt a kivizsgálás során a nevelő is beigazoltnak látta, s javaslatot tett a fegyelmi felelősségre vonására.

Ez esetben úgy a munkáltató őre, mint a nevelő a tényeket nem megfelelő módon vizsgálta, s helytelenül értékelte a cselekményt. F.H.-nak mint kazánfűtőnek kötelessége volt benyújtani.

A követelmény ezen részét teljesítette. Nem vizsgálta meg, mi volt annak oka, hogy meg nem engedett módon és helyről szerezte be a gyújtóst. Azért tette-e, mert nem volt gyújtós, vagy gyújtós volt, de szándékosan nem azt használta, mert kárt akart tenni. Világos, hogy a szén meggyújtásához alágyújtásra is szükség van. Enélkül a szén nem gyullad meg. Nem vizsgálta meg a nevelő azt sem, hogy a követelmény azon részéből, melyet nem teljesített - engedély nélkül tilos bármit elvenni -, származott-e valamilyen kár. Nyilvánvaló, hogy az eset értékelése nem volt helyes, mert lényeges momentumokat nem tisztázott a nevelő, sem az ellenőrzés, sem az értékelés során.

Ezek után vizsgáljuk meg a követelmények teljesítésének értékelési formáit.

A fegyelmi felelősségre vonás.

Mielőtt a fegyelmi felelősségre vonás - mint az értékelés egyik módszerének - vizsgálatába foglalnánk, fel kell vetni, vizsgálat

tárgyává kell tenni, hogy a fegyelemre nevelés során a fegyelmi vétségek elleni fellépésnek milyen formái vannak.

Mindenekelőtt a fegyelmi vétségek megelőzése. Ennek előfeltétele a fegyelmi vétségek okainak megszüntetése, valamint a fegyelmi vétségek elkövetése lehetőségének csökkentése. Amikor egy fegyelmi vétség elkövetésének okait feltárjuk, s ezen okokat megszüntetjük, akkor újabb fegyelmi vétség bekövetkezését nem tesszük lehetővé, megelőztük a fegyelmi vétség bekövetkezését. A fegyelmi vétség elkövetése lehetőségének csökkentésére igen jellemző példa Z.B. letartóztatott esete. Z.B. letartóztatottal kapcsolatban el kell mondani, hogy raktári munkásként dolgozott. Ebben a raktárban voltak elhelyezve az egészségügyi anyagok. Z.B. letartóztatottal kapcsolatban olyan jelzések érkeztek a raktár vezetőjéhez, hogy injekciós tű felhasználásával a raktárban az egészségügyi anyagok közül a tiszta szeszt lopja. A raktár vezetője azonnal ellenőrizte az üvegekben tárolt tiszta szesz mennyiségét. Megállapította, hogy azok dugói pecsétviasszal vannak ellátva és sértetlenek. Fegyelmi vétség tehát nem áll fenn. Azt is megállapította azonban, hogy a letartóztatott hozzájuthat az ugyanazon raktárban tárolt injekciós tűhöz. Intézkedést tett, hogy a letartóztatott a jövőben ne juthasson injekciós tűhöz. Ezáltal megelőzte, hogy ami eddig nem történt meg - bár megvolt rá a lehetőség -, a jövőben se történhessék meg. Vagyis a fegyelmi vétség elkövetésének lehetőségét csökkentette.

A fegyelmi vétségek elleni fellépés másik formája a fegyelmi felelősségre vonás. A követelmények nem teljesítése fegyelmi vétség. A bv. szabályzat kimondja, hogy a fegyelmi vétséget elkövető letartóztatottat fegyelmileg felelősségre kell vonni.

A fegyelmi vétség minősítését, a fegyelmi büntetés nemét és maximális mértékét is a bv. szabályzat határozza meg. A letartóztatottak fegyelemre nevelésében jelentős szerepe van mint nevelői eljárásnak a fegyelmi felelősségre vonásnak. A fegyelmi felelősségre vonás alkalmazásánál két fontos tényezőt kell figyelembe venni:

- egyetlen fegyelmi vétség sem maradhat fegyelmi felelősségre vonás nélkül,
- a fegyelmi felelősségre vonás során a törvényességnek és a nevelőhatásnak kell érvényesülnie.

Ezen tényezők figyelembevételével kell meghatározni a fegyelmi felelősségre vonás folyamatát, mert ezen tényezők a fegyelmi felelősségre vonás folyamatában jutnak érvényre. E folyamat négy szakaszból áll: a./ fegyelmi vétség feltárása, b./ a fegyelmi vétség tisztázása, c./ a fegyelmi büntetés kiszabása, d./ a fegyelmi büntetés végrehajtása.

a./ A fegyelmi vétség feltárása.

A fegyelmi vétség feltárása a fegyelmi felelősségre vonás folyamatában a kezdeti, az elindítási szakasz. E szakaszban a fegyelmi vétséget észlelő bv. beosztott fegyelmi lapot állít ki a fegyelmi vétséget elkövetőről. A szabályok értelmében ettől a fegyelmi vétséget észlelő nem tekinthet el. Annak elbírálására, hogy a fegyelmi vétséget elkövető milyen mértékben felelős a fegyelmi vétség tisztázása szakaszában kerül sor.

Ebben rögzíti, hogy milyen fegyelmi vétség következett be / ezt konkrétan meg kell határozni, pontosan le kell írni lefolyását /, pl. megtagadta a munkát azáltal, hogy több letartóztatott előtt kijelentette:

" Ezt a munkát nem vagyok hajlandó tovább végezni"; fegyelmi felelősségére való figyelmeztetés ellenére sem folytatta a munkát. E tényrögzítésben a fegyelmi vétség összes körülményei feltárultak. Így: milyen jellegű a fegyelmi vétség - munkamegtagadás, mivel követte el - a kijelentése után figyelmeztetés ellenére sem folytatta a munkát.

Tisztázza azt is, hogy egyedül vagy többedmagával követte el, valamint azt, hogy a fegyelmi vétség bekövetkezésénél voltak-e jelen mások is. Mindezek szükséges adatokat szolgáltatnak a fegyelmi felelősségre vonás következő szakaszához, a fegyelmi vétség tisztázásához. A fegyelmi vétség feltárása során jut érvényre a fegyelmi felelősségre vonás során az a figyelembe veendő tényező, hogy egyetlen fegyelmi vétség sem maradhat felelősségre vonás nélkül. Ugyanis, mint fentebb már szó esett róla, a fegyelmi felelősségre vonás a fegyelmi vétség feltárásával veszi kezdetét. Ha a fegyelmi vétség észlelésekor a bv. beosztott fegyelmi lapot állít ki, akkor érvényre jut a fent említett tényező, ha fegyelmi lapot nem állítana ki, akkor nem indulna meg a fegyelmi felelősségre vonás. Az a tény, hogy csak fegyelmi lap alapján indul meg fegyelmi eljárás, a törvényesség érvényre jutását jelenti, / a fegyelmi felelősségre vonás során már annak kezdeti, feltári stádiumban /. A törvényességnek döntően azonban a fegyelmi felelősségre vonás következő szakaszaiban kell érvényesülnie. A nevelőhatásnak az egyénre nézve az egész folyamatban. Ugyanis a fegyelmi felelősségre vonás egyrészt a követelmény teljesíttetését jelenti a kényszerítés útján, másrészt nevelési eljárás. Ez megköveteli, hogy a fegyelmi felelősségre vonás során a fegyelmi vétséget elkövető-

jének bebizonyítsuk cselekménye helytelenségét. A közösségre nézve a nevelőhatás a harmadik szakasz lezárásától kezdődik, amikor is a cselekményt és a kiszabott fegyelmi büntetést a közösség előtt ismertetik és elemzik.

b./ A fegyelmi vétség tisztázása.

A fegyelmi vétség tisztázásának jelentős szerepe van a fegyelmi felelősségre vonás folyamatában. E szakaszban tárolnak fel a fegyelmi vétség elkövetésének okai, továbbá az összefüggések az egyes elkövetett fegyelmi vétségek között, valamint a letartóztatott bűncselekménye - amiért büntetését tölti - és fegyelmi vétsége / vétségei / között. Mindenek előtt felvetődik a kérdés: ki tisztázza a fegyelmi vétséget? A fegyelmi vétség tisztázása a letartóztatott nevelőjének feladata - abban az esetben, ha nem ő észlelte a fegyelmi vétséget -, azonban ha a fegyelmi felelősségre vonás folyamatát a nevelő indította el, ő tárta fel a fegyelmi vétséget és állította ki a fegyelmi lapot, akkor más nevelőt kell a fegyelmi vétség tisztázásával megbizni. Ezzel a szubjektivizmus érvényesülési lehetőségét megakadályozzuk a fegyelmi vétség tisztázásában. Igen lényeges, hogy a szubjektivizmust kiküszöböljük a fegyelmi vétség tisztázásában, mert a fegyelmi vétség tisztázása során bizonyosodik be, hogy történt-e valóban fegyelmi vétség, s az milyen jellegű. A fegyelmi felelősségre vonásnak ugyanis a szabályok értelmében komoly következményei vannak a fegyelmi vétséget elkövető személyre nézve, a fegyelmi büntetés által elszenvedett hátrányokkal. Ezen túl azonban kihatással lehet a feltételes szabadságra bocsájtásra, vagyis a bíróság által kiszabott büntetési

idő lejárt a előtti szabadulásra is. Ugyanis a büntető törvénykönyv 39.§-a a feltételes szabadságra bocsájtás feltételeként többek között kimondja, hogy csak akkor alkalmazható, " ha alaposan feltételezhető, hogy a büntetés célja a további szabadságelvonás nélkül is elérhető ". A büntetés célja pedig, mint " A fegyelemre nevelés helye és szerepe " c. részben a törvény idézetében szó esett " a bűncselekményt elkövető megjavítása ". A bűncselekményt elkövető megjavulásáról pedig csak akkor beszélhetünk, ha a letöltött büntetési idő alatt fegyelmezett emberre vált, s feltehető, hogy szabadulása után fegyelmezett, a törvényeket és az együttélési szabályok követelményeit képes betartani, teljesíteni. Ezért van a fegyelmi büntetésnek kihatása a feltételes szabadságra bocsájtásra.

A fegyelmi vétség tisztázása során elsődlegesen szükséges átnézni a letartóztatott büntetési iratait. Látszólag nincs semmi köze a büntetési iratoknak a fegyelmi vétség elkövetéséhez, mégis igen lényeges. Ha a fenti munkamegtagadási példából indulunk ki, s a büntetésvégrehajtási iratokból kitűnik, hogy a letartóztatott közveszélyes munkakerülésért van elítélve, akkor már az iratokból tudunk következtetni a fegyelmi vétség egyik lényeges okára, nevezetesen arra, hogy büntetése előtt sem szeretett dolgozni, s a börtönben sem akar. Ilyen esetben a fegyelmi vétséget szigorubban kell megítélni. Az iratok alapján azonban/mindig állapítható meg összefüggés a bűncselekmény és a fegyelmi vétség között. A fegyelmi vétségek jelentős esetében ugyanis ilyen összefüggések nincsenek. Az okok feltárásának fő módszere a fegyelmi vétségnél jelenlévő személyek meghallgatása.

A meghallgatást a bv. személyi állomány azon tagjával kell kezdeni, aki a fegyelmi felelősségre vonás folyamatát elindította, illetve a fegyelmi vétséget feltárta. Ez azért szükséges, hogy megfelelő részletességgel tájékozódjék a nevelő, illetőleg a fegyelmi vétség tisztázásával megbízott személy.

Ezután kerül sor a fegyelmi vétségnél jelen volt más személyek meghallgatására a tényanyag összegyűjtése végett. Végül meg kell hallgatni a fegyelmi vétséget elkövető személyt, hogy védekezését előadhassa. A védekezés lehetőségének biztosítása nélkül a fegyelmi vétség igazságos elbírálása, a fegyelmi vétség okainak tisztázása nem lehetséges.

A meghallgatások alapján értékelni kell a nevelőnek, hogy valóban bekövetkezett-e a fegyelmi vétség, vagy történt ugyan fegyelmi vétség, de annak jellege más, mint ahogy azt a fegyelmi vétség feltárója minősítette. Pl. M.B. letartóztatottról - aki az államrend elleni szervezkedésből kifolyólag lett elítélve - a munkáltató ör fegyelmi lapot állított ki, mely az alábbiakat tartalmazta: " - Rontja a munkafegyelmet. A letartóztatott brigádvezető figyelmeztette, hogy munkáját jobban, lelkiismeretesebben végezze el, mire ő a brigádvezetőre támadt - több letartóztatott jelenlétében -, hogy mit agitálsz itt a kommunisták mellett, lesz még olyan idő, mint 1956. októberében volt, s akkor te is bujkálhatsz majd a kommunistákkal ". Nyilvánvaló, hogy itt nem egyszerűen munkafegyelem lazítására való törekvés jelentkezik a letartóztatott fegyelmi vétségében, hanem a népi demokratikus államrend elleni izgatás bünténye is fennforog. Ez esetben a fegyelmi vétség feltárása során az azt észlelő bv. beosztott helytelenül minősítette a fegyelmi

vétséget. Ilyen esetben a fegyelmi felelősségre vonás mellett a bűnvádi eljárást is meg kell indítani. Bűnvádi eljárást indítani azért kell, mert a népi demokrácia elleni izgatás bűncselekmény, melyet a büntető törvénykönyv büntetni rendel, s a törvények rendelkezései a börtönben lévő személyekre is érvényesek.

Felvetődik azonban, hogy helyes-e a büntetőeljárás foganatba-tétele mellett fegyelmi büntetést alkalmazni. A fenti példát figyelembe véve két okból is helyes. Egyrészt azért, mert M.B. letartóztatott a munkafegyelem követelményeit nem teljesítette, / a szabályok kimondják, hogy köteles a rá bízott munkát a legjobb tudása szerint végezni /, másrészt az izgatás bűncselekményével vétett a fegyelmi követelmények ellen is. A szabályok kimondják, hogy a letartóztatottaknak tilos - többek között - a népi demokrácia elleni izgatás.

Az eddigiek rámutatnak arra, hogy milyen fontos tisztázni a fegyelmi vétség elkövetésének körülményeit, s ezek alapján dönteni el a fegyelmi vétség minősítését, melyet a fegyelmi vétség feltárója állapít meg. Ezután kerülhet sor a fegyelmi vétség okainak tisztázására. Mindenek előtt a fegyelmi vétséget elkövetővel kell tisztázni, hogy mi vezette a fegyelmi vétség elkövetésére. Esetenként tapasztalható, hogy a letartóztatottat fegyelmi vétség elkövetésére vélt, vagy jogos sérelem alapján érzett elkeseződése indít. Pl. N.F. letartóztatott megtagadta a munkát. A fegyelmi vétség tisztázása során fény derült arra, hogy már több ízben kérte a művezetőtől, hogy más brigádba helyezze át, de mivel azt kellőképpen nem indokolta meg, nem lett áthelyezve. A művezető a többszöri kérés után sem helyezett színt annak megállapítására, hogy N.F. miért kéri az áthelyezését.

A fegyelmi vétség tisztázása során megállapítást nyert, hogy N.F. végső elkeseredés következtében tagadta meg a munkát, hogy a brigádból elkerüljön. A brigádvezetője ugyanis rendszeresen rossz munkát adott neki azért, mert keresményéből nem akart átadni neki részesedést.

Kétségtelen, hogy N.F. fegyelmi vétséget követett el a munka megtagadásával, de enyhítő körülményként kell figyelembe venni, hogy elkeseredésében követte el. Korábban nem mertefelvetni brigádvezetője követelését, nem tudta azt bizonyítani. A brigádvezetőt - aki más letartóztatott társával is hasonlóképpen járt el -, brigádvezetői beosztásából le kellett váltani és fegyelmi-leg felelősségre kellett vonni, ugyanakkor a zsarolás miatt bűnvádi eljárás megindítása is szükségessé vált.

A fegyelmi vétség elkövetésének számos oka lehet, feltárni azért szükséges, mert az okok ismerete alapján egyrészt meg lehet azokat szüntetni, s így a fegyelmi vétségek újabb, mások által való elkövetését meg lehet előzni, másrészt a feltárt okokat enyhítő vagy súlyosbító körülményként lehet és kell figyelembe venni a fegyelmi büntetésre tett javaslatban, illetve a fegyelmi büntetés kiszabásának szakaszában.

A fegyelmi vétség tisztázása során, amikor az elkövetés körülményei, a fegyelmi vétség minősítése és okai tisztázottak, írásos összefoglalót kell készíteni.

Az összefoglalónak tartalmaznia kell:

- a letartóztatott bűncselekményét,
- a fegyelmi vétség elkövetésének körülményeit, milyenségét, okait,

- a letartóztatott eddigi magatartását / fegyelmi büntetéseit, dicséreteit, jutalmait /,
- a letartóztatott viszonyát az elkövetett fegyelmi véttséghez,
- a nevelő javaslatát a fegyelmi büntetésre vonatkozóan, mely a fegyelmi büntetés nemének és mértékének meghatározását adja abból a célból, hogy a letartóztatott nevelésére vonatkozóan miért látja a javasolt fegyelmi büntetés kiszabását szükségesnek.

Csak az ilyen összefoglaló alapján lesz képes a börtön parancsnoka megfelelő nevelőhatású fegyelmi büntetést kiszabni, vagyis csak így érvényesülhet e szakaszban a nevelőhatás, mely a következő szakasz nevelőhatásának is előfeltétele. A törvényesség is csak az ilyen tisztázás alapján érvényesülhet, mert csak így biztosítható, hogy jogtalanul nem kerül kiszabásra fegyelmi büntetés, de az elkövetett fegyelmi véttség esetén nem marad el a jogos fegyelmi büntetés sem.

c./ A fegyelmi büntetés kiszabása.

Mielőtt a fegyelmi büntetéssel foglalkoznánk, tisztázni kell a szabadságvesztés büntetés és a fegyelmi büntetés közötti különbséget és összefüggést.

A szabadságvesztés büntetés - kriminál büntetés. Ennek ellenére mégis van pedagógiai tartalma, melyet a szocialista büntetőjog a büntetés céljának meghatározásában juttat kifejezésre.

A büntetés időtartama alatt a letartóztatott köteles a börtön rendjében, a magatartási szabályokban meghatározott követelményeket teljesíteni. A követelmények teljesítésének elmulasztása

fegyelmi vétség, ennek következménye pedig a fegyelmi felelősségre vonás során a fegyelmi büntetés. A fegyelmi büntetés formájában és tartalmában egyaránt pedagógiai büntetés.

Felvetődik a kérdés: ha a fegyelmi büntetés pedagógiai büntetés, akkor miért szükséges a pedagógiában elfogadott terminológia helyett új, ettől eltérő terminológia " fegyelmi büntetés" használata?

Erre magyarázatot a szabadságvesztés büntetés és a fegyelmi büntetés közötti összefüggés ad. A fegyelmi büntetés függvénye a kriminál büntetésnek. Függvénye egyrészt abban az értelemben, hogy - azokkal szemben kerül alkalmazásra, akikkel szemben már egy büntetés - a kriminál büntetés - érvényesül, vagyis a büntetés ideje alatti büntetés. Ez szükségessé teszi a két büntetés terminológiai megkülönböztetését, s a pedagógiai büntetést mint a fegyelemre nevelés egyik eszközét kell pontos terminológiával meghatározni. Ezért szükséges a "fegyelmi büntetés" terminológiai használata. Függvénye a fegyelmi büntetés a kriminál büntetésnek, másrészt azért is, mert formájában és tartalmában is alkalmazkodik a szabadságvesztés büntetéséhez, s ennek következtében eltér a szabad életben alkalmazott pedagógiai büntetéstől.

A fegyelmi büntetés és a szabadságvesztés büntetés közötti különbség és összefüggés tisztázása után azt kell vizsgálnunk, hogy a börtönben alkalmazott fegyelmi büntetés miben különbözik a szabad életben alkalmazott pedagógiai büntetéstől, vagyis a fegyelmi büntetés sajátosságait.

A fegyelmi büntetés kiszabása a fegyelmi felelősségre vonásnak az a szakasza, amelyben a kényszer érvényrejutásának formája kerül meghatározásra.

Ebben a vonatkozásban a nevelést szolgálja. Érvényre jut azonban e szakaszban a törvényesség is. Mégpedig abban, hogy a szabályokban meghatározott fegyelmi büntetési nemeket, a meghatározott mértékben lehet csak kiszabni. Pl. szigorított magánelzárás 20 napig, egyszerű magánelzárás 30 napig terjedő időre stb. Ez azt jelenti, hogy egy fegyelmi vétségért a meghatározott maximális napon túl fegyelmi büntetést kiszabni nem lehet. A törvényesség abban is jelentkezik, hogy fegyelmi büntetésként zárkafogságot kiszabni csak egészséges emberre lehet. Ezért a szabályok előírják, hogy a fegyelmi büntetés megkezdése előtt a letartóztatottat az orvosnak meg kell vizsgálnia. A fegyelmi büntetés végrehajtását csak az orvos engedélyével lehet megkezdeni. Végül a törvényesség érvényesülését jelenti az is, hogy csak egy ember, a börtön parancsnoka szabhat ki fegyelmi büntetést. Mivel a fegyelmi büntetés kiszabására csak a parancsnoknak van törvényes joga, aki azonban közvetlenül nem ismeri a letartóztatottat, így nem ismerheti pozitív és negatív tulajdonságait sem, ezért a fegyelmi büntetés kiszabásakor a letartóztatott meghallgatásán túl a fegyelmi vétség tisztázása során készített összefoglaló jelentésre támaszkodik. Ez önmagában is mutatja a fegyelmi vétség tisztázása során készített összefoglaló jelentőségét és fontosságát. A fegyelmi büntetést a letartóztatott személyes meghallgatása után, a fegyelmi vétség tisztázása során készített összefoglaló mérlegelése alapján szabja ki a börtön parancsnoka.

Mit kell figyelembe venni a fegyelmi büntetés kiszabásánál:

- Milyen a letartóztatott előző magatartása, munkája. Volt-e előzőleg már fegyelmi büntetése vagy dicsérete és miért.

Milyen fegyelmi büntetéseket kapott. Fontos ennek tisztázása azért, hogy a fegyelmi büntetés kiszabásánál az egyéniesítés és fokozatosság elve érvényre jusson.

- Milyen bűncselekményért van elítélve. Ez abból a célból szükséges, hogy a fegyelmi vétség elkövetésének motivumai milyen kapcsolatban vannak azzal a bűncselekménnyel, melyért el van ítélve.
- A fegyelmi vétség milyen erkölcsi / a letartóztatottak fegyelemre nevelése szempontjából / vagy anyagi kárt okozott. Az erkölcsi vagy anyagi kár figyelembevétele szükséges egyrészt a fegyelmi büntetésben a fokozatosság érvényrejutása szempontjából, másrészt az anyagi kár megtérítése végett.
- Milyen kapcsolatai vannak hozzátartozóival. Ez azért szükséges, hogy a megfelelő fegyelmi büntetés kerüljön alkalmazásra a letartóztatott nevelése érdekében. Pl. kedvezménymegvonás alkalmazása helytelen lenne olyan letartóztatott esetében, akinek hozzátartozói nincsenek, vagy ha vannak, de azokkal nem tart kapcsolatot. Az ilyen letartóztatott nem ír haza, nem kap levelet, csomagot. Így ha kedvezményét vonjuk el fegyelmi büntetésként a valóságban azt nem vontuk meg tőle. A fegyelmi büntetés ennek következtében nem is valósulhat meg.

Mindezek mellett a parancsnoknak azt is figyelembe kell venni a fegyelmi büntetés kiszabásánál, hogy a fegyelmi büntetés arányban legyen az elkövetett fegyelmi vétséggel. Azaz a kisebb jelentőségű fegyelmi vétségekért ne büntessen túl szigorúan. A fegyelmi büntetés kiszabásánál a szabályzat előírásait kell kö-

vefnie, mely meghatározza a kiszabható fegyelmi büntetési nemeket, és azok mértékét. A meghatározottak elég széles skálájuk ahhoz, hogy az arányosságot és fokozatosságot alkalmazni lehessen. A rosszállástól kezdve - feddés, dorgálás -, az egyes vagy összkedvezmény megvonásán keresztül a különböző fokú magánelzárásokig.

Mindezek figyelembevételével kell a parancsnoknak a fegyelmi büntetések közül a letartóztatott nevelése szempontjából a legalkalmasabbat megválasztania.

d./ A fegyelmi büntetés végrehajtása.

A fegyelmi felelősségre vonás befejező szakasza a fegyelmi büntetés végrehajtása. A fegyelmi büntetés végrehajtásának szakaszában kétirányú hatás érvényesül. Egyrészt az egyénre, másrészt a közösségre. Az egyénre gyakorolt hatás a fegyelmi büntetés elviselése során, melynek következtében a többi letartóztatotthoz viszonyítva hátrányba kerül, akár a kedvezményelvonnások, akár a zárkafoogság valamelyik formáját kell elviselnie. Az egyénre gyakorolt hatása ennek az, hogy saját hátrányából érzi, hogy a fegyelmi vétség következményei miatt a követelményeket jó betartani. Kényszerből ugyan, de belátja cselekménye helytelenségét, mivel a fegyelmi büntetés következtében hátrány éri. Kényszerből ugyan, de igyekszik a követelményeknek eleget tenni. Kényszer útján eljut a belátásig. Nem ért el a meggyőződés-szintvonalára, de belátja, hogy a követelményeket végre kell hajtania.

A közösségre gyakorolt hatás abban jelentkezik, hogy látják, milyen hátrányokkal jár a fegyelmi büntetés. A fegyelmi büntetést elviselt letartóztatott közvetlen környezetének elmondja

a zárkafoogság vagy a kedvezményelvonás hátrányait, ugyanakkor a nevelők a közösség előtt ismerttetett parancsokban elemzik a fegyelmi helyzetet, a konkrét fegyelmi vétségeket, s a kapott fegyelmi büntetéseket. Ezek a közösségre a fegyelmezettség kialakítása irányában hatnak.

A fegyelmi büntetés végrehajtása során a törvényességnek is érvényre kell jutnia. Ez abban jelentkezik, hogy a fegyelmi büntetés csak érvényes határozat, s orvosi vélemény alapján lehet megkezdeni, csak azt a fegyelmi büntetési nemet lehet végrehajtani, amit és amilyen mértékben a parancsnok kiszabott. Pl. egyszerű magánelzárást nem lehet úgy végrehajtani, hogy többen vannak a zárkában / ez akkor nem magánelzárás /, de nem lehet szigorított magánelzárást sem alkalmazni / mert akkor az nem egyszerű magánelzárás lesz/, de nem lehet a parancsnok által meghatározott időtartamot sem csökkenteni, sem növelni.

A kiszabott fegyelmi büntetésen csak orvosi vélemény alapján lehet változtatni annak, aki azt kiszabta, vagyis a parancsnoknak. A fegyelmi büntetés végrehajtását megszakítani csak rendkívüli esetben - betegség, tárgyalásra való előállítás - lehet, azonban a rendkívüli esetek megszűnése után a végrehajtását folytatni kell, egyébként csökkentené a fegyelmi büntetés nevelőhatását.

A követelmények teljesítésére való buzdítás.

Az értékelés másik oldala: a letartóztatottak elé állított követelmények teljesítésére való buzdítás. / A következőkben csak "buzdítás" szóhasználatban kerül említésre. / A buzdítás mint az értékelés formája azt a szerepet tölti be, hogy ennek

alkalmazásával olyan hatást gyakoroljunk a letartóztatottakra, hogy az eléjük állított követelmények teljesítésére serkentsen. Meg kell vizsgálni, hogy a letartóztatottak fegyelemre nevelése során milyen eszközök alkalmazásával tudjuk a letartóztatottakat az eléjük állított követelmények teljesítésére serkenteni, vagyis a buzdítás eszközeit kell vizsgálnunk.

A követelmények teljesítésének ellenőrzése során nemcsak rosszalásunkat kell kifejezni, vagy kényszeríteni a letartóztatottat a követelmények teljesítésére, hanem kifejezésre kell juttatni helyeslésünket, megelégedettségünket a követelmények teljesítése esetén. A buzdítás során alkalmazott eszközökben ezek jutnak kifejezésre. A buzdítás eszközeinek alkalmazása során látják, tapasztalják a letartóztatottak, hogy nem csak megkövetelik tőlük, s minden körülmények között teljesíttetik velük az eléjük állított követelményeket, hanem ha cselekedetük helyes, akkor kifejezésre jut a cselekvés helyeslése is. Így serkentjük a követelmények mind eredményesebb teljesítésére.

Vizsgáljuk meg tehát a buzdítás eszközeit:

a./ Dicséret.

A dicséret alkalmazása a helyeslésünk egyik kifejezési módja. A dicséret alkalmazásának sokféle formája van. Lehet egyszerűen néhány szóban kifejezni azt annak a letartóztatottnak, akinek cselekvését, munkáját helyeseljük. Pl. jól van Kovács, csak így tovább. Enéhány szó alapján is látja a letartóztatott, hogy a követelményeket jól oldja meg, jól hajtja végre, s egyben utmutatást is kap a további tevékenységére vonatkozóan.

A dicséret másik formája a zárka - vagy munkabrigád, esetleg az egész letartóztatott közösség előtti dicséret. Ez a formája a dicséret alkalmazásának már jelentős hatással lehet a közösségre is. Különösképpen azáltal, hogy nemcsak egyszerűen a dicséret okát említjük meg, hanem azt is, hogy miképpen érte el azt az eredményt, amelyért dicséretben részesül.

A dicséret alkalmazásának harmadik formája, mely ugy az egyénre, mint a közösség fejlődésére hatással van, amikor dicséretképpen az előzőleg kiszabott fegyelmi büntetését eltöröljük. A bv. szabályzatnak a letartóztatottak nevelése szempontjából egyik jelentős hibája, hogy a buzdításnak ezt a formáját nem alkalmazza. Nem határozza meg, hogy a letartóztatott eredményes tevékenysége / munkája, magatartása / alapján a korábban kiszabott fegyelmi büntetés törölhető. Pedig a fegyelmi büntetés eltörlése amellet, hogy a követelmények teljesítésében elért fejlődés jelentős elismerése, még azt is lehetővé teszi, hogy mentesítse a letartóztatottat a fegyelmi büntetés következtében börtönben viselt hátrányokon túl a súlyosabb következményektől.

Ugyanis a fegyelmi büntetések - mint korábban már említésre került - súlyos következménnyel is járhatnak. Pl. a feltételes szabadságra bocsájtás esetében. A korábban kiszabott fegyelmi büntetés eltörlése buzdítja a letartóztatottakat a követelmények szabta kötelességek teljesítése irányában még akkor is, ha korábban e téren hibát követtek el, s ezért fegyelmi büntetésben részesültek. Hiszen tevékenységük alapján elérhetik fegyelmi büntetésük törlését.

b./ Jutalmazás.

A letartóztatottak részére adható jutalmazás formáit a Bv. sza-

bályzat határozza meg. Jutalmazásként csak az ott meghatározottak adhatók. Így pl. rendkívüli levélírás vagy beszélő a hozzátartozóval, esetleg a beszélő idejének meghosszabbítása vagy meghatározott súly és tartalmu csomag.

A jutalmazás esetében feltétlenül helyes a jutalmazás tényét és formáját a közösség előtt ismertetni, mert a jutalmazás különböző formáiban való részesülés rendkívül nagy mozgató erővel rendelkezik a követelmények eredményes teljesítése tekintetében. Látja a közösség, hogy érdemes a meghatározott követelményeket teljesíteni, mert az elismerésen túl még előnyökben, kedvezményekben is részesülhetnek. Ez mutatja, hogy a jutalmazásnak olyan hatása van, mely a közösség érdekein belül az egyéni érdekelttség elvét is érvényre juttatja.

c./ Feltételes szabadságrabocsájtás.

A kötelességek teljesítésére való buzdítás igen jelentős eszköze a feltételes szabadságra bocsájtás. Ennek lehetőségét biztosítja a törvény. Feltételeit a büntető törvénykönyv határozza meg. Ezek a feltételek magukba foglalják egyrészt a törvényi előfeltételt, másrészt a büntetés ideje alatt teljesítendő kötelességeket. Amennyiben a törvényi előfeltétel megvan, s a letartóztatott magatartásával, munkájával, s egész tevékenységével bizonyítja, hogy a kiszabott büntetés letöltése előtt a büntetés elérte célját, az 1961. decemberi országgyűlésen elfogadott új Btk. szerint a büntetési idő legfeljebb egyharmad része elengedhető.

A feltételes szabadságra bocsájtás igen jelentős eszköz a letartóztatottak nevelése vonatkozásában, melyben különösképpen érvényesül az egyéni érdek. Minden letartóztatottban él a vágy, hogy korábban szabaduljon, mint ahogy a kiszabott büntetési idő lejár.

Ezért törekvés tapasztalható a feltételes szabadság elnyeréséhez szükséges feltételek teljesítése iránt, de csak akkor, ha tapasztalják, hogy részesülni is lehet benne. Ezért annak ismeretése, hogy kik és miért részesültek feltételes szabadságra bocsájtás kedvezményében, a közösség előtt feltétlenül helyes és szükséges.

Az említettek a buzdítás legalapvetőbb eszközei a büntetésvégrehajtás keretei között. Azonban ezek mellett számos kisebb jelentőségű eszközök is alkalmazásra kerülhetnek. Ilyenek pl. jutalom rádió hallgatás, vagy sportolásban, játékban való részesítés. Az ilyen jellegű kedvezmény, vagy jutalom esetén is feltétlenül a közösség előtt kell annak megadását és okát ismertetni, mert a közösségre csak így lehet hatása.

Mit kell figyelembe venni a buzdítás eszközeinek alkalmazásánál?

- Csak akkor alkalmazhatjuk, ha annak minden előfeltétele megvan. Érdemtelenül soha senkit ne részesítsünk dicséretben vagy jutalomban, különösképpen pedig a feltételes szabadságra bocsájtás kedvezményében. Az érdemtelen jutalom nemcsak az egyénre, hanem a közösségre is káros, mert nem a követelmények teljesítésére, a fegyelmezettség készségeinek kialakulására, megszilárdulására irányuló hatást vált ki, hanem épp ellenkezőleg az erkölcsi nevelés egész területére károsan hat. Alakoskodásra, törleszkedésre, hízélgésre nevel.

- Az egyes buzdítási formák, eszközök alkalmazásánál figyelembe kell venni a fokozatosság elvének érvényesülését. A kisebb jelentőségű vagy kezdeti eredményekért, a letartóztatottat ne mindjárt magasabb értékű buzdítási formában részesítsük, mert az

érdemtelenül magas elismerés, jutalom nem serkentő hatásu az egyre magasabb követelmények teljesítésére. A könnyen kapott elismerés, jutalom gátolja a nehézségek leküzdésére való nevelést, mert azt látják a letartóztatottak, hogy elegendő keveset is tenni ahhoz, hogy elismerést, jutalmat kapjanak. Ez pedig a követelmény felületes teljesítésére vezet, s nem serkent nagyobb erő kifejtésre. Végsősoron nem elősegíti, hanem gátolja az akaraterő, az önfegyelem kialakítását, megszilárdulását.

- Ha a letartóztatott tevékenységével az eléje állított követelményeket jól teljesítette, akkor feltétlenül alkalmazni kell a buzdítás valamely eszközét. Ugyanis, ha a letartóztatott köteleességének eleget tett, várja cselekménye helyeslését, elismerését. Elsősorban nem a dicséret, a jutalom miatt, hanem azért, hogy cselekményét helyesnek tartják-e, a jövőben is ugy kell-e azt megoldania, vagy másképpen. A cselekmény pusztá helyeslése is a legtöbb esetben serkenti a letartóztatottat a követelmények eredményesebb teljesítésére.

A cselekmény elbírálása, értékelésének elmaradása egyrészt bizonytalanná teheti a letartóztatottat azáltal, hogy nincs tisztában azzal, helyesen vagy helytelenül cselekedett, mert nem ismeri a cselekményéről alkotott véleményt, következtetést. Másrészt kedvetlenséget válthat ki a letartóztatottban, különösen ha tudja, hogy helyesen cselekedett, s a cselekedet helyessége nem nyer elismerést.

III. Fejezet.

A letartóztatottak nevelésének alapproblémái.

A disszertációt megelőző vizsgálatok során elkerülhetetlen volt a büntetésvégrehajtás során végzett nevelőmunka elemzése. Az elemzés során az eredményes nevelőmunkát gátló hibás gyakorlatot tapasztaltam. Ahhoz, hogy a büntetésvégrehajtás a törvényben meghatározott nevelési feladatainak képes legyen eleget tenni, az alább felsorolt fogyatékokokat fel kell számolnia.

- 1./ A letartóztatottak nevelésének feltételei nincsenek kellően biztosítva. A letartóztatottak differenciálásánál nincsenek figyelembe véve azok a motivációk, melyek az egyén bűn elkövetésénél szerepet játszottak.
- 2./ A szocialista pedagógia elvei és módszerei a büntetésvégrehajtás során való alkalmazásra nincsenek kidolgozva.
- 3./ A büntetésvégrehajtásban szolgálatot teljesítő nevelők közül csak kevesen rendelkeznek pedagógiai ismeretekkel, csak kevésnek van pedagógus képesítése. Ennek következtében nem lehet szó arról, hogy ismereteik alapján próbálkozzanak a pedagógia elveinek és módszereinek sajátos körülmények figyelembevételével való alkalmazásával. Szakmai továbbképzés keretén belül próbálkozás történik a tekintetben, hogy pedagógiai ismereteket adjanak a nevelőknek, azonban ebben egyrészt kifejezésre jutnak a már ismertetett nézetbeli hibák, másrészt szűk szakmai prakticismus jelentkezik az elvek és módszerek kifejtésében.

A fenti három probléma következtében lényeges hiányosságok jelentkeznek a büntetésvégrehajtás során folyó nevelőmunkában.

a./ A differenciálás során a motivációk figyelmen kívül hagyása miatt tapasztalható:

- a büntetésvégrehajtás jogszabályokban meghatározott nevelési célkitűzése - a bűnelkövető megjavítása - nem valósítható meg eredményesen. Ennek oka, hogy nem ismerik azon motivációkat, melyek a bűnelkövetőt cselekménye végrehajtására indították,
- a letartóztatottak erkölcsi nevelése részben a motivációk ismeretének hiányában, másrészt a nevelőmunkával kapcsolatos - korábban már említett - hibák miatt leszűkül a munkára és fegyelemre nevelésre,
- a letartóztatottak egymásra gyakorolt káros hatása ennek következtében jelenleg erősebb, mint a nevelőmunka során őket ért pozitív hatás. Ez a tény is szerepet játszik abban, hogy a visszaesőként elítéltek száma a szabadságvesztésre ítélték között növekszik.

Ezen fogyatékokosságok megszüntetésének - véleményem szerint - egyetlen módja a letartóztatottak jelenlegi differenciálási elveinek megváltoztatása. A bűnözés megelőzését, a bűnelkövető megjavítását a büntetésvégrehajtás csak úgy segítheti elő, ha a letartóztatottak differenciálását és nevelőmunkájának kiindulópontját a bűnelkövetés motivációira alapozza. E vonatkozásban javaslataimat " A differenciálás szerepe a fegyelmi magatartás alakításában " c. részben fejtettem ki.

b./ Ellemondások tapasztalhatók a nevelési célkitűzések és a gyakorlati tevékenység között.

Gátolja a nevelés, így a fegyelemre nevelés eredményességét a letartóztatottak munkáltatásában jelentkező kettősség. Ugyanis egyrészt vállalati szervezésben, másrészt költségvetés keretén belül / u.n. házi üzem / rendszerben folyik munkáltatásuk. A bérezés a két foglalkoztatási formában jelentősen eltér egymástól. A vállalati rendszerben foglalkoztatottaknál darabbérezés van, a házi üzemben dolgozóknál pedig órabér. Így nem ritka az olyan eset, hogy az azonos munkát végző letartóztatottak közül a vállalati rendszerben dolgozók kétszeresét is megkeresik annak, mint amit a házi üzemben foglalkoztatottak. A kereset kihat egyrészt arra, hogy milyen összegeket költhet saját szükségleteinek kielégítésére / a letartóztatottak havonta, keresetük arányában kiétkezhetnek, dohányneműt, cukorkát stb./, másrészt arra, hogy családjának mennyi pénzt küldhet haza. Nem utolsó sorban pedig arra is, hogy fizetési kötelezettségeinek milyen ütemben tud eleget tenni. / Perköltség, kártérítés, gyermektartás stb. /

A két munkáltatási rendszer bérezése közötti különbség - mivel egy büntetésvégrehajtási objektumon belül jelentkezik - elégedetlenséget szül, kihat a munkafegyelemre, nem egyszer fegyelmezetlenségek alapjává, okává válik. Így nyilvánvalóan gátolja a fegyelemre nevelést. Egységes bérezési rendszer bevezetésével ezt a fogyatékossgot fel lehet számolni.

c./ A letartóztatottak tevékenységének értékelésében következetlenségek, felszínességek jelentkeznek.

A fegyelmi vétség tisztázása során nem járnak el következetesen.

Nem vizsgálják meg az elkövetés okait, nem tárják fel az összefüggéseket. Pl. G.J. letartóztatott fegyelmi büntetést töltött és a zárkában meggyújtotta ingét és takaróját. Csak a kifejezett tényt, a gyujtogatás tényét nézték meg, s azt, hogy e tényt a letartóztatott elismerte, tehát ismét meg kell büntetni. Nem vizsgálták okát, összefüggéseit. Ugyanis a fegyelmi zárkában a letartóztatott nem dohányozhat, így gyufát sem vihet magával. Nem vizsgálták meg, hogy került hozzá gyufa, miért gyujtotta meg a takarót, csak kiszabták a fegyelmi büntetést.

N.K. letartóztatottról a munkáltatója fegyelmi lapot állított ki azzal, hogy megtagadta a munkát. A fegyelmi vétség okát itt sem vizsgálták meg a fegyelmi vétség tisztázása során, azonban javasolták a fegyelmi büntetés kiszabását. A letartóztatottról kiderült, hogy nem is tagadta meg a munkát, hanem bejelentette, hogy nem tud dolgozni, mert rosszul érzi magát. A parancsnok nem is szabott ki fegyelmi büntetést, hanem orvoshoz küldte, s igazolást nyert rosszullétének oka: betegség.

A jutalmazásnál is tapasztalhatók hasonló esetek, mint a fegyelmi felelősségre vonásnál. A vállalati rendszerben dolgozó letartóztatottak termelési eredményeit negyedévenként értékelik, s ennek alapján a termelési versenyben győztes brigádot jutalmazzák. Az u.n. házi üzemi dolgozók munkáját azonban - mivel azok felújításokat, javításokat végeznek - már nem mindig értékelik. Ennek alapján ritkábban is jutalmazzák őket. / Itt is kitűnik a két munkáltatási rendszerben kifejezésre jutó ellentmondás az elvek és a gyakorlati tevékenység között /. A jutalmazott brigádok azonban a helyezésüknek megfelelően különböző jutalmakban részesülnek. / Pl. látogatási idő meghosszabbítása, rendkívüli

levél-váltás, soronkívüli csomag stb. kedvezményben /. Brigádon belül azonban a jutalmazottak között nem tesznek minőségi különbséget, azaz valamennyien egyazon kedvezményben részesülnek. Így a jutalmat nem minden brigádtag érdeme szerint kapja. Azon brigádok tagjai pedig, akik a versenyben elért helyezések során nem részesülnek kedvezményben, ott a legkiválóbbak sem kapnak jutalmat, bár eredményük eléri, esetenként túl is szárnyalja az u.n. győztes brigád eredményeit.

E tekintetben hiba az is, hogy csak a termelőmunkában elért helyezés alapján adnak a letartóztatottaknak jutalmat, s más helyes tevékenységért nem jutalmazták, nem buzdítják ezzel is újabb helyes tevékenységre. A szabályzatok erre vonatkozóan pedig nem rögzítik, hogy csupán a termelőmunka alapján adhatók jutalmak. A szabályzatok azt juttatják kifejezésre, hogy mindazok a letartóztatottak, akik magatartásukkal, munkájukkal / nem határozza meg, hogy milyen jellegű ez a munka /, tevékenységükkel kiérdemlik, azt a parancsnok jutalomban részesítheti. Meghatározza azonban a jutalom formáit.

A letartóztatottak tevékenységének értékelésében érvényre jutó következtetlenségek és felszínességek miatt előfordulnak igazságtalanságok. Az érdemtelen jutalom, vagy büntetés nem talál megértésre a közösségben. Az érdemtelenül jutalmazottat alakoskodásra neveli, az érdemtelenül büntetettben dacot, konokságot vált ki, s szintén alakoskodásra nevel. Éppen ezért nem szolgálja a letartóztatottak nevelését. Az értékelést mindig kellő alapos-sággal, következetességgel és körültekintéssel kell végezni, csak így segítheti elő a kitűzött nevelési célokat. Minden értékelésnél abból kell kiindulni, hogy tevékenységet, cselekedé-

teket emberek hajtják végre. A tevékenység mögött az objektív és szubjektív tényezőkkel rendelkező embert kell látni.

4./ A büntetésvégrehajtás állományában szolgálatot teljesítő termelési szakemberek - akik a letartóztatottak termelő munkáját irányítják - anyagi érdekelttsége a termelésben a letartóztatottak nevelése szempontjából nem helyes elvek szerint van meghatározva.

Ugyanis ezek premizálása a letartóztatottak termelési eredményeinek alapján történik. Ennek következtében, hogy nagyobb eredményeket érjenek el, nem egy esetben engedékenyek a börtön követelményeinek teljesíttetése terén. Vagyis a helytelen premizálási elv következtében a követelés egységessége nem biztosított. Nemcsak a nevelés során kell a büntetésvégrehajtás munkájában a pedagógia elveit sajátos körülmények között és sajátos módon alkalmazni, hanem a szocialista bérezés, az anyagi ösztönzés elveit is. Ennek a termelést irányító szakszolgálat tevékenységében és a feléjük irányuló anyagi ösztönzésben is kifejezésre kell jutnia. Ebből kifolyólag a termelés élkitűzéseinek figyelembevétele mellett a nevelési célok és elvek érvényre juttatását is figyelembe vevő premizálási rendszer kidolgozásával lehet és kell a fogyatékosságokat megszüntetni.

Ilyen nevelést elősegítő premizálási célokat lehetne meghatározni:

- mit kell tenni a művezetőnek, a követelmények teljesíttetése érdekében, a követelés egységességének megvalósulásában. / Pl. brigádértekezleten foglalkozzanak egyes brigádtagok erkölcsi felfogásában, szemléletmódjában jelentkező fogyatékosságokkal.

Rendszeresen vizsgálják meg a segítségnyújtás és annak fogadása terén lévő problémákat stb. /

- Mit tegyenek annak érdekében, hogy a letartóztatottak közötti érintkezés megfeleljen az általános emberi követelményeknek.
/ Pl. harcoljon a durvaság, a trágár beszéd, a hangoskodás, a kötekedés ellen, támogassa azokat a letartóztatottakat, akik fellépnek az ilyen magatartás ellen, abban az esetben is, ha ezt a termelés eredményeinek a növelésére való hivatkozással alkalmazta egyik elítélt a másikkal szemben. /
- Segítsék a letartóztatottak erkölcsi, világnézeti formálását úgy is, hogy tartsanak számukra ilyen irányú előadásokat. / Pl. az ismeretterjesztő előadások erre lehetőséget biztosítanak. /

Ilyen vagy hasonló célkitűzések minden büntetésvégrehajtási egységnél működő vállalat termelési szakembereinek adható, s ezzel a premizálási célkitűzéssel kétségtelen sajátos módon kerülne alkalmazásra a szocialista bérezés rendszere. Az anyagi ösztönzés nem csupán a termelést, hanem a letartóztatottak nevelését is szolgálja.

5./ A büntetésüket töltő személyek pszichológiai vizsgálata elhanyagolt. A börtön, a börtönben végzett munka és egyéb tevékenységek milyen pszichikai hatást váltanak ki az egyes emberekből, közösségekből. Nem kerülnek elemzésre a bűncselekményt elkövető pszichikai tényezőinek kapcsolata a nevelőmunkával, vagyis, hogy a büntetésvégrehajtás során kifejtett nevelőmunkában milyen pszichikai tényezőket kell figyelembe venni, milyen tényezőkre támaszkodva kell a nevelőmunkát kifejteni.

Pszichikai vizsgálatok, s ennek során szerzett tapasztalatok elemzése nélkül nem lehet a büntetésvégrehajtás nevelőmunkáját tudományos alapokra helyezni és tudományos alapon végezni. Szükséges e vonatkozásban pszichológusok felhasználása, illetve számukra státusz biztosítása.

6./ A büntetésvégrehajtás állományában vannak orvosok, akiknek feladata a letartóztatottak egészségügyi ellátása. Ezen túlmenően azonban olyan területekre is ki kellene terjeszteni tevékenységi körüket, hogy biológiailag, fiziológiailag vizsgálják a letartóztatottak idegrendszerét, idegtevékenységét, s az e téren szerzett tapasztalatokat fel kellene használni a letartóztatottak nevelésében.

Csak az alapproblémák megoldásával lehet a büntetésvégrehajtás során kifejtett nevelőmunkát tudományos alapra helyezni, s ezen az alapon végezni. Az alapproblémák megoldása nélkül a nevelés felszínes marad, az eléje tűzött cél nem érhető el.

A vizsgált személyek megoszlása nem és kor szerint

<u>%-ban.</u>											
		20-30		31-40		41-50		51-60		60 felett	
férfi	nő	ffi.	nő.	ffi.	nő.	ffi.	nő.	ffi.	nő.	ffi.	nő.
66.0	34.0	14.0	31.4	36.0	41.4	38.2	15.7	10.3	10.0	1.5	1.5

A vizsgált személyek megoszlása családi állapot szerint %-ban.

nőtlen hajadon	házas	elvált	külön él	özvegy
25.7	24.8	27.7	7.8	2.9

Házasságon kívül együtt él.

nőtlen hajadon	házas	elvált	özvegy
4.8	2.4	2.9	1.0

A vizsgált személyek megoszlása iskolai végzettség szerint %-ban.

Analfabéta	Elvégezte az általános iskola								VIII.o. felett
	I.o.	II.o.	III.o.	IV.o.	V.o.	VI.o.	VII.o.	VIII.o.	
5.0	0.5	1.9	1.6	7.2	4.1	22.7	8.2	37.0	11.8

A vizsgált személyek részvétele az általános iskolai oktatásban %-ban.

A VIII. általános vagy e feletti iskolai végzettsége van:	48.8
Az általános VIII. osztályos végzettsége nincs meg:	51.2
Általános iskolai oktatásban részt vett a vizsgáltak:	21.0
Általános iskolai oktatásban részt vett az általános iskola VIII. osztályával nem rendelkezők:	36.1

A vizsgált személyek megoszlása jövedelem szerint

%-ban.

jövedelem nélküli	1000 Ft. alatt	1001 - 1500 Ft.	1501 - 2000 Ft.	2001 - 2500 Ft.	2501 - 3000 Ft.	3000 Ft. felett
14.1	14.0	36.4	18.9	7.8	5.4	3.4

A vizsgált személyek megoszlása az eltartottak száma szerint

%-ban.

eltartottja nincs	az eltartottak száma					
	1 fő	2 fő	3 fő	4 fő	5 fő	6 vagy több fő
52.8	18.4	8.8	8.8	5.8	3.0	2.4

A vizsgált személyek fizetési kategórián belül az el-
tartottak megoszlása %-ban. +

jövedelem nélküli	eltartottja nincs	1 fő	2 fő	3 fő	4 fő	5 fő	6 vagy több fő
	55.1	6.9	6.9	6.9	13.8	6.9	3.5
	7.7	1.0	1.0	1.0	1.9	1.0	0.5
1000 Ft. alatt	51.7	27.6	13.8	6.9	-	-	-
	7.2	3.9	1.9	1.0	-	-	-
1001 - 1500 Ft.	62.7	13.3	5.3	4.0	8.0	2.7	4.0
	22.8	4.8	1.9	1.5	2.9	1.0	1.5
1501 - 2000 Ft.	46.2	25.6	12.8	7.7	5.1	-	2.6
	8.7	4.8	2.4	1.5	1.0	-	0.5
2001 - 2500 Ft.	50.0	37.6	-	6.2	-	6.2	-
	3.9	2.9	-	0.5	-	0.5	-
2501 - 3000 Ft.	36.3	9.1	27.3	27.3	-	-	-
	1.9	0.5	1.5	1.5	-	-	-
3000 Ft. felett	14.3	14.3	-	57.1	-	14.3	-
	0.5	0.5	-	1.9	-	0.5	-

+ Az egyes fizetési kategóriákban a felső sor a kategórián belüli-eket veszi 100 %-nak, míg az alsó sor az össz-vizsgált személyek számát.

A vizsgált személyek megoszlása foglalkozás szerint

%-ban.

Ipari szakmunkás	segédmunkás	Mezőgazdasági tsz.tag.	egyéb.	Ktsz. tag	Alkalmazott
27.2	35.8	3.4	4.4	3.4	8.8
szellemi dolgozó	önálló	alkalmi munkás			
2.9	1.0	13.1			

A vizsgált személyek megoszlása lakásviszony szerint

%-ban.

szüleinél lakik	rokonainál	önálló lakás	munkás szállás	albérló	ágyra- járó	alkalmi lakás
16.5	10.5	34.4	6.8	19.9	1.5	1.5
		lakása nincs				
		9.2				

A vizsgált személyek megoszlása káros tulajdonságaik

szerint %-ban.

tulzott alkohol fogyasztás	szerencse játékok	költekező züllött élet	tulzott igény	könnyelmű fe- lelőtlen élet
29.8	5.4	22.5	8.8	12.6
munkanélküli élet	kalandvágy	nem volt meg- állapítható		
16.0	2.5	2.4		

A vizsgált személyek megoszlása a bűncselekményből származó
pénzösszeg hovaforditása szerint %-ban.

megélhetésre	tulzott igény kielégítésére	szórakozásra / ital, nő /
24.2	4.8	56.3

szerencse játékra	nem állapitható meg
5.5	9.2

A vizsgált személyek megoszlása a tekintetben, hogy baráti
környezetük szerepet játszott-e a bűncselekmény elkövetésé-
ben %-ban.

igen	együtt követte el	nem	nincs barátja	nem állapitható meg
21.4	11.6	41.3	14.1	11.6

Feldolgozott irodalom.

- A Magyar Népköztársaság Büntető
Törvénykönyve. 34.§. Közgazdasági és Jogi Kiadó
Budapest 1962. 89-90 oldal.
- Az 1950. évi II. tvr. 50.§. Magyar Közlöny. Törvények és
Törvényerejű Rendeletek Tára.
1950. május 18-i 7 szám.
- Ágoston György: Pedagógia I. A nevelés elmé-
lete. Tankönyvkiadó Budapest.
1962.
- Ágoston György: A kommunista erkölcs tartalma
és az erkölcsi nevelés fel-
adatai. Tankönyvkiadó. Buda-
pest. 1962.
- Dr. Boda Fiore-Erdélyi Éva: Követelmény, jutalom, bünte-
tés. Akadémia Kiadó 1959.
- Borbély-Durkó: Jutalmazás és büntetés a
szocialista fegyelem megterem-
tésében. Tankönyvkiadó Buda-
pest. 1957.
- Büntetésvégrehajtási Szabályzat. A Belügyminisztérium kiadása.
1955.
- Dosztojevszki: Bűn és bűnhődés.
Európa Kiadó Budapest. 1957.
- E.G. Flynn: Börtönélményeim.
Kossuth Könyvkiadó Budapest.
1964.
- Dr. Gláser István: Mult, jelen, jövő. / A bünte-
tésvégrehajtás történetét le-
író tanulmány. Megjelent cikk-
sorozatban a Bv. Szemle 1958.
évi számaiban. /
- Imre Sándor: Neveléstan.
Studium Kiadó 1928.
- Imre Sándor: Népiskolai neveléstan.
Studium Kiadó 1932.
- Kairov-Goncsarov-Jeszipov-
Zankov: Pedagógia.
Tankönyvkiadó Budapest. 1960.
- Kalinyin: A kommunista nevelésről.
Szikra kiadó Budapest. 1949.

Szarka József:

A nevelési tárgy megfigyelések problémáiról. Megjelent: Tanulmányok a neveléstudomány köréből. Akadémia Kiadó Budapest. 1960. 211-223 oldal.

Dr. Szénási Géza:

A törvényesség őrhelyén. Kosuth Könyvkiadó Budapest 1958.

Tettamanti Béla:

Nevelési cél - a kommunista nevelés célja. Megjelent: Tanulmányok a neveléstudomány köréből. Akadémia Kiadó Budapest. 1960. 7-31 oldal.

Vas Zoltán:

Tizenhat év fegyházban. Szikra Kiadó Budapest. 1956.

Dr. Vermes Miklós:

A társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények kriminológiai vizsgálatának néhány módszertani tapasztalata. Megjelent: Kriminálisztikai tanulmányok. Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest. 1962.

T A R T A L O M J E G Y Z É K :

oldal szám:

Bevezetés.

3.

I. Fejezet.

A letartóztatottak fegyelemre nevelésének alapvető kérdései.

10-60.

1./ A fegyelemre nevelés helye és szerepe a letartóztatottak nevelésében.

10.

2./ A fegyelemre nevelés kriminálpedagógiai értelmezése.

25.

3./ Fegyelmezés, fegyelemre nevelés.

28.

4./ A követelmény szerepe a letartóztatottak fegyelemre nevelésében.

30.

5./ A személyiség szerepe a fegyelemre nevelésében.

34.

6./ A fegyelemre nevelés motivációi.

36.

7./ A differenciálás szerepe a fegyelmi magatartás alakításában.

39.

8./ A fegyelemre nevelés kapcsolata a nevelés más területeivel.

44.

9./ A letartóztatottak fegyelemre nevelésének célja.

54.

10./ A letartóztatottak fegyelemre nevelésének folyamata.

55.

II. Fejezet.

A letartóztatottak fegyelemre nevelésében alkalmazott nevelői eljárások.

60-108.

1./ A követelés és kényszer.

60.

2./ A meggyőzés.

68.

3./ A követelmények teljesítésének gyakorlása.

77.

4./ A követelmények teljesítésének ellenőrzése.

82.

5./ A követelmények teljesítésének értékelése.

87.

III. Fejezet.

A letartóztatottak nevelésének alap-
problémái.

108.

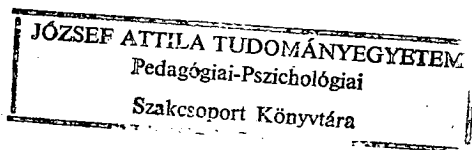
Mellékletek.

116.

Irodalomjegyzék.

120.

D/7-a

HOLLÓS ISTVÁN

Kiegészítés

A LETARTÓZTATOTTAK FEGYELEMRE NEVELÉSE
c. doktori disszertációhoz.

1963.

"A letartóztatottak fegyelemre nevelése" címen írt diplomaterveket előzetes bírálatra benyújtottam a József Attila Tudományegyetem Pedagógiai Tanszékére. A bírálat alapján készítettem el a diplomaterv kiegészítését.

<u>A diplomaterv tartalmazza:</u>	oldal
I. A személyiség szerepe a fegyelemre nevelésben	1
a./ A bűnrevezetés motivációi	3
b./ A fegyelemre nevelés motivációi	8
II. A differenciálás szerepe a fegyelmi magatartás alakításában	10
a./ Gondatlan bűncselekményekért elítéltek	11
b./ Garázda, erőszakos, huligán típusú bűncselekményekért elítéltek	12
c./ Intelektuális bűncselekményekért elítéltek	12
III. A fegyelemre nevelés összefüggése a nevelés más területeivel	14
a./ A munkára nevelés és fegyelemre nevelés kapcsolata	14
b./ Közösségi munka, közösségi fegyelem	16
c./ Az iskolai oktatás és a fegyelemre nevelés kapcsolata	17
d./ Önfegyelem	19
IV. Következtetések a büntetésvégrehajtás során folyó nevelőmunkával kapcsolatban	22
1./ A fegyelemre nevelés helyes kriminálpedagógiai értelmezése	22
2./ A letartóztatottak fegyelemre nevelése alapja más nevelői eljárásnak	25
3./ A büntetésvégrehajtás nevelőmunkájának alapproblémái	27

I.

A személyiség szerepe a fegyelemre nevelésben.

Minden emberi tevékenység vizsgálatánál abból kell kiindulni, hogy az emberi tevékenység egyrészt objektív /társadalmi és biológiai/, másrészt szubjektív /belső tulajdonságok/ sokrétű összefüggésén keresztül megy végbe. Rubinstein: Lét és tudat című könyvében a következőket mondja: "Minden pszichikus jelenséget - mint az objektív valóság visszatükrözését - tárgya határozza meg. A pszichikus jelenségnek az objektumtól való függését azonban az illető jelenség létrejöttét előidéző pszichikus tevékenység közvetíti. Az észlelés folyamatában például a képmás elsősorban attól a tárgytól függ, amelynek képmása. A képmás azonban a tárgynak nem élettelen lenyomata. Az, hogy a tárgy melyik oldalát mutatja meg a képmásban, attól függ, hogy a szubjektum létfontosságú viszonyokat alakít ki a visszatükrözött tárggyal vagy személlyel..."

"... Az objektív világ szubjektív képmását maga a valóság határozza meg, s ennek során a valóság nem úgy jelentkezik, mint valamiféle "magánvaló" dolog, amely semmilyen viszonyban nem áll a szubjektummal; hanem mint a szubjektummal reális, hatékony, létfontosságú viszonyokban álló tárgy. A képmás a tárgy visszatükröződése, s a tárgy a képmásában úgy tükröződik, ahogyan a szubjektummal kialakult valóságos, létfontosságú viszonyokban jelentkezik..." /246-247 old./

Mindez azt jelenti, hogy az objektív valóság képmását az egyén, az egyén személyisége befolyásolja. Azaz, hogy a valóságnak hű vagy torz képe alakul ki az egyénben az a személyiségtől függ, mégpedig attól, hogy az objektív valóság és az egyén között

milyen viszony alakul ki. Az egyén az objektív valóság melyik oldalát, milyenségét, minőségét képes felfogni és felismerni, az személyiségétől függ. Személyiség alatt "azoknak a jegyeknek összességét értjük, melyek az élőlényekhez tartoznak és amelyekben különböznek a többiektől... az egyes jegyek túlsúlya okozza az alany strukturájának és viselkedéseinek egész különlegességét." /Prihoda: Bevezetés a pedagógiai lélektanba. 230-231. old./

A letartóztatottak nevelésénél, tehát fegyelemre nevelésénél is, vizsgálnunk kell egyrészt azt, hogy milyen tényezők, motivációk játszottak közre bűnelkövetésében, másrészt megváltoztatásához, neveléséhez milyen tényezők adóttak, milyen tulajdonságait kell formálni, melyeket lebontani, s milyen új vonásokat, tulajdonságokat kell kialakítani. Mindezekkel alakítani, formálni személyiségét, személyi tulajdonságait. "Az ember tulajdonságainak egész sokféleségéből voltaképpen személyi tulajdonságként rendszerint azokat emelik ki, amelyek meghatározzák az ember társadalmi jelentéssel bíró magatartását vagy tevékenységét. Ezért a tulajdonságok között a főhelyet a motivumok és a kitűzött feladatok rendszere, valamint az ember jellemének tulajdonságai foglalják el, amelyek meghatározzák magatartását /pl. eljárásait/ - vagyis azokat a cselekedeteket, amelyek realizálják, vagy kifejezik másokhoz való viszonyát - és képességei - vagyis azok a tulajdonságai, amelyek alkalmassá teszik történelmileg kialakult formájú, társadalmilag hasznos tevékenységre." /Rubinstein: Léte és tudat 328. old./ Bűncselekményt elkövető személyek vonatkozásában pedig azon tulajdonságai, melyek közre játszottak abban, hogy bűncselekményt kövessenek el.

A letartóztatottak nevelése, így fegyelemre nevelése során ahhoz, hogy a társadalmilag hasznos tevékenységre inspiráló tulajdonságot fejlesszük és erősítsük bennük, szükséges megismerni

a bűnrevezetés és a fegyelemre nevelés motivációit.

a./ A bűnrevezetés motivációi.

A szocialista társadalomban a bűncselekmény elkövetésének alapvető objektív okai megszűntek, s ennek főképp szubjektív okai vannak. /1/ Ez azonban semmiképp sem jelenti azt, hogy ma már hazánkban /különös tekintettel arra, hogy még csak az átmeneti időszakban élünk, csak a szocializmus alapjainak lerakása fejeződött be, s hátra van a szocializmus teljes felépítésének időszaka/ nincs egyáltalán objektív alapja a bűncselekmény elkövetésének.

Dr. Molnár József /Kriminalisztikai tanulmányok címen a Közgazdasági és Jogi kiadó 1962-ben kiadott könyvében/ a fiatalok körében végzett személyiségvizsgálatról szóló cikkében erről a következőt írja: "A társadalmi környezet a szocializmus építése során egyre kedvezőtlenebb a bűnözés számára. Egyre inkább gyérülnek az u.n. "objektív" krimogén tényezők. A még meglévő tényezőket sem a szocialista társadalom, hanem az átmeneti kor ellentmondásos jellegével magyarázhatjuk, pontosabban a kapitalista társadalom erkölcsi, világnézeti maradványainak és a nemzetközi méretekben folyó osztályharc következményeinek. Tapasztalatunk szerint ilyen tényezőként foghatjuk fel a második világháború hatását, illetve következményeit... az 1956-os ellenforradalom káros következményét, egyes rétegek deklasszációját... A társadalomban létező krimogén tényezők csökkenése éppen ezért természetesen felhívja a figyelmet az elkövető személyében található szubjektív krimogén tényezők fokozottabb vizsgálatára." /121. old./

Dr. Vermes Miklós a fent megjelölt tanulmányokban a társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények vizsgálata alapján von le

1. A diplomaterv 7. oldalán erre vonatkozóan már utalás történt.

néhány következtetést a bűncselekmények objektív és szubjektív okaira vonatkozóan.

Objektív okokként említi:

- az ellenőrzés hiányát,
- a helytelen vagy felületes ellenőrzést,
- az ellenőrzők részvételét a bűncselekmény megvalósításában,
- a helytelen szervezeti vagy ügyviteli rendelkezéseket.

Szubjektív okokként említi:

- az elkövető osztályhelyzetét,
- a szakképzettséget, két vonatkozásban,
 - a hiányát, ebből következően a kötelező ellenőrzés elmulasztását,
 - a meglétét, mikor ezt felhasználva a többiekénél lévő hiány esetében bűncselekményt követ el,
- a büntetett előéletet,
- a káros szenvedélyeket,
- az elkövető családi, nevelési körülményeit, baráti társaságát,
- az iskolai végzettséget, foglalkozást, foglalkozásra való kiképzést,
- vagyoni és jövedelmi viszonyokat.

A tanulmány 84-85. oldalán a következőket mondja: az "... objektív okok és körülmények önmagukban nem váltanak ki bűncselekményt, illetve nem minden esetben, mert az emberek nagy részénél ezek csupán lehetőségként jelentkeznek, amelyet nem használnak fel, illetve nem élnek vele, tehát nem is kerülnek bűncselekmény vonatkozásban oksági kapcsolatba. Az okság folyamata csupán akkor áll elő, ha valamely személy ezeket felhasználva, személyiségével kapcsolatos, szubjektív okoknál fogva bűnös magatartást követ el."

Dr. Molnár és Dr. Vermes fent idézett cikkei is bizonyítják, hogy a szocialista társadalomban a bűncselekmények alapvető

okai /kizsákmányolás, munkanélküliség, a kiszolgáltatottság, a jogtalanság/ megszűntek. A még meglévő objektív okok nem szükségszerűen fakadnak a szocialista társadalom gazdasági és politikai rendjéből. A még meglévő objektív okok - lehetőségek - döntően a szubjektív okok alapján válnak bűncselekménnyé. Dr. Vermes tanulmányából ez kitűnik, mikor leszögezi, hogy "az objektív okok önmagukban nem váltanak ki bűncselekményt." Csak a szubjektív okok alapján kerülnek az objektív okok a bűncselekménnyel oksági kapcsolatba. Vermes dr. hibájaként kell azonban felvetni azt, hogy a szubjektív okok között fel sem vet olyan erkölcsi, jellembeli negativumokat, mint az akaraterő vagy önfegyelem hiánya. A bűnelkövetésben szerepet játszó olyan szubjektív okok, mint pl. a káros szenvedély, az anyagilag megalapozatlan vágyak stb. fel sem merülhetnek az olyan embernél, aki erős akarral, szilárd önfegyellemmel rendelkezik.

Vizsgálataim tapasztalatai azt mutatják, hogy a bűncselekmény elkövetésének leggyakoribb oka az akaraterő és önfegyelem hiánya. Pl. M.K. letartóztatott társadalmi tulajdon elleni lopásért tölti többéves büntetését.

Bűncselekménye motivációiként a következőket lehet megállapítani:

- szerette a társaságot, rendszeresen baráti társaságban töltötte szabad idejét,
- a társasága férfi tagjai jól kereső fiatal emberek voltak, szüleiknél éltek,
- M.K. közepes fizikumu, átlag munkás, átlag keresettel,
- a társaság rendszeresen zenés vendéglőkben szórakozott, a számlát felváltva fizették,
- M.K. fizetése nem volt elég arra, hogy mint egyedül élő ember eltartsa magát, s a reá is eső nagyszögű számlákat is fizetni tudja,

- becsvága azonban nem engedte bevallani gyenge anyagi helyzetét,
- az üzemben, ahol dolgozott az ellenőrzés hiányosságait kihasználva rendszeresen lopott, s ebből fedezte társasági kiadásait.

B.M. letartóztatott azért tölti büntetését, mert mint szén-szállító munkás társaival közösen csalt a mérlegelésnél és a fennmaradó szénmennyiséget eladták.

Bűncselekménye elkövetésének motivációi:

- börtönből szabadulása után a TÜKER-nél helyezkedett el,
- szállítómunkás társai a fenti bűncselekményt már folytatták, mikor közéjük került,
- eleinte nem akart részt venni benne, tiltakozott, a börtön hatása alapján,
- társai azonban gyávának nevezték, gúnyolták,
- látva, hogy társainak ebből milyen haszna van, s az ellenőrzéstől nincs mit tartani, rövidesen ő is részt vett a bűncselekményben.

Számtalan ilyen és hasonló példát lehetne felsorolni, de a fentiek is mutatják a következőket:

Fellelhetők a bűnrevezetés objektív és szubjektív okai.

Objektív okok:

- ellenőrzés hiánya
- = rossz baráti környezet

Szubjektív okok:

- becsvág
- anyagi előnyyszerzés
- gyenge akaraterő

Természetesen a két bűnelkövető környezetében voltak pozitív pedagógiai hatások is. /Pl. a munkahelyen a művezető intelmei, az élenjáró munkatársak példája stb./ A bűnrevezető indítékok

azonban erősebbek voltak.

Mindkét példánál főoknak az akaraterő gyengeséget, önfegyelem hiányát kell megállapítani. M.K. megfelelő akaraterővel és önfegyellemmel nem került volna abba a helyzetbe, hogy bűncselekményt követessen el, mert urrá tudott volna lenni becsvágyán, s bevallotta volna társaságának, hogy anyagilag nem bírja az ilyen szórakozással járó kiadásokat. Társasága ezt vagy megérti, s más szórakozást keresnek együttesen, vagy M.K. és társasága között szakításra kerül sor. Ebben az esetben is akaraterőre és önfegyelemre lett volna szüksége.

B.M. letartóztatott is akaratgyengesége miatt került ismét börtönbe. Kezdetben sikerült a csábításnak ellenállnia, akaratereje, önfegyelme megtört társai gúnyolódása és "érvei" /érveltek az ellenőrzés elmaradásával és felületességével/, s anyagi előnyszerzés következtében. Részt vett a bűncselekményben, hogy ne tartsák gyávának /álbecsvágy/, s anyagi előnyök miatt. Mindezek mutatják, az akaraterő és önfegyelem hiánya döntő szerepet játszik abban, hogy a bűn útjára kerüljön az egyén. Ez azonban nem jelenti azt, hogy minden akaratgyenge, vagy önfegyelem híján lévő egyén bűncselekményt követ el. Az objektív és szubjektív tényezők közül egyebeknek is közre kell játszania ebben, mint a példák is mutatják. Megfelelő akaraterővel és önfegyellemmel rendelkező ember azonban képes urrá lenni úgy az objektív, mint a szubjektív tényezőkön, mely a bűnelkövetés irányába vinné.

Következésképpen le kell szögezni, hogy a szocialista társadalmi rendszer viszonyai között a bűnelkövetés alapvető okai szubjektív eredetűek, melyben döntő szerepet játszanak az akaraterő és önfegyelem hiánya. Ebből adódik, hogy a letartóztatottak nevelésében alapvető feladat az akaraterő és önfegyelem kialakítása, formálása és szilárdítása, vagyis nevelése.

b./ A fegyelemre nevelés motivációi.

A fegyelemre nevelés során figyelembe kell venni azokat az indítékokat, alakító /motiváló/ hatásokat, melyek elősegítik vagy gátolják az önfegyelem formálását, szilárdítását. Ezek két irányúak: egyrészt az egyén erkölcsi tulajdonságaiból, személyiségéből fakadnak, másrészt a fegyelemre nevelés során alkalmazott nevelői eljárásokból következnek.

- Az egyén, ha bűncselekményt követett el még nem jelenti azt, hogy hiányzik minden pozitív erkölcsi tulajdonságnak. Rendelkezik olyan tulajdonságokkal, melyek elősegítik az önfegyelem szilárdítását.

Ilyenek:

- Vágy az elkövetett cselekmény jóvátételére. Ez a vágy a letartóztatottak döntő többségénél megtalálható.
- Az elkövetett cselekmény fölötti szégyenérzet. Sokszor kifejtik, hogy mennyire szégyellik elkövetett cselekményeiket, s mennyit töprengenek azon, hogy szeretteik, családjuk és munkatársaik, barátaik, de a társadalom is, megbocsátja-e valaha is azt, amit ellenük vétettek.
- A becsvágy, mely az elkövetett cselekmény fölötti szégyenérzetből fakad, s ez növeli a cselekmény jóvátételére irányuló vágyat.
- A felelősségérzet a család iránt, s ebből kifolyólag büntetése ideje alatt tehetetlenséget, elkeseredettséget érez, mert egyrészt el van szakítva családjától, másrészt nem tud kellően gondoskodni róluk.
- Az önvád, mely a szebb, a becsületesebb és boldogabb élet utáni vágyból fakad.

Mindezek a tulajdonságok megfelelő nevelői közreműködéssel pozitív irányú motiváló hatással vannak az önfegyelem szilárdítására irányuló nevelésben. Vannak azonban olyan negatív tulajdonságai is a letartóztatottaknak, amelyek gátló motivációk. Ilyenek: a dac, a konokság, a makacsság, az alakoskodás, a durvaság és az önkény. Türelmes, rendszeres és alapos nevelői ráhatások útján azonban ezek a tulajdonságok csökkenthetők, megszüntethetők.

A nevelői eljárásokból következő motivációk:

A nevelői eljárások, ha helyesen vannak megválasztva és alkalmazva, az egyén tevékenységére, így fegyelmére, magatartására ható pozitív motivációkat serkenti, míg a helytelenül megválasztott és alkalmazott nevelői eljárás a gátló motivációkat erősíti. /2/ A nevelői eljárások eredményeként a serkentés vagy gátlás hatása alatt fejlődnek, alakulnak, formálódnak az egyén tulajdonságai, s ezzel együtt maga az ember is. /3/

A letartóztatottak fegyelemre nevelésénél két tényezőből kell kiindulni. Egyrészt abból, hogy milyen motivációk hatására követte el a letartóztatott a bűncselekményt, mert ezen motivációk gyengítésével, lebontásával, megsemmisítésével erősíthetjük akaraterejét és önfegyelmét. Másrészt az egyén pozitív erkölcsi tulajdonságaiból. Az egyén pozitív erkölcsi tulajdonságainak szilárdításával a nevelő hatással van a fegyelmezett magatartás alakulására, vagyis a pozitív erkölcsi tulajdonságok szilárdításával motiválja az egyén fegyelmi magatartását.

-
2. A fegyelemre nevelés során alkalmazott nevelői eljárások a diplomater 20-66. oldalán.
 3. A fegyelemre nevelés során az egyén fejlődése a diplomater 16-20. oldalán.

A nevelő csak e két tényező figyelembevételével képes helyesen meghatározni azokat az eljárásokat, melyeket alkalmaznia kell a letartóztatottak fegyelmi magatartásának formálásában.

Ha a bűncselekményt elkövetőket abból a szempontból vizsgáljuk, hogy milyen motivációk hatására követték el bűncselekményüket, akkor azt tapasztaljuk, hogy az egyes bűncselekményeket azonos, vagy hasonló motivációk hatására követték el. Ebből kiindulva a letartóztatottak nevelése szempontjából jelentős szerepe van a letartóztatottak differenciálásának. Éppen ezért vizsgálat tárgyává kell tenni a büntetésvégrehajtás során alkalmazott differenciálás elveit, formáit, hogy ez mennyiben segíti elő a letartóztatottak nevelését.

II.

A differenciálás szerepe a fegyelmi magatartás alakításában.

A büntetésvégrehajtás során a bűncselekményt elkövetők differenciálása a "Büntető Törvénykönyv" alapján a miniszteri rendeletnek megfelelően az alábbi képet adja.

A büntetés végrehajtása börtönökben és munkahelyeken történik. Két fő csoportban való differenciálás alapjául a bűncselekmény első vagy ismételt elkövetését, valamint a büntetési időt tekintik alapnak. Ez azt jelenti, hogy az első ízben bűncselekményekért elítéltek egy részét, melynek ítéleti ideje egy meghatározott évet nem halad meg munkahelyeken, e fölött pedig börtönben töltik le büntetésüket. Ennek megfelelően igyekeznek megszabni a letartóztatottak nevelésének elveit és módszereit az első büntényesekre, a visszaesőkre, a többszöri visszaesőkre és a konok bűnözőkre vonatkozóan.

Ez a differenciálás, valamint az ezen alapuló nevelési elvek és módszerek teljesen helytelenek, mert figyelmen kívül hagyják a bűncselekmény elkövetésének, valamint a bűncselekményt elkövető

nevelésének objektív és szubjektív feltételeit, azokat a motivációkat, amelyek a bűnre vezették, s azokat, amelyek erősítésével a bűn útjáról levezethető az egyén. Szerintem az elítéltek nevelése a bűncselekmény jellege szerinti differenciálást követel.

A bűncselekmény jellege szerinti differenciálás azt eredményezi, hogy a bűncselekmény elkövetése szempontjából azok a letartóztatottak kerülnek egy csoportba, akiknél az elkövetés szubjektív okai azonosak, vagy legalábbis hasonlóak, közelállók egymáshoz. Ez megkönnyíti a nevelők munkáját, hatékonyabbá teszi a nevelést, mert egyrészt szűkebb területre korlátozódik a nevelőknek a káros tulajdonságok lebontására irányuló tevékenysége, másrészt a letartóztatottakat társaik részéről újabb káros tulajdonságok kialakulására irányuló hatás nem éri.

A letartóztatottaknak bűncselekmény jellege szerinti differenciálására - a teljességre való törekvés nélkül - többek között az alábbi módokat javasolnám.

a./ Gondatlan bűncselekményekért elítéltek:

Ide sorolhatók: gondatlan, ittas állapotban gk. vezetés, ellenőrzés elmulasztása. Foglalkozás szabályainak gondatlan megszegése, stb. cselekmények miatt elítéltek.

Az ilyen cselekmények okai lehetnek:

- szakképzettség hiánya,
- felületesség,
- hanyagság,
- felelőtlenség,
- önállótlanúság,
- akarat és önfegyelem hiánya.

b./ Garázda, erőszakos, huligán típusú bűncselekményekért elítéltek:

Ide sorolhatók: verekedés, súlyos testi sértés, garázdaság, erőszakos nemi közösülés, gyilkosság, rablás, stb. cselekményekért elítéltek.

Az ilyen cselekmények okai lehetnek:

- a káros szenvedélyek, pl. ital mértéktelen fogyasztása,
- túlzott érzékenység, pl. verkedésnél,
- gyűlölet, indulatosság, harag, bosszú,
- gyengébb feletti uralkodási, parancsolási vágy,
- akarat és önfegyelem hiánya.

c./ Intelektuális bűncselekményekért elítéltek:

Ide sorolhatók: csalás, sikkasztás, okirathamisítás, vesztegetés, hivatali hatalommal való visszaélés, stb. cselekményekért elítéltek.

Az ilyen cselekmények okai lehetnek:

- ellenőrzés hiánya,
- szakképzettség,
- káros szenvedélyek /ital, lóverseny stb./
- szándékos károkozás,
- jogtalan előnyszerzés,
- pénzsóvárság, haszonlesés,
- anyagilag megalapozatlan igények,
- akarat és önfegyelem hiánya.

Nyilvánvaló, hogy még számos ehhez hasonló csoportot kell kialakítani a bűncselekmények jellegének további elemzésével. Így pl. a társadalmi tulajdon lopása, szándékos rongálása, hűtlen kezelése stb. Vagy a társadalmi rend ellen irányuló cselekmények stb.

A letartóztatottak differenciálásának bűncselekmény jellege szerinti megvalósítását nem csupán az indokolja, hogy a bűnelkövetés és a letartóztatottak nevelésének objektív és szubjektív okait, feltételeit, motivumait figyelembe vegyük, hanem az is, hogy a nevelők pedagógiai felkészültsége következtében a bűncselekmény létrejötte, elkövetése szempontjából sokirányú indító okok és motivumok követelték a nevelő munka megoldása rendkívül nagy nehézséget okoz számukra. A bűncselekmény jellege szerinti differenciálás lehetővé teszi, hogy az azonos és egymáshoz közelálló erkölcsi fogyatékoságokkal rendelkező letartóztatottak kerüljenek egy közösségbe, s. ezáltal a nevelők tevékenységi köre szűkebb lesz, koncentráltabbá és hatékonyabbá válik.

A neveltek - a letartóztatottak oldaláról vizsgálva a kérdést - számára, fejlődésére nézve is előnyösebb a bűncselekmény jellege szerinti differenciálás. A környezet rosszirányú hatása nem érvényesülhet olyan széles körben, mint a jelenlegi differenciálás következtében. A visszaeső elítéltek egy részénél a bűncselekmény elkövetésének okánál közrejátszik az a tény, hogy börtönbüntetése ideje alatt a negatív irányú hatás erősebb volt, mint a pozitív. Pl. a gondatlan cselekmény miatt elítélt, aki felelőtlenség, hanyagság, stb. miatt követett el bűncselekményt, a jelenlegi differenciálás következtében együtt van olyan letartóztatottakkal, akik rosszindulatból, károkozási szándékból, gyűlöletből stb. követtek el bűncselekményt. Ezek hatása káros következményekkel járhat és jár is a gondatlan cselekményért elítéltek vonatkozásában. Különösen nagy a rosszirányú hatás az előzetes letartóztatás időszakában, ugyanis ezen időszak alatt csupán kor, nem és egészségi állapot szerint differenciálnak. Még attól a káros hatástól sem védik az elsőízben bűncselekményt elkövetőt, amelytől az elítélés utáni időben oly következetesen védel-

mezik; a visszaeső és többszörös visszaesők hatásával szemben. Csak-hogy a büntetésvégrehajtás a hatásoktól való védelem tekintetében elkészik, mert a romboló hatás már megkezdődött az előzetes letartóztatás időszakában és folytatódik a jelenlegi differenciálás hibája következtében a büntetés idejének letöltése alatt. Mindezek világosan mutatják, milyen jelentős szerepe van a differenciálásnak a letartóztatottak nevelésében. A letartóztatottak nevelését a helyes elvek szerinti differenciálás elősegíti, míg a helytelen gátolja.

A fegyelmi magatartás alakulása a letartóztatott fejlődésétől függ. A fejlődés, a nevelés, a nevelőhatás eredménye. A fegyelmezett magatartás alakítását, formálását, szilárdítását elősegítik a nevelés többi területei. Nevelésről, így fegyelemre nevelésről is csak komplexumban beszélhetünk. A letartóztatottak helyes elvek szerinti differenciálása elősegíti, eredményesebbé teszi a letartóztatottak nevelését, így jelentősen hozzájárul a fegyelmi magatartás alakításához.

III.

A fegyelemre nevelés összefüggése a nevelés más területeivel.

Nem kívánom teljes részletességgel tárgyalni e témakört. Szándékom csupán néhány területen bizonyítani a szocialista pedagógia azon elvi álláspontját, hogy a nevelés egyrészt komplex folyamat, másrészt, hogy a fegyelem, a fegyelmezett magatartás e komplex nevelőfolyamat eredménye a büntetésvégrehajtás nevelőmunkájára vonatkozóan is teljességgel érvényes.

a./ A munkára nevelés és fegyelemre nevelés kapcsolata.

Nem kívánom e kérdésen belül a munkára nevelés problémáit minden vonatkozásban elemezni, ez önmagában is széleskörű tevékenység. Csupán

a fegyelemre nevelés vonatkozásában néhány sajátosságának kiemelésére törekszem.

A büntetésvégrehajtáson belül elterjedt nézet az, hogy csak azokat a letartóztatottakat kell munkára nevelni, akik dologkerülők voltak, ilyen cselekmény miatt lettek elítélve, s azokat, akik egyébként sem szeretnek dolgozni. Ez téves nézet.

Nyilvánvaló, hogy munkára, a munka szeretetére nevelni, a munkához való helyes viszonyt kialakítani, alapvetően fontos a dologkerülő letartóztatottaknál, de nemcsak ezek, hanem minden letartóztatott nevelésében fontos feladat a munkára nevelés. Ezt indokolják olyan körülmények, hogy a szabadságvesztés ideje alatt fenn kell tartani munkakészségüket, szakmai ismereteiket, lépést kell tartaniok - különösen fontos ez a többéves elítéltek tekintetében - a technológia fejlődésével stb.

A munkára nevelésnek azért van kiemelkedő jelentősége a letartóztatottak nevelésében, mert leginkább segíti elő valamennyi nevelési cél megvalósítását, közöttük a fegyelmi magatartás alakítását is. Ez érthető is, hiszen a letartóztatottak a napi gyakorlatuk döntő részét munkában töltik el. A dolgozó letartóztatott legtöbb ellentétes érzelmi konfliktusa /sikertelenség és siker, öröm és bánat stb./ a termelőmunkával kapcsolatos, perspektívái is a munkára épülnek /szakmai továbbképzés/.

Az eredményes munka egyrészt fegyelmezett embert követel, másrészt formálja, alakítja és szilárdítja a fegyelmi magatartást. Így pl. amikor a nevelés során kialakítjuk a letartóztatottakban a munka folyamatos és pontos elvégzésének, a tervi és technológiai előírások betartásának készségeit és szokásait, kétségkívül fegyelemre is neveljük. A pontosság, kötelességteljesítés a fegyelmezett

magatartás ismertető jegyei. Amikor arra neveljük a letartóztatottakat, hogy a munka során szerzett ismereteiket adják át egymásnak, akkor nem csupán a technológiai előírások tökéletesebb teljesítésére neveljük őket, hanem ezzel együtt, egymás munkájának megbecsülésére, egymás támogatására is; s ez már az együttélési szabályok betartására, annak önkéntes vállalására nevel. Az együttélési szabályok betartása, annak önkéntes vállalása pedig a fegyelmezett magatartás ismertető jegye.

b./ Közösségi munka, közösségi fegyelem.

A közösséggel kapcsolatban Dr. Vaclav Prihoda: "Bevezetés a pedagógiai pszichológiába" c. könyvében a következő gondolatokat veti fel:

"... minden tagja tudatos alanya a tevékenységnek ..."

"... nemcsak cél van, hanem megvan a csoport tagjai között a lelki érintkezés is ..."

"... mindig kell lenni valaminek, amely valamennyi tagját összekapcsolja..."

"... a kollektiva a jól kidolgozott szervezettség, vezetés és alárendeltség, a tagság, egy célra, munkamegosztásra és fegyelemre való beállítottsága ..."

Ezek a gondolatok kétségtelenül tükrözik a közösség alapvető ismertető jegyeit. A letartóztatott közösségek azonban nem önkéntes alapon kialakult közösségek, hanem ebben bizonyos kényszer jut kifejezésre. Az a kényszer, mely a büntetésvégrehajtás során alkalmazott differenciálásból következik. Ebből következik, hogy a homogén csoportokból közösségeket kell kialakítani, mégpedig olyan közösségeket, melyeket a fenti sajátosságok jellemeznek. A letartóztatottak homogén csoportjából válhat-e ilyen közösség? Feltétlenül. Hiszen másképp közösségről nem is beszélhetünk. A munka, a tanulás, az érdeklődési

köröknek megfelelő szakkörök, a kulturmunka stb. megteremtik mindazokat az előfeltételeket, célkitűzéseket és tevékenységi területeket, amelyek során és alapján a homogén csoportok közösséggé válnak.

A közösség alapformája a termelő munka során kialakított - brigád, munkacsapat stb. - szervezeti formák. Ezt egészítik ki az egyéb szervezeti formák: zárkaközösség, - ez a forma a termelőközösségnek egy részéből alakul, vagyis pl. egy munkacsapat 2-3, vagy több zárkaközösségre oszlik - iskolai közösségek, az érdeklődési köröknek megfelelő szak- és sportkörök. /Pl. irodalmi, szavaló, színjátékos, földrajzi, fizikai stb. szakkörök és sakk, asztalitenisz, röplabda stb. sportkörök./

A közösségi nevelés terén kell az egyén fejlődése során minőségi változásnak bekövetkeznie, mert a homogén csoportok közösséggé csak úgy válnak, ha tagjai egyedi, elszigetelt, magába zárkózott emberekből közösségi emberré válnak.

A közösségi munka megköveteli minden tagjától, hogy a közösség érdekeit tekintse elsődlegesnek, alávesse magát a közösségnek, a közösségi döntéseknek. A közösségi fegyelem, a közösséghez való viszony kifejezője. A rendszeres közösségi munka alakítja, formálja a kitűzött célok elérése során az igényességet, a következetességet a munkában, gyarapítja azokat a tárgyi és pszichikai feltételeket, melyek összekovácsolják a közösséget. Így a közösségi fegyelem egyre szilárdabbá válik és ezáltal elősegíti, hozzájárul az általános fegyelem kialakulásához és megszilárdulásához. A rendszeres közösségi munka így válik részévé a fegyelemre nevelésnek.

c./ Az iskolai oktatás és a fegyelemre nevelés kapcsolata.

Az iskolai oktatás során a nevelés minden területe érvényesül. A le tartóztatottak jelentős számban vesznek részt általános iskolai oktatásban.

Az oktatás során széleskörű lehetőség nyílik a fegyelemre nevelésre is. Az órákon való pontos megjelenés, a házi feladat elkészítése, az oktatási órán való munka, a figyelem, egymás segítése stb. mind hozzájárul ahhoz, hogy a fegyelmi magatartás készségei és szokásai szilárduljanak a letartóztatottakban. Ezen túlmenően azonban az oktatásban való részvétel jelentős áldozatvállalás a letartóztatott részéről. Felvetődhet az, hogy legalább ilyen áldozat a dolgozók esti iskolájában való tanulás minden dolgozó részéről a szabad életben is. Kétségtelen, hogy a szabad életben is jelentős áldozatvállalást jelent a dolgozó részéről a munka melletti rendszeres tanulás. Azonban a letartóztatottaknál a napirend betartása mellett az amugyis kevés szórakozási lehetőségről való lemondás nagyobb erőfeszítésébe kerül az embernek, mint a szabad életben. Ennek oka, hogy a letartóztatottaknál közvetlenebbül jut érvényre az együttélés. /éjjel-nappal együtt vannak./

Nagyobb vonzerővel hatnak a közös szórakozások, az u. n. "csábítás"-nak is jobban vannak kitéve, hiszen hívják egymást a szórakozásban való részvételre. Míg társai szórakoznak, sportolnak, az iskolába járó tanul. Társai szórakozását így jobban érzi, közvetlenebbül tud róla, mint a szabad életben, hiszen látja elmenetelüket, egyedül marad, hallja mindazokat, amit a szórakozásban résztvevők elmondanak egymásnak a szórakozás örömeiről, így a szórakozás élvezetének hiánya - mindezek következtében - aktívabban lép fel. Így a tanulás jelentős áldozatvállalással és erőkifejtéssel jár - a felmerült akadályok leküzdése során. - Az áldozatvállalás és az akadályok leküzdése, akaraterő és az önfegyelem erősítését jelenti.

Ugyanakkor az iskolai oktatás széleskörű ismereteket is nyújt. Miveltebb, ismeretekben gazdagabb lesz az egyén. Ismereteinek

bővülésével változik felfogása, környezetéhez való viszonya. Ez egyrészt hatással van azokra a motivációkra, melyek szerepet játszottak bűncselekménye elkövetésében, módosítja azokat. Másrészt erősíti pozitív tulajdonságait, melyek a társadalmilag hasznos tevékenységre inspirálják. Így az iskolai oktatás közvetve és közvetlenül is hozzájárul, elősegíti a fegyelmezett magatartás alakulását, a készségek és szokások megszilárdítását.

d./ Önfegyelem.

A nevelés során a fegyelmezett magatartás formálására irányuló hatások és az egyes tevékenységek folyamán ennek gyakorlása kialakítja és egyre szilárdabbá teszi az egyénben a fegyelem készségeit és szokásait. Tudatossá, jellembeli tulajdonsággá válik a fegyelem, kialakul az önfegyelem. A letartóztatott, aki kezdetben félelemből /a fegyelmi felelősségrevonástól való félelmében/ tesz eleget az eléje állított követelményekből fakadó kötelességeinek, különböző irányú tevékenysége /termelőmunka, oktatásban való részvétel, a közösségi munkák különböző formája stb./ során a rendszeres gyakorlás következtében megszokja a fegyelmezett magatartás követelményeinek teljesítését és egyéni, jellembeli tulajdonságává válik.

Egy emberről csak akkor mondhatjuk, hogy fegyelmezett magatartású, ha a fegyelem tudatossá, szokássá és jellembeli tulajdonsággá vált nála. Ez abban jelentkezik, hogy nem csupán önmaga teljesíti kötelességeit, betartja a társadalom együttélési szabályait, hanem annak teljesítésére buzdít másokat is, másoktól is megköveteli azt.

Az itt kifejtetteket az alábbi példák is igazolják, bizonyítják: Sz.S. letartóztatott foglalkozás nélküli, azaz tanult mestersege, állandó munkahelye nem volt. Segéd munkásként, hol dolgozott,

hol nem. Rendszerint nem dolgozott. Amit keresett elitta, de ez nem volt elég az italozásra, lopott, garázdálkodott. Lopás és garázdaság miatt több évi szabadságvesztés büntetést szabott ki rá a bíróság. Büntetésének kezdetén rendkívül sok probléma volt vele. Nem akart dolgozni, hanyagul, felületesen végezte a munkát, ha meguntta megtagadta a munka végzését. Társaitól kötekedett, nem egyszer tettlegességet provokált. A fegyelmi büntetések következtében ritkultak ugyan a fegyelmezetlenségek nála, de nem szüntek meg. A kényszer hatására a fegyelmi büntetéstől való félelmében kezdett ügyelni magatartására, igyekezett betartani a követelményeket. Egy alkalommal részt vett "A fa az ember életében" címmel tartott ismeretterjesztő előadáson, amelyben a növényzet élettani szerepéről, a különböző fafajtaokról és felhasználásának módjairól volt szó. Ez felkelte érdeklődését az asztalos szakma iránt. Kérte, hogy helyezték a butorüzembe, szeretné megtanulni az asztalos mesterséget. Kérésének eleget tettek. Előbb betanított munkásként dolgozott, s ekkor még voltak vele problémák a munkafegyelem, a technológiai előírások betartása terén. A munkavezető és letartóztatott társai is segítették a munka során, bár kötekedő magatartása miatt nem szerették őt. A brigádvezető és a brigád tagjai, amelyben dolgozott, rendszeresen foglalkoztak vele, melynek eredményeként egyre jobban végezte munkáját. A letartóztatott társai által nyújtott segítség következtében, a türelmes és segítő szándékú foglalkozások eredményeképpen belátta, hogy mennyit köszönhet nekik, ez arra készítette, hogy megváltoztassa hozzájuk való viszonyát. Később letette a szakmunkás vizsgát is. A termelő munka, brigádtársainak vele való rendszeres foglalkozása, a brigádeletben való tevékenysége és egyéb jellegű közösségi munkájának hatása alatt egyre fegyelmezettebbé vált. Munkáját lelkiismeret-

tesen és egyre nagyobb eredménnyel végezte, ebben lelkesítették azok a dicséretetek és jutalmak is, melyeket eredményes munkája során kapott. Szabadulása után butorgyárban helyezték el. Itt munkájával ma is megvannak elégedve, már több ésszerűsítése és újítása is volt. Sz.S. volt letartóztatottból fegyelmezett, munkaszerető ember lett.

K.L. letartóztatott gk. vezető társadalom tulajdon elleni lopás miatt többévi szabadságvesztés büntetést kapott. Miveletlen, önző és anyagias jellemű ember volt. Büntetése kezdetén többször előfordult, hogy meglopta letartóztatott társait. Nevelője felfigyelt hiányosságaira. Szilárd, egymást kölcsönösen segítő közösségbe helyezte. Ez a közösség mindenekelőtt rávette őt arra, hogy végezze el az általános iskolát, mivel csak négy elemije volt. A közösségi munka és az iskolai oktatásban való részvétel során jellembeli fogyatékosságait is levetkőzte. A történelem és irodalom tanulása során megismerte a kiemelkedő egyéniségeket, azok jellembeli tulajdonságait. Egyrészt ennek hatása alatt, másrészt a közösségi munka során a megszégyenítés és segítség eszközeivel sikerült fogyatékosságait leküzdnie. Nem volt könnyű ez sem a közösség, sem K.L. számára. Letartóztatott társai, amikor a nevelő K.L.-t hozzájuk helyezte ismerték bűncselekményét és a letartóztatott társaitól való lopásait is, mindkettőnek oka önző és anyagias jelleme volt, ezt tudták róla. Ennek ellenére úgy bántak vele is, mint odahelyezése előtt egymással. Megkínálták a hazulról érkezett csomagokból, cigarettából stb. Egy ideig társai nem kértek tőle semmit, később hozzá fordultak, hogy segítse ki egyik-másik társát cigarettával. Erre csak ellenszolgáltatásért lett volna hajlandó. Segítségét nem vették igénybe, de figyelmeztették arra, hogy a közösség őt is egyenrangú tagként kezelte mindaddig és segítette is. Megszégyenítették. Továbbra sem tagadták

meg a segítséget, mikor igényelte azt. Később ismét kérték az ő segítségét, de újból megtagadta. Most már egy ideig a közösség is megvonta tőle támogatását, melyet rövid idő után ismét folytattak. Így ment ez néhányszor mindaddig, míg az iskolai tanulmányi munka és a közösség tevékenységének hatására, annak eredményeképp annyira megerősödött az akaratereje és önfegyelme, hogy önző és anyagias tulajdonsága felett képes volt urrá lenni. Ezt követően ő is ugyanúgy vett részt a közösség mindenirányú tevékenységében, mint a közösség többi tagja. Szabadulása után ismét korábbi helyére ment vissza dolgozni. Ott akarta bizonyítani megváltozását, jóvátenni elkövetett vétkeit. Az üzem vezetősége megadta neki erre a lehetőséget. Ő eredményesen bizonyított.

IV.

Következtetések a büntetésvégrehajtás során folyó nevelőmunkával kapcsolatban.

1./ A fegyelemre nevelés helyes kriminálpedagógiai értelmezése.

A büntetésvégrehajtás nevelőmunkájában a fegyelemre nevelést olyan tevékenységnek tekintik, amelyben egyrészt a börtön megtorló jellege, másrészt a jutalmazás és büntetés érvényesül. Ez nem nevelés, hanem fegyelmezés és a kriminálpedagógia leszűkítését eredményezi. Ezzel kapcsolatban felvetődik a kriminálpedagógia létjogosultságának kérdése is. Dr. Ágoston György "Pedagógia I. A nevelés elmélete" /1962. tankönyvkiadó/ c. könyvének befejező részében a következőket mondja:

"Régebben sajátos pedagógiának számított a bűnügyi pedagógia /kriminálpedagógia/ a bűncselekményt elkövetett vagy a bűnözés veszélyének kitett gyermekek nevelésével foglalkozó tudomány. A pedagógiának ez az alkalmazott ága közeli rokonságot tartott a jogtudo-

mánnal. A szocialista pedagógiai felfogás azt az elvet vallja, hogy a bűncselekményt elkövetett vagy a bűnözés veszélyének kitett gyermekek különleges nevelést nem igényelnek."

Makarenkóra hivatkozva rámutat még itt arra, hogy "A pszichikailag nem sérült, ép idegrendszerű bünt elkövetett vagy szociálisan elhanyagolt gyermekek kellő gondoskodás után, /jól szervezett/ pedagógiai környezetben, rövid idő alatt ugyanúgy viselkednek, mint más, jó körülmények között felnőtt gyermekek, igazolva ezzel, hogy a bűnözés forrása a rossz környezet és nem "velükszületett" természetük."

Dr. Pál László a "Belügyi Szemle" 1963. évi áprilisi 4. számában "A kriminálpedagógia alkalmazása a büntetésvégrehajtásban" címmel a 15. oldalon vitába száll Ágoston professzor Makarenkó tanításai alapján tett megállapításaival, s a következőt írja:

"A szerzőnek helyes az az állásfoglalása, hogy a "bűnözés veszélyének" kitett gyermekek "különleges nevelést" nem igényelnek, s ezeknek nevelését a pedagógia feladatának tekinti. Nem helyeselhető azonban, hogy a "bűncselekményt elkövetett" gyermekek nevelése tekintetében ugyanezt vallja; ha a bűncselekmény elkövetőit szabadságvesztésre ítélik, éppen e büntetés által kerülnek ki a pedagógia hatásköréből. Azt hiszem abban nem lehet vita, hogy a szabadságvesztés ideje alatt is nevelni kell a bűncselekmények elkövetőit, ez a nevelés azonban nem lehet azonos a szabad életben folyó neveléssel, mert a büntetésvégrehajtás eljárásai "alapos eltérést" jelentenek a pedagógiától. Olyan speciális pedagógiai eljárásokra van tehát szükség, amelyek a büntetésből adódó végrehajtási eljárásokkal összhangban vannak. Végül a szerző kifejezetten a fiataalkorúak vonatkozásában veti el a kriminálpedagógiát, nyitva hagyja a felnőtt korúak tekintetében alkalmazhatóságának kérdését."

Dr. Pál László cikkének idézett részében az alábbi tévedésekre kell rámutatni:

Helytelen ilyen mereven elválasztani a bűnözés veszélyének kitett és a bűnt elkövetőket. Egyrészt azért, mert a bűnt elkövetők a bűnözés veszélyének kitettek közül kerülnek ki. Másrészt a bűncselekmény elkövetésének objektív /környezeti/ és szubjektív okai vannak, melyben jelentős szerepe van a nevelés hiányának vagy a helytelen irányú nevelésnek. Ennek következtében a gyermekbűnözés döntően pedagógiai probléma.

Ugyanakkor hibás az a következtetése is, hogy Ágoston professzor "a fiatalokúak vonatkozásában elveti a kriminálpedagógiát". Hibás azért, mert figyelmen kívül hagyja Ágoston professzor következő megállapításait: "A bűnös, a gyermekbíráóságok által elítélt gyermekek elhelyezését is megfelelő nevelőintézetekben körültekintően kell megszerveznünk. Szigorúan külön kell választani a normális gyermekeket és a gyógypedagógiai nevelésben részesítendőket. Mindezek a feladatok számos speciális pedagógiai, orvosi és jogi kérdést vetnek fel, amelyekkel tudományosan foglalkoznunk kell."

Mindezek világosan mutatják, hogy Ágoston professzor csupán abban az értelemben veti el a kriminálpedagógiát, mint különleges nevelést. Nem veti el azonban abban az értelemben, mint a szocialista pedagógia speciális, sajátos körülmények között való alkalmazását, melynek "pedagógiai, orvosi és jogi" vonatkozásait egyaránt figyelembe kell venni, vagyis a problémát komplexumában vizsgálva mondja ki, hogy minden vonatkozásban "tudományosan" kell vele foglalkozni.

Hibás az a konklúzió is, hogy Ágoston professzor könyvében "nyitva hagyja a felnőttkorúak tekintetében - a kriminálpedagógia - alkalmazásának kérdését." Ágoston professzor munkája a gyermeknevelés elméletének kérdéseivel foglalkozik. Így nem támasztható olyan igény, hogy miért nem tér ki a felnőtt nevelés kérdéseire, vagy problémáira.

A bűncselekményt elkövetők nevelése, sem fiatal, sem felnőtt korban, semmiképp sem kíván különleges nevelést. A büntetés-végrehajtás során folyó nevelőmunkában a szocialista pedagógia tanításait kell sajátos módon alkalmazni a jogi és igazgatási szervezeti keretek között. A kriminálpedagógiának tehát terminológiai értelemben van létjogosultsága, mellyel kifejezésre juttatjuk azt, hogy a szocialista pedagógia elveinek és módszereinek alkalmazása sajátos körülmények és feltételek között kerül alkalmazásra. Mindezekből következik, hogy a büntetés-végrehajtás nevelőmunkájában a fegyelemre nevelés fent vázolt elvei nincsenek helyesen meghatározva.

A fegyelemre nevelés nem szűkülhet le a kényszerítésre, a büntetésre és jutalmazásra, s méginkább nem a megtorlásra. A kényszerítésben, a jutalmazásban és büntetésben látni a fegyelemre nevelést azt jelenti, hogy a fegyelemre nevelést leszűkítjük a fegyelmezésre, vagyis a fegyelmezést tekintjük fegyelemre nevelésnek. Ez pedig ellenkezik a szocialista nevelés elveivel.

2./ A letartóztatottak fegyelemre nevelése alapja más nevelői eljárásnak.

A letartóztatottak nevelése azt jelenti, hogy a bíróság által kiszabott szabadságvesztés büntetésének ideje alatt olyan hatást gyakoroljunk a letartóztatottakra, melynek következtében gyengülnek, majd megszűnnek azok az erkölcsi fogyatékoságok, melyek a bűncselekmény elkövetésében annak okaként szerepeltek.

Az ember képes arra, hogy rossz tulajdonságait levetkőzze, megszüntesse. Ehhez azonban megfelelő akaraterőre, önfegyelemre van szüksége. Az akaraterő és önfegyelem hiánya minden bűnelkövetés esetében fellelhető és kimutatható. Pl. a szándékos emberölés büntettné- nek esetében, ahol látszólag nagy akaraterőre van szükség arra, hogy

véghez vigyék a cselekményt, mégsem az akaraterő játszik szerepet, hanem az akaratgyengeség, az önuralom, az önfegyelem hiánya. A szándékos emberölés vagy annak kísérletében mindig szerepet játszanak; az irigység, az indulatosság, a gyűlölet stb. együttesen, vagy külön-külön. Bizonyítható ez általánosan ismert esetek vonatkozásában is. Így pl. annál az asszonynál is, aki szeretője két gyermekét só-savval itatta meg, azzal a szándékkal, hogy megöli a két gyermeket, mert őket tartotta fő akadállyal abban, hogy a férfi nem válik el feleségétől, hogy elvehesse őt, s ezért gyűlölte a gyermekeket. A gyűlölet, az irigység, az indulatosság erkölcsi fogyatékoságok, emberi hibák, melyek kellő akaraterővel, önfegyelemmel leküzdhetők. Mivel a büntetésvégrehajtás ideje alatt a nevelés fő célja, a büntetés töltésének ideje alatt "bűncselekményt elkövető megjavítása" /Btk.34.§./ vagyis az, hogy úgy adja vissza az embert a társadalomnak, hogy az becsületes, dolgozó, hasznos tagja legyen. Ezt pedig csak úgy érheti el, ha igyekszik megszabadítani erkölcsi fogyatékoságaitól. Vagyis képessé teszi az embert arra, hogy hibáit leküzdje. Ezért a fegyelemre nevelés^{az,} alapja a letartóztatottak nevelése során alkalmazott nevelői eljárásoknak.

Ugyanakkor azonban a büntetés végrehajtása is fegyelmet követel. Az életben sehol sem lehet semmiféle tevékenységet kifejezni fegyelem nélkül. Ha valaki belép egy üzembe, ott munkát vállal, akkor ismertetik vele az üzem rendjét, azt, hogy mit, hol talál meg, ki a vezetője, milyenek a munkakövetelmények és feltételek stb. A zenekar tagjai számára a karmester határozza meg a játszandó számot, intésére kezd, vezénylete alatt játszik és fejezi be munkáját. Mindez mutatja, hogy fegyelem nélkül nincs élet. A fegyelem pedig csak a nevelés során alakulhat ki, jöhet létre. Ezért a büntetés

végrehajtása során nemcsak a nevelői eljárásoknak képezi alapját a fegyelemre nevelés, hanem az egész büntetésvégrehajtásnak is. A büntetésvégrehajtás egész apparátusa nem tudná tevékenységét elvégezni /nevelő munkáját sem/, anélkül, hogy ne biztosítaná a fegyelmet. A fegyelem biztosításának alapja pedig a fegyelemre nevelés.

3./ A büntetésvégrehajtás nevelőmunkájának alapproblémái.

- Az alapproblémák közül mindenekelőtt arra kell rámutatni, hogy nincsenek kidolgozva - a büntetésvégrehajtáson belüli alkalmazásra vonatkozóan - a szocialista pedagógia elvei és módszerei.
- A büntetésvégrehajtásban szolgálatot teljesítő nevelők közül csak kevesen rendelkeznek pedagógiai ismeretekkel, mivel csak keveseknek van pedagógus képsítésük. Ennek következtében nem lehet szó arról, hogy ismereteik alapján próbálkozzanak a pedagógia elveinek és módszereinek sajátos körülmények figyelembevételével való alkalmazásával. Szakmai továbbképzés keretén belül próbálkozás történik a tekintetben, hogy pedagógiai ismereteket adjanak a nevelőknek, azonban ebben egyrészt kifejezésre jutnak a már fentebb ismerttetett nézetbeli hibák, másrészt szűk szakmai praktikizmus jelentkezik az elvek és módszerek kifejtésében.

Mindezek következtében lényeges hiányosságok jelentkeznek a büntetésvégrehajtásban folyó nevelőmunkában.

a./ Ellentmondások tapasztalhatók a nevelési célkitűzések és a gyakorlati tevékenység között.

Gátolja a nevelés, így a fegyelemre nevelés eredményességét a letartóztatottak munkáltatásában jelentkező kettősség. Ugyanis egyrészt vállalati szervezésben, másrészt költségvetés keretén belül /u.n. házi üzem/ rendszerben folyik munkáltatásuk. A bérezés a két foglalkoztatási formában jelentősen eltér egymástól. A vállalati rendszer-

ben foglalkoztatottaknál darabbérezés van, a háziüzemben dolgozóknál pedig órabér. Így nem ritka az olyan eset, ahogy az azonos munkát végző letartóztatottak közül a vállalati rendszerben dolgozók kétszeresét is megkeresik annak, mint amit a háziüzemben foglalkoztatottak. A kereset kihat egyrészt arra, hogy milyen összegeket költöhet saját szükségleteinek kielégítésére /a letartóztatottak havonta, keresetük arányában kiétkezhetnek, dohányneműt, cukorkát stb./, másrészt arra, hogy családjának mennyi pénzt küldhet haza. Nem utolsósorban pedig arra is, hogy fizetési kötelezettségeinek milyen ütemben tud eleget tenni. /Perköltség, kártérítés, gyermektartás stb./ A két munkáltatási rendszer bérezése közötti különbség - mivel egy büntetésvégrehajtási objektumon belül jelentkezik - elégedetlenséget szül, kihat a munkafegyelemre, nem egyszer fegyelmezetlenségek alapjává, okává válik. Így nyilvánvalóan gátja a fegyelemre nevelésnek. Egységes bérezési rendszer bevezetésével ezt a fogyatékossgot fel lehet számolni.

A büntetésvégrehajtás állományában szolgálatot teljesítő termelési szakemberek - akik a letartóztatottak termelő munkáját irányítják - anyagi érdekeltsége a termelésben a letartóztatottak nevelése szempontjából nem helyes elvek szerint van meghatározva. Ugyanis ezek premizálása a letartóztatottak termelési eredményeinek alapján történik. Ennek következtében, hogy nagyobb eredményeket érjenek el, nem egy esetben engedékenyek a börtön követelményeinek teljesíttetésén. Vagyis a helytelen premizálási elv következtében a követelés egységessége nem biztosított. Nemcsak a nevelés során kell a büntetésvégrehajtás munkájában a pedagógia elveit sajátos körülmények között és sajátos módon alkalmazni, hanem a szocialista bérezés, az anyagi ösztönzés elveit is. Ennek a termelést irányító szakszolgálat

tevékenységében és a feléjük irányuló anyagi ösztönzésben is kifejezésre kell jutnia. Ebből kifolyólag a termelés célkitűzéseinek figyelembevétele mellett a nevelési célok és elvek érvényre juttatását is figyelembevevő premizálási rendszer kidolgozásával lehet és kell a fogyatékossgot megszüntetni.

Ilyen nevelést elősegítő premizálási célokat lehetne meghatározni:

- mit kell tenni a művezetőnek, a követelmények teljesítettése érdekében, a követelés egységességének megvalósulásában. /pl. brigád-értekezleten foglalkozzanak egyes brigádtagok erkölcsi felfogásában, szemléletmódjában jelentkező fogyatékossgokkal. Rendszeresen vizsgálják a segítségnyújtás és annak fogadása terén lévő problémákat stb./

Mit tegyen annak érdekében, hogy a letartóztatottak közötti érintkezés megfeleljen az általános emberi követelményeknek /pl. harcoljon a durvaság, a trágár beszéd, a hangoskodás, a kötekedés ellen, támogassa azokat a letartóztatottakat, akik fellépnek az ilyen magatartás ellen, abban az esetben is, ha ezt a termelés eredményeinek a növelésére való hivatkozással alkalmazta egyik elítélt a másikkal szemben./

Segítsék a letartóztatottak erkölcsi, világnézeti formálását úgy is, hogy tartsanak a számukra ilyen irányú előadásokat. /pl. az ismeretterjesztő előadások erre lehetőséget biztosítanak/.

Ilyen vagy hasonló célkitűzések minden büntetésvégrehajtási egységnél működő vállalat termelési szakembereinek adható, s ezzel a premizálási célkitűzéssel kétségtelen sajátos módon kerülne alkalmazás ra a szocialista bérezés rendszere. Az anyagi ösztönzés nem csupán a termelést, hanem a letartóztatottak nevelését is szolgálja.

b./ A letartóztatottak tevékenységének értékelésében következetlenségek, feszínességek jelentkeznek.

A fegyelmi vétség tisztázása során nem járnak el következetesen. Nem vizsgálják meg az elkövetés okait, nem tárják fel az összefüggéseket. Pl. G.J. letartóztatott fegyelmi büntetést töltött és a zárkában meggyújtotta ingét és takaróját. Csak a kifejezett tényt, a gyújtogatás tényét nézték meg, s azt, hogy e tényt a letartóztatott elismerte, tehát ismét meg kell büntetni. Nem vizsgálták okát, összefüggéseit. Ugyanis a fegyelmi zárkában a letartóztatott nem dohányozhat, így gyufát sem vihet magával. Nem vizsgálták meg, hogy került hozzá gyufához, miért gyújtotta meg a takarót, csak kiszabták a fegyelmi büntetést. N.K. letartóztatottról a munkáltatója fegyelmi lapot állított ki azzal, hogy megtagadta a munkát. A fegyelmi vétség okát itt sem vizsgálták meg a fegyelmi vétség tisztázása során, azonban javasolták a fegyelmi büntetés kiszabását. A letartóztatottról kiderült, hogy nem is tagadta meg a munkát, hanem bejelentette, hogy nem tud dolgozni, mert rosszulérzi magát. A parancsnok nem is szabott ki fegyelmi büntetést, hanem orvoshoz küldte, s igazolást nyert rosszullétének oka; betegség.

A jutalmazásnál is tapasztalhatók hasonló esetek, mint a fegyelmi felelősségre vonásnál. A vállalati rendszerben dolgozó letartóztatottak termelési eredményeit negyedévenként értékelik, s ennek alapján a termelési versenyben győztes brigádot jutalmazzák. Az u.n. háziüzemi dolgozók munkáját azonban - mivel azok felújításokat, javításokat végeznek - már nem mindig értékelik. Ennek alapján ritkábban is jutalmazzák őket. /Itt is kitűnik a két munkáltatási rendszerben kifejezésre jutó ellentmondás az elvek és a gyakorlati tevékenység között/. A jutalmazott brigádok azonban a helyezésüknek megfelelően különböző jutalmakban részesülnek. /pl. látogatási idő meg-

hosszabbítása, rendkívüli levélváltás, soronkívüli csomag stb. kedvezményben/. Brigádon belül azonban a jutalmazottak között nem tesznek minőségi különbséget, azaz valamennyien egyazon kedvezményben részesülnek. Így a jutalmat nem minden brigádtag érdeme szerint kapja. Azon brigádok tagjai pedig, akik a versenyben elért helyezések során nem részesülnek kedvezményben, ott a legkiválóbbak sem kapnak jutalmat.

E tekintetben hiba az is, hogy csak a termelő munkában elért helyezés alapján adnak a letartóztatottaknak jutalmat, s más helyes tevékenységért nem jutalmazták, nem buzdítják ezzel is újabb helyes tevékenységre. A szabályzatok erre vonatkozóan pedig nem rögzítik, hogy csupán a termelő munka alapján adhatók jutalmak. A szabályzatok azt juttatják kifejezésre, hogy mindazok a letartóztatottak, akik magatartásukkal, munkájukkal /nem határozza meg, hogy milyen jellegű ez a munka/, tevékenységükkel kiérdemlik, azt a parancsnok jutalomban részesítheti. Meghatározza azonban a jutalom formáit.

A letartóztatottak tevékenységének értékelésében érvényre jutó következtetlenségek és felszínességek miatt előfordulnak igazságtalanságok. Az érdemtelen jutalom, vagy büntetés nem talál megértésre a közösségben. Az érdemtelenül jutalmazottat alakoskodásra neveli, az érdemtelenül büntetettben dacot, konokságot vált ki, de úgyszintén alakoskodásra nevel. Éppen ezért nem szolgálja a letartóztatottak nevelését. Az értékelést mindig kellő alaposséggal és következetességgel és körültekintéssel kell végezni, csak így segítheti elő a kitűzött nevelési célokat. Minden értékelésnél abból kell kiindulni, hogy a tevékenységet, cselekedeteket emberek hajtják végre. A tevékenység mögött az objektív és szubjektív tényezőkkel rendelkező embert kell látni.

- További alapproblémaként kell felvetni azt, hogy a büntetésüket töltő személyek pszichológiai vizsgálata elhanyagolt. A börtön, a börtönben végzett munka és egyéb tevékenységek milyen pszichikai hatást váltanak ki az egyes emberből, közösségekből. Nem kerülnek elemzésre a bűncselekményt elkövető pszichikai tényezőinek kapcsolata a nevelőmunkával, vagyis, hogy a büntetésvégrehajtás során kifejtett nevelőmunkában milyen pszichikai tényezőket kell figyelembe venni, milyen tényezőkre támaszkodva kell a nevelőmunkát kifejteni.

Pszichikai vizsgálatok, elemző munka nélkül nem lehet a büntetésvégrehajtás nevelőmunkáját tudományos alapokra helyezni és tudományos alapon művelni. Szükséges e vonatkozásban pszichológusok felhasználása, illetve számukra státusz biztosítása.

- A büntetésvégrehajtás állományában vannak orvosok, kiknek feladata a letartóztatottak egészségügyi ellátása. Ezen túlmenően azonban olyan területekre is ki kellene terjeszteni tevékenységi körüket, hogy biológiailag, fiziológiailag vizsgálják a letartóztatottak idegrendszerét, idegtevékenységét, s az e téren szerzett tapasztalatokat fel kellene használni a letartóztatottak nevelésében.

Csak az alapproblémák megoldásával lehet a büntetésvégrehajtás során kifejtett nevelőmunkát tudományos alapra helyezni, s ezen az alapon végezni. Az alapproblémák megoldása nélkül a nevelés felszínes marad, az eléje tűzött cél nem érhető el.

B i r á l a t

Hollós István: A letartóztatottak fegyelemre nevelése c. doktori
disszertációjáról

A disszertáció érdeme, hogy egy eddig kevésbé ismert és feltárt területet ölel fel, a börtönbüntetésüket töltő emberek átnevelésének a kérdését tárgyalja. A disszertáció íróját az a szándék vezette, hogy tapasztalatai összegezésével segítse a börtönben élő letartóztatottak fegyelmezett emberré nevelését.

A disszertáció első kötetében a szerző leírni igyekszik az elítéltek fegyelemre nevelésének folyamatát a börtönben töltött idejük alatt. A továbbiakban a fegyelemre nevelés eljárásait, módszereit és a szükséges szokások kialakítását foglalja össze.

Sajnos a mozaikszerű megfigyelésen kívül nem használ komoly kutatási módszert. A disszertációban felvetett problémákat nem elemzi. Gyakran van le egyoldalú következtetéseket, sőt gyakran egyoldalú megállapításokból indul ki. Nem tudjuk meg a dolgozat első kötetéből a börtönök nevelőmunkájának pozitív és negatív oldalait, nem jelöli meg a legfontosabb feladatokat. Egyáltalán a téma tudományos kezelése elégtelen.

A második kötet jobb. Ebben helyesen indul ki a Rubinstein-i személyiségelméletből, és tudományosabb igénnyel keresi a személyiség torzulásainak okait. A büntetésüket töltő emberek személyiségrendezésére azonban itt sem tud megfelelő következtetésekhez eljutni. Viszonylag elfogadható módon tárgyalja a motiváció szerepét, polemikusan veti fel a kriminálpedagógia szerepét, és

több helyes álláspont található itt. Indokai azonban nem elégségesek, nem meggyőzőek. Ebben a kötetben már néhány helyes javaslat is szerepel /pl. a differenciálás szerepe az elítéltek fegyelmi magatartásának alakításában/. Helyes, jó gondolatokat tartalmaz A fegyelemre nevelés összefüggései a nevelés más területeivel c. rész. Az elemzés azonban ebben is nagyon gyöngye.

A disszertáció szokatlan módon készült. A szerző először az első kötetet adta be, és amikor erről negatív bírálatot adtunk, megírta a második kötetet, amelyet pótlólag csatolt az elsőhöz. Így természetesen a munka nem szerves, összefüggő egész.

A fentiek alapján az értekezés nem felel meg a doktori disszertációval szemben támasztott követelményeknek.

Szeged, 1964. május 25.

Dr. Ágoston György
egyetemi tanár